

Berilo

ZA TRAJNOSTNO UREJANJE PROSTORA

Berilo

ZA TRAJNOSTNO UREJANJE PROSTORA

IPoP – Inštitut za politike prostora
Ljubljana, november 2018

Kazalo

SPREMNA BESEDA	4	Osnove	11	Primeri trajnostnega urejanja prostora	56
Uvod	5	TRAJNOSTNI RAZVOJ	12	PRIMER: STANOVANJA	59
Kje se začne?		Trajnostni razvoj mest		PRIMER: PROMETNE UREDITVE	63
Kaj je trajnostno urejanje prostora?		PODNEBNE SPREMEMBE	20	PRIMER: UREJANJE VODOTOKOV	69
Zakaj je trajnostno urejanje prostora pomembno?		Podnebna ranljivost slovenskega prostora			
Kdo je odgovoren za trajnostno urejanje prostora?		Podnebne projekcije		Dejavniki uspeha	73
		UREJANJE PROSTORA	26	POVZETEK	76
		Slovenski sistem urejanja prostora		SUMMARY	78
		PROSTORSKO NAČRTOVANJE	32	O AVTORJIH	80
		Strateško in izvedbeno prostorsko načrtovanje na državni, regionalni in lokalni ravni		Zagovorniki okolja	
		Postopki načrtovanja prostora		Fokusna skupina	
		Graditev, dovoljevanje in gradnja		VIRI	84
		VARSTVO OKOLJA	40		
		Varstvo okolja kot del celovitega urejanja prostora			
		Presoje vplivov			
		Mnenja, soglasja in druga dovoljenja za posege			
		SODELOVANJE	50		
		Vključevanje javnosti v trajnostno urejanje prostora			
		Vloge v urejanju prostora			
		Sodelovalno upravljanje			

SPREMNA BESEDA

Berilo za trajnostno urejanje prostora je namenjeno predstavnikom nevladnih organizacij in civilnih iniciativ ter splošni zainteresirani javnosti, ki si želi bolje razumeti varstvo okolja in urejanje prostora, trajnostno urejanje prostora in možnosti za uresničevanje ciljev trajnostnega razvoja v procesih urejanja prostora.

Berilo je nastalo v okviru projekta Zagovorniki okolja, ki pod okriljem Pravno-informacijskega centra nevladnih organizacij – PIC zagotavlja pravno varstvo okolja v javnem interesu. Projekt podpirata Eko sklad – Slovenski okoljski javni sklad in Ministrstvo za okolje in prostor iz sredstev Sklada za podnebne spremembe.

Zasnova in vsebina berila temeljita na ugotovitvah iz prakse varstva okolja in urejanja prostora, ki kažejo, da je koncept trajnostnega razvoja še slabo ozaveščen v slovenski družbi in da je povezava med strateškimi cilji trajnostnega razvoja in konkretnimi ukrepi in ravnanjem udeležencev v urejanju prostora in varstvu okolja šibka. Očitno je, da vsi udeleženci v postopkih urejanja prostora in varstva okolja – civilna družba, odločevalci, predstavniki občin in nosilci javnih pooblastil, investitorji in projektanti – potrebujemo hkrati široko razumevanje sistema urejanja prostora in varstva okolja ter dobre informacije o možnostih za našo udeležbo in sodelovanje v njem.

Berilo v ta namen:

- tolmači temeljne pojme trajnostnega razvoja in urejanja prostora
- umesti slovenski sistem urejanja prostora in varstva okolja v koncept trajnostnega razvoja in
- predstavlja tri primere trajnostnega urejanja prostora. Na ta način berilo dopolnjuje informacijsko platformo Zagovorniki okolja, ki nevladnim organizacijam in drugim zainteresiranim omogoča zelo podrobno seznanitev s slovenskim sistemom varstva okolja in urejanja prostora.

Izkušnje kažejo, da je varstvo okolja odvisno od zavzemanja civilne družbe za stanje v okolju in od sposobnosti vključevanja varovalnih ukrepov v prakso urejanja prostora. V urejanju prostora velja celo prepričanje, da je prostorsko načrtovanje (planiranje) lahko najbolj učinkovit način varstva okolja. Omogoča namreč, da se že pri sprejemanju strateških odločitev o razvoju v prostoru, torej še preden pride do posegov v prostor, upošteva možne vplive posegov na okolje in prepreči neželene ali celo uničujoče vplive razvoja na okolje.

Za okoljevarstveni preboj je bilo v 60-ih letih 20. stoletja ključno zavezništvo med znanostjo in civilno družbo, tudi pri prenosu znanstvenih ugotovitev o podnebnih spremembah v politične odločitve danes sledimo podobnemu trendu. Za to, da bi se v procesih odločanja o razvoju in usklajevanja razvoja v prostoru lahko čim bolj učinkovito sporazumevali in oblikovali potrebna soglasja, moramo udeleženci v urejanju prostora govoriti skupni jezik. To berilo skuša prispevati k temu, da bi govorili skupni jezik urejanja prostora in varstva okolja ter se ob tem uspešno spoprijemali z izzivi trajnostnega razvoja.

Avtorji

Uvod

Kje se začne?

Pogosto se zgodi, da ljudje takrat, ko si želijo, da bi lahko vplivali na stanje v okolju in prostoru ali na pogoje urejanja prostora, izvedo, da to ni mogoče. Izkaže se, da so bile ključne odločitve o pogojih rabe in urejanja prostora sprejete že prej in da jih ni možno kar na hitro in mimogrede spreminjati.

Urejanje prostora je dejavnost, ki se je ljudje večino časa ne zavedamo posebno dobro. Med vsakdanjo rabo prostora nas ne zanima zares, zakaj je prostor urejeno tako, kot je, niti to, kakšno je stanje okolja. Zanimanje za stanje pri večini zbudijo šele večje spremembe v okolju ali pa informacije o večjih spremembah ter seveda lastne potrebe. Tudi številne civilne iniciative so odraz tega, da se ljudje iz različnih razlogov začnejo bolj zavedati svojega okolja in želijo razumeti, spremljati in soustvarjati dogajanje v njem.

Ko se ljudje začnejo zavedati težav v svojem okolju in omejitev pri razpolaganju s svojimi nepremičninami ter začnejo iskati vzroke zanje, pogosto prvič odkrijejo, da ti temeljijo na prostorskih načrtih (aktih). Tako dopusten nivo hrupne obremenitve stanovanjskega območja kot na primer prepoved gradnje na nekem zemljišču je možno najti v občinskem prostorskem načrtu (OPN). Občinski prostorski načrt določa razmestitev dejavnosti v prostoru in pogoje rabe prostora na tak način, da upošteva tudi njihove vplive na okolje in zagotavlja varnost in kakovost bivalnega okolja. Občinski prostorski načrt je tisti, ki lahko zagotovi, da so stanovanja zavarovana pred hrupom s cest in varna pred poplavami. Najboljši način za varstvo pred poplavami je, da v prostorskih načrtih preprečimo gradnjo na poplavnih zemljiščih in zagotovimo prostor za razlivanje vode.

Prebivalci in tudi organizirane skupine civilne družbe pogosto zamudijo priložnost za sodelovanje v procesih priprave prostorskih načrtov, zanemarijo vabila na javne razprave in možnosti za aktivno usklajevanje interesov pri določanju lokalnih pogojev rabe in urejanja prostora.

Sodelovanje javnosti pri pripravi prostorskih načrtov je tako pomembno za urejanje prostora, da ga zahteva celo zakon. Sodelovanje javnosti pri pripravi načrtov zagovarjajo tudi številni prostorski načrtovalci. Vključevanje prebivalcev v prostorsko načrtovanje izboljša kakovost rešitev in pomembno prispeva k uresničevanju načrtovalskih rešitev v praksi, spodbuja sodelovanje tudi pri gradnji, rabi in vzdrževanju prostora.

Kljub temu praksa javnih razgrnitev kaže, da se javnost bolj slabo odziva na vabila in da bi se lahko pripravljavci prostorskih načrtov in prostorski načrtovalci bolj potrudili za vključevanje prebivalcev v proces načrtovanja. Lahko bi javnosti ponudili več možnosti za posredovanje mnenj, pokazali več želje po vključevanju predlogov v nove strokovne rešitve in predvsem tudi povečali razumljivost in zanimivost predstavitev načrtov.

V prihodnosti lahko pričakujemo tako večje zanimanje javnosti za vključevanje v prostorsko načrtovanje kot bolj zavzeto prizadevanje stroke in politike za vključevanje javnosti v vse faze urejanja prostora. Za uresničevanje ciljev trajnostnega razvoja bodo namreč ključna učinkovita strateška partnerstva med javnim sektorjem, prebivalci in zasebnim sektorjem.

Kaj je trajnostno urejanje prostora?

Trajnostno urejanje prostora podpira prizadevanje družbe za trajnostni razvoj, ob tem posebej poudarja pomen ohranjanja naravnih virov za prihodnje generacije in izpostavlja pomen skrbi za družbene razsežnosti pri načrtovanju razvoja in rabi prostora. Na aktualne razmere, kot so družbena neenakost, podnebne spremembe, izguba biotske pestrosti, omejenost naravnih virov, revščina, energetska kriza, urbanizacija, onesnaženost okolja, javno zdravje in druge, trajnostno urejanje prostora odgovarja s celovitim in vključujočim prostorskim načrtovanjem in upravljanjem prostora. Preprosto povedano gre za vsebinske in organizacijske ukrepe in metode, ki si prizadevajo zagotoviti bolj celovito urejanje prostora skozi boljše povezave med področji, fazami in akterji v procesih načrtovanja in upravljanja.

Med raziskovalci in praktiki iz različnih strokovnih področij ter mednarodno politično javnostjo je prevladalo prepričanje, da je razmere v našem okolju in družbi mogoče izboljšati in negativne vplive razvoja na družbo in okolje bolje obvladati, če bomo uspeli zaježiti delitve (fragmentacijo) in bolje povezati, organizirati in uskladiti delovanje akterjev na različnih področjih in ravneh, če bomo zmogli delovati bolj medgeneracijsko, čezsektorsko in čezmejno povezano. Pot v dolgoročno vzdržen ekonomski razvoj in stabilnost družbenega in fizičnega okolja v tem okviru zagotavlja povezovanje, tudi novih akterjev, prebivalcev in zasebnega sektorja, z javnim sektorjem.

Čeprav po mnenju mnogih prostorskih načrtovalcev sama predpona »trajnostno« ne spreminja bistva prostorskega načrtovanja,

pa se v urejanju prostora vendarle uveljavljajo novi poudarki in spreminjajo razmerja sil. Ko govorimo o trajnostni mobilnosti ali odpornosti mest na podnebne spremembe, se pri prostorskem načrtovanju opiramo na nove argumente in v odločanje vključujemo nove akterje, oboje z namenom zagotoviti fizične pogoje za zniževanje ogljičnega odtisa družbe, spremembe potovalnih navad in zdravja prebivalcev.

Prostorsko načrtovanje je v osnovi prizadevanje družbe za racionalno rabo prostora, ki vključuje skrb za varstvo okolja in za ohranjanje narave ob ustvarjanju pogojev za življenje in delo človeka. Vendar pa nam razmere v okolju, v prostoru in družbi kažejo, da opisana sposobnost prostorskega načrtovanja sama po sebi ni zadosten pogoj za uravnotežen družbeno-ekonomski in prostorski razvoj. Da bi odločanje o razvoju v prostoru, o rabi in upravljanju prostora zagotovilo bolj izenačene pogoje bivanja, boljše varstvo okolja in učinkovitejše ohranjanje narave ter večjo odpornost družbe na izzive razvoja, so očitno potrebna dodatna prizadevanja družbe in drugačna politična volja. Prostorsko načrtovanje dobiva s prizadevanji družbe za trajnostni razvoj večji pomen, kot ga je imelo še nedavno, številni mednarodni dokumenti državam priporočajo, da okrepijo prostorsko načrtovanje in zagotovijo pogoje za dolgoročno skladen družbeno-ekonomski in okoljski razvoj.

Zakaj je trajnostno urejanje prostora pomembno?

Trajnostno urejanje prostora je potrebno za izvajanje ciljev trajnostnega razvoja in posega v prakso urejanja prostora z novimi izhodišči in poudarki. Mnogo bolj kot doslej postaja pomemben družbeni vidik razvoja, spopadanje z revščino, neenakostjo, izključenostjo, kar se odraža na primer v načrtovanju socialno mešanih stanovanjski območij, kakovostnega javnega odprtega prostora in dostopnosti storitev. Več pozornosti je namenjenih okoljsko sprejemljivim in večfunkcionalnim rešitvam, poudarja se pomen večnivojskega, strateškega in povezanega delovanja pri urejanju prostora za doseg trajnostnih razvojnih ciljev, govori se o celoviti urbani prenovi, celostnih prometnih strategijah in zeleni infrastrukturi. Pomembno je, da uresničevanje razvojnih vizij in ciljev ni odvisno izključno od trenutne politične volje, ampak da je vpeto v širša in dolgoročna družbena partnerstva od lokalne do državne in mednarodne ravni.

V prakso očitno škodljive prevlade kratkoročnih ekonomskih vidikov pri načrtovanju rabe prostora in razvoja dejavnosti v prostoru družba s trajnostnim prostorskim načrtovanjem in urejanjem prostora posega z zahtevami za bolj celovito, družbeno in okoljsko odgovorno, strateško načrtovanje, ki že v fazi oblikovanja strateških razvojnih načrtov povečuje težo družbenih vidikov razvoja, varstva okolja in ohranjanja narave. Vlada prepričanje, da lahko kot družba cilje z okoljem uravnoteženega družbeno-ekonomskega razvoja uresničimo bolj uspešno, če se k njihovem izvajanju zavežemo na več ravneh in na daljši rok.

Trajnostno urejanje prostora skozi prostorsko načrtovanje, projektiranje, graditev, rabo prostora in vzdrževanje zagotavlja možnosti za izenačevanje pogojev bivanja, socialno mešanje in družbeno povezovanje, zniževanje ogljičnega odtisa, javno zdravje in kakovost bivalnega okolja, energetska varčnost, upravljanje vode, krožno ekonomijo in lokalno preskrbo.

Kdo je odgovoren za trajnostno urejanje prostora?

Za urejanje prostora smo odgovorni vsi, lastniki zemljišč in nepremičnin, uporabniki prostora, občine in država.

Prva in najpomembnejša v nizu odgovornih je država. Države so tiste, ki z mednarodnim sodelovanjem, z zakoni in predpisi, strateškimi razvojnimi in prostorskimi načrti zagotavljajo skladen prostorski, družbeni in ekonomski razvoj na svojem celotnem ozemlju in tudi čezmejno. Prostorsko planiranje (načrtovanje) so skupaj s socialnim in ekonomskim v OZN že v 60-ih letih 20. stoletja opredelili kot integralni del planiranja državnega razvoja. Pomena nadziranja razvoja dejavnosti v prostoru in usklajevanja sektorskih politik pri načrtovanju rabe prostora se vztrajno dotika tudi Evropska unija, še posebno je vprašanje teritorialnega povezovanja in zmanjševanja razlik med območji postalo aktualno s procesom širitve in v kontekstu izzivov trajnostnega razvoja.

Država je odgovorna za prenos mednarodnih razvojnih zavez in ciljev, kot so cilji trajnostnega razvoja ali skupni evropski predpisi s področja varstva okolja, v nacionalne razvojne programe in prostorske pravne akte državnega pomena, v zakonodajo in prakso. Država s prostorsko politiko, strategijo prostorskega razvoja in z zakoni ter drugimi predpisi s področja urejanja prostora, graditve in varstva okolja vodi, usmerja in določa pogoje urejanja prostora na regionalni in občinski ravni, usmerja načrtovanje prostorskega razvoja in trajnostno urejanje prostora.

Občine so odgovorne za načrtovanje prostorskega razvoja in upravljanje s prostorom na lokalni ravni in pri tem morajo zagotoviti tudi uresničevanje ciljev mednarodnega,

evropskega in državnega pomena. Lokalne razvojne potrebe so občine dolžne uskladiti tudi z mednarodnimi, državnimi in regionalnimi izhodišči. Občine so pristojne za izvajanje državne prostorske politike in pripravo občinskih prostorskih načrtov, ki so podlaga za izvajanje posegov v prostor in urejanje prostora. Pri pripravi prostorskih načrtov morajo občine upoštevati tudi zavezujoča določila državnih in lokalnih nosilcev urejanja prostora oziroma sektorsko zakonodajo in predpise s področja varstva okolja in drugih področij, ki so oblikovani tudi v skladu z mednarodnimi.

Izdelava občinskih prostorskih načrtov (planov) je ena od najpomembnejših nalog vsake občine. Slovenske občine zagotavljajo izhodišča za razvoj dejavnosti in pogoje za bivanje s prostorskim načrtovanjem ter skrbijo tudi za urejanje javnega prostora in za upravljanje z javnim prostorom in nepremičninami v občinski lasti. Občine skrbijo tudi za javne vidike urejanja nepremičnin v zasebni lasti, kot so povezave na komunalno in prometno infrastrukturo.

Zasebni in javni lastniki, fizične in pravne osebe, prebivalci in izvajalci dejavnosti so odgovorni za urejanje prostora kot uporabniki prostora in upravljalci svojih nepremičnin, oboje mora biti v skladu z določili prostorskih aktov, na primer z občinskim prostorskim načrtom in drugimi, kot bodo na primer občinski odloki o urejanju podobe naselij in krajine.

Lastniki svoje razvojne potrebe v prostoru uresničujejo s sodelovanjem v procesu prostorskega načrtovanja. S pripravo občinskega prostorskega načrta in podrobnih prostorskih načrtov se njihove potrebe uskladijo s potrebami drugih in s širšimi družbenimi interesi in potrebami. Posameznik in družba sta različna akterja, kar je dobro za družbo, ni nujno dobro za posameznika in obratno.

Ključni poudarki trajnostnega razvoja

- priznavanje in zagotavljanje medsebojne odvisnosti in povezanosti družbenih, okoljskih in ekonomskih vidikov razvoja na lokalni, regionalni, nacionalni in globalni ravni;
- skrb za človekove pravice in vključujoč razvoj ob poudarjanju odgovornosti posameznika za stanje v okolju in družbi;
- medgeneracijska solidarnost in spoštovanje potreb in pravic prihodnjih generacij pri sprejemanju današnjih odločitev;
- pravica do raznovrstnosti, ki se priznava tako naravi in ljudem v kulturnem, socialnem in ekonomskem smislu;
- kakovost življenja, ki mora biti priznana vsem in nikoli dosežena na škodo drugih;
- zavedanje o trajnostnosti sprememb in omejenosti virov in potreba po omejevanju potrošnje in proizvodnje ter spremembah življenjskih navad;
- negotovost in previdnost zaradi stalega spreminjanja razmer in potreba po prilagodljivosti in vseživljenjskem učenju.

Izzivi za urejanje prostora:

- s celovitim strateškim planiranjem (načrtovanjem) razvoja zagotoviti skladen prostorski, okoljski in družbenoekonomski razvoj ter prevlado skupnih in dolgoročnih ciljev razvoja pred posamičnimi in kratkoročnimi cilji;
- z vključujočim prostorskim načrtovanjem in upravljanjem zagotoviti kakovost bivalnega okolja, skladen družbeno-ekonomski razvoj ter odgovorno in smotrno rabo prostora in naravnih virov;
- razvijati veščine sodelovanja, čuječe organizacijske kulture in povezovanja znanja, dela in sredstev;
- razumeti vplive človekovih dejavnosti na okolje, dosledno in transparentno preverjati vplive na okolje v procesih odločanja o razvoju in obvladovati negativne vplive na okolje in družbo;
- razvijati veščine opazovanja in vrednotenja sprememb v prostoru; spremljati razvoj dejavnosti, naravne in družbene pojave ter se kritično opredeljevati glede negativnih vplivov na prostor, okolje, gospodarstvo in družbeno blaginjo;
- z izobraževanjem in informiranjem razvijati prostorsko in okoljsko pismenost prebivalcev in drugih akterjev ter spodbujati preudarno rabo prostora in naravnih virov ter krepi odgovornost pri ravnanju s prostorom in okoljem.

Osnove

Foto: Lea Benčina

TRAJNOSTNI RAZVOJ

Trajnostni razvoj predstavlja pomemben preobrat v načinu dojemanja razvoja, pozornost družbe preusmerja od klasičnih kazalcev razvoja, kot so rast bruto družbenega prihodka in gospodarska rast, na kazalce o stanju okolja in družbe, dolgoročne cilje pa postavlja pred kratkoročne učinke. Ideja pomeni tudi svojevrstno spremembo v okoljevarstveni politiki, saj uveljavlja medgeneracijsko odgovornost in govori o pomenu zaščite razvojnih virov za bodoče generacije.

Ideja o trajnostnem razvoju se je razvila kot odziv družbe na spoznanja o tem, kako raba naravnih virov in vplivi dejavnosti na okolje ogrožajo zdravje človeka in uničujoče vplivajo na naravno okolje. V 60-ih letih prejšnjega stoletja so se znanstvena spoznanja o kritičnem stanju okolja, o onesnaženosti voda, izginjanju živalskih vrst in drugih negativnih vplivih razvoja na okolje in zdravje človeka zgostila in preko različnih del, člankov in poročil dosegla tudi široko javnost in politično pozornost. Eno takih del je knjiga Nema pomlad (Rachel Carson, 1962) s katero je ta ameriška znanstvenica prebudila zavest širše javnosti o tem, da vsako naše dejanje vpliva na nas in na okolje okoli nas in podprla ameriško okoljevarstveno gibanje.

Pospešeno se je začelo razvijati varstvo okolja s sistemom presojanja vplivov na okolje kot načinom preverjanja sprejemljivosti posegov v okolje in preprečevanja nesprejemljivih vplivov posegov in dejavnosti na okolje v fazi odločanja o izvedbi posegov. V Sloveniji je pionirsko delo na tem področju potekalo na Inštitutu Jožef Stefan v okviru svetovalne Skupine za evalvacijo posegov na okolje – SEPO, ki je bila ustanovljena leta 1974 in je s pomočjo najboljših domačih izvedencev z različnih področij varstva okolja ocenjevala

sprejemljivosti investicijskih programov in projektov s stališča njihovih vplivov na okolje. Ljubljanska banka je na podlagi teh ocen odločala o dodeljevanju kreditov.

Leta 1972 je bila organizirana prva velika mednarodna konferenca Združenih narodov o problemih okolja v Stockholmu, ki je sprožila globalno prizadevanje za varstvo okolja in trajnostni razvoj, organiziran je bil program Združenih narodov za okolje (UNEP), krovni dokument dogodka Stockholmska deklaracija OZN o človekovem okolju je izjava o pravici do zdravega okolja in priznanje o potrebi po varstvu okolja. Pravico do zdravega okolja so mnoge države vpisale med ustavne pravice, tudi slovenska ustava v 72. členu določa, da pravica do zdravega okolja v skladu z zakonom pripada vsakomur.

Ustava Republike Slovenije, 72. člen (zdravo življenjsko okolje)

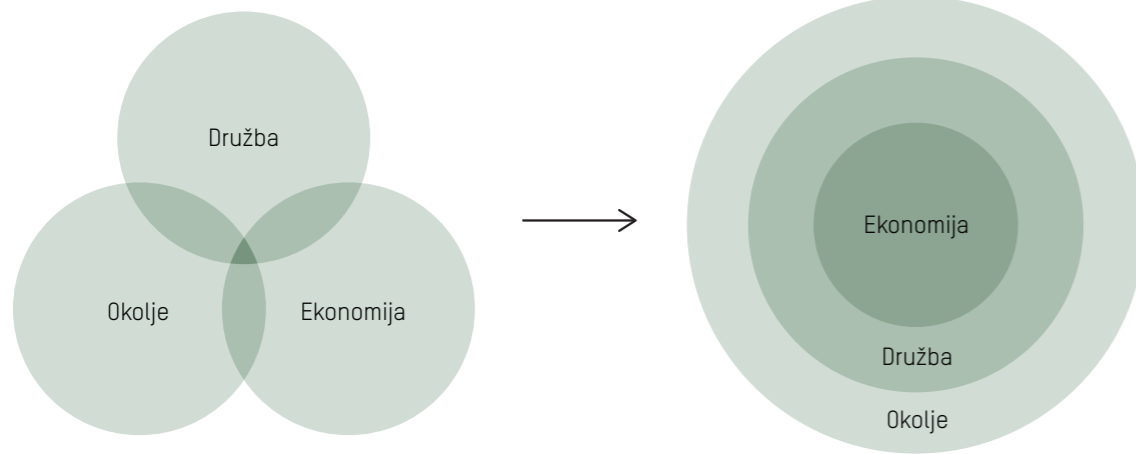
Vsakdo ima v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja.

Država skrbi za zdravo življenjsko okolje. V ta namen zakon določa pogoje in načine za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti.

Zakon določa, ob katerih pogojih in v kakšnem obsegu je povzročitelj škode v življenjskem okolju dolžan poravnati škodo. Varstvo živali pred mučenjem ureja zakon.

Leta 1980 je mednarodna zveza za ohranjanje narave (International Union for Nature Conservation – IUCN) prvič poročala o trajnostnem razvoju in potrebi po strukturnih spremembah razvoja na globalni ravni in sprožila oblikovanje posebne komisije OZN, ki se je posvetila analizi problemov varstva okolja in idejam za strukturne rešitve. Komisija je postala

znana po poročilu Naša skupna prihodnost (1987), ki je med drugim sprožilo pripravo in izvedbo mednarodnega vrha o okolju in razvoju v Rio de Janeiru leta 1992. Komisija je znana tudi kot Bruntlandina komisija, po predsednici norveške vlade Gro Harlem Bruntland, ki je vodila njeno delo, in po tem, da je oblikovala najbolj razširjeno opredelitev pojma trajnostni razvoj.

Shema 1: Trajnostni razvoj

Konferenca OZN o okolju in razvoju v Riu leta 1992 velja za enega najpomembnejših mejnikov v prizadevanjih mednarodne skupnosti za trajnostni razvoj, prinesla je dva pomembna dokumenta: Deklaracijo o okolju in razvoju ter Agendo 21 za uresničitev trajnostnega razvoja. Po Riu sta izraza trajnostni razvoj in trajnostna raba postala stalnica v mednarodnih dokumentih s področja varstva okolja in širše.

Na prelomu tisočletja so se, pod vplivom podnebnih sprememb, razvoja urbanizacije in stanja svetovnega prebivalstva ter tudi pod vplivom energetske in splošne gospodarske krize, v idejo o trajnostnem razvoju vključili novi poudarki. Med drugim se mnogo bolj kot pred tem poudarja pomen družbenih razsežnosti razvoja, revščine in neenakosti, pri usklajevanju razvojnih teženj v prostoru in okolju. Na kritične razmere v družbi kažejo razvojni cilji, ki jih je ob prelomu tisočletja na svetovnem vrhu o trajnostnem razvoju v Johannesburgu leta 2002 določila mednarodna skupnost kot milenijske razvojne cilje:

- izkoreniniti skrajno revščino in lakoto,
- doseči univerzalno osnovnošolsko izobrazbo,
- zagotoviti enakost med spoloma in opolnomočiti ženske,
- zmanjšati smrtnost otrok,
- izboljšati zdravje mater,
- boriti se proti virusu HIV/AIDSU, malariji in drugim boleznim,
- zagotoviti okoljsko trajnost,
- vzpostaviti globalno partnerstvo za razvoj.

Deset let kasneje je na osnovi Poročila o uresničevanju milenijskih razvojnih ciljev in zaključkov s konference OZN o trajnostnem razvoju, znanih kot RIO +20 (Rio de Janeiro, 2012), mednarodna skupnost oblikovala skupni okvir za trajnostni razvoj. Agenda 2030 danes predstavlja ambiciozen globalni razvojni okvir in opredeljuje 17 ciljev trajnostnega razvoja s skoraj 170 podcilji:

- odprava revščine,
- odprava lakote,
- zdravje in dobro počutje,
- kakovostno izobraževanje,
- enakost spolov,
- čista voda in sanitarna ureditev,
- cenovno dostopna in čista energija,
- dostojno delo in gospodarska rast,
- industrija, inovacije, infrastruktura,
- zmanjšanje neenakosti,
- trajnostna mesta in skupnosti,
- odgovorna poraba in proizvodnja,
- podnebni ukrepi,
- življenje v vodi,
- življenje na kopnem,
- mir, pravičnost in močne institucije,
- partnerstva za doseganje ciljev.

Trajnostni razvoj je širok pojem in različni viri ga razlagajo različno. Najbolj pogosto se omenja razlaga, ki jo je oblikovala Bruntlandina komisija leta 1987 in pravi »Trajnostni razvoj je vrsta razvoja, ki zadovoljuje potrebe sedanjega človeškega rodu, ne da bi ogrozil možnosti prihodnjih rodov, da bodo zadovoljili svoje potrebe.«

Tako ideja trajnostnega razvoja kot cilji trajnostnega razvoja se dotikajo urejanja prostora. Zelo neposredno je z urejanjem prostora povezanih devet ciljev trajnostnega razvoja: zdravje in dobro počutje, čista voda in sanitarna ureditev, zmanjšanje neenakosti, trajnostna mesta in skupnosti, odgovorna poraba in proizvodnja, podnebni ukrepi, življenje v vodi in na kopnem ter partnerstva za doseganje ciljev trajnostnega razvoja.

Ideja trajnostnega razvoja izpostavlja pomen celovitega in vključujočega urejanja prostora, strateškega načrtovanja prostorskega razvoja ali planiranja, povezovanja med področji načrtovanja oziroma sektorji, večfunkcionalnega načrtovanja, povezovanja med fazami načrtovanja in vključevanja prebivalcev in novih akterjev v urejanje prostora za doseganje ciljev trajnostnega razvoja. Uveljavlja se pomen prostorskega načrtovanja, posebno strateškega prostorskega načrtovanja ali planiranja, ki vzpostavlja pogoje za dolgoročno vzdržno rabo virov in zagotavljanje kakovosti bivanja.

Prenos ideje o trajnostnem razvoju v skupno evropsko politiko in v politike držav Evropske unije poteka zadržano. Ena od značilnosti trajnostnega razvoja je, da skrb za ohranjanje okolja, obvladovanje podnebnih sprememb in družbeno enakost naslavlja razvite države drugače kot nerazvite. Od razvitih držav in njihovih prebivalcev se pričakuje, da bomo zmanjšali negativne vplive na okolje tako, da bomo spremenili potovalne in prehranske navade, porabo fosilnih goriv in potrošnjo dobrin. Pri rabi in urejanju prostora so potrebne spremembe ustaljenih praks in navad, ki se jih tako posamezniki kot podjetja in celi sektorji v razvitem delu sveta lotevajo s težavo in počasi. Zamenjati lagodnost

življenja z osebnim avtomobilom za vožnjo z javnim potniškim prometom in pešačenje ni nujno priljubljeno, pogosto zaradi slabo razvitega javnega potniškega prometa niti ni privlačno in praktično. Kljub temu zadnje poročilo o trajnostnem razvoju v Evropski uniji (2018) poroča, da je Evropska unija predana zavzemanju za Agendo 2030 in vseh 17 ciljev trajnostnega razvoja ter tudi izvajanju afriškega sporazuma.

Enako pozitivno naravnost do trajnostnega razvoja odraža tudi aktualna strategija razvoja države Slovenije, Strategija razvoja Slovenije 2030, ki v ospredje postavlja kakovost življenja za vse in predstavlja skupne dolgoročne razvojne temelje v okviru naše države.

Trajnostni razvoj mest

V okviru ideje o trajnostnem razvoju imajo poseben pomen mesta, v mestih se zgoščujejo izzivi trajnostnega razvoja. Združeni narodi prepoznavajo urbano okolje kot gonilno silo trajnostnega razvoja. Od leta 2008 več kot polovica svetovnega prebivalstva živi v mestih, v Evropi živi v urbanem okolju kar 78 % prebivalcev.

Agenda 2030 posebej izpostavlja pomen trajnostnega razvoja in upravljanja mest ter predpostavlja, da bodo države sodelovale z lokalnimi oblastmi in skupnostmi pri urbanističnem načrtovanju in urejanju mest in naselij. Agenda opozarja na vlogo države kot tiste, ki skrbi za prevajanje ciljev trajnostnega razvoja na regionalno in lokalno raven, in tiste, ki posreduje pri zagotavljanju uravnoveženega razvoja države in kakovosti bivanja na lokalni ravni z instrumenti prostorskega načrtovanja. Agenda 2030 izpostavlja pomen več ravni urejanja prostora ter priporoča vključujoče, celostno in trajnostno načrtovanje in upravljanje naselij. Ob tem spodbuja povezovanje med mestnimi, primestnimi in podeželskimi območji z ustreznim državnim in regionalnim razvojnim načrtovanjem ter v prihodnosti napoveduje občutno povečanje števila mest in naselij, ki bodo sprejela in izvajala celostne politike in načrte za razvoj ter s tem skrbela za vključevanje novih akterjev in prebivalcev v urejanje prostora, za učinkovito rabo virov, družbeno blaginjo in blažitev podnebnih sprememb in prilagajanje nanje.

Posebej se usmerjanju razvoja mest na globalni ravni posveča Nova urbana agenda, ki je bila sprejeta na konferenci HABITAT III v Quitu leta 2016. Dokument nagovarja vlade, da naj spodbujajo novi model urbanega razvoja, ki bo

sposoben vključevati vse tri trajnostne vidike razvoja in bo spodbujal enakost, dobro počutje in skupno blaginjo na vseh ravneh človekovih naselij, vključno z majhnimi podeželskimi skupnostmi in vasmi, trgi, vmesnimi mesti in metropolami.

Prizadevanja za uravnotežen urbani razvoj na ravni Evropske unije povzema Evropska urbana agenda iz leta 2016 (Urban Agenda for EU, Pact of Amsterdam, 2016). Z dokumentom so se nacionalne vlade, Evropska komisija, Evropske institucije in drugi deležniki zavezali, da si bodo prizadevali za trajnostno, inovativno in ekonomsko močno Evropo, ki bo ponujala dobro kakovost bivanja. Dokument poroča, da je kakovost bivanja v Evropski uniji zaradi koncentracije prebivalstva v urbanem okolju vedno bolj povezana prav z urbanim okoljem in da se v mestih srečuje in uresničuje večina evropskih sektorskih politik ter napoveduje, da je zato treba urbano razsežnost razvoja močnejše umestiti v evropske politike. To naj ne bi pomenilo več kompetenc Evropske komisije na lokalni ravni, ampak boljše načine dela in sodelovanja med Evropsko komisijo, državami članicami in mesti. Evropska komisija je v aktualno programsko obdobje 2014–2020 uvedla tudi nov ukrep »celostne teritorialne naložbe« in omogočila financiranje projektov v mestih na osnovi celovitih strategij trajnostnega urbanega razvoja. Trajnostne urbane strategije so v Sloveniji, v skladu s partnerskim sporazumom med državo in Evropsko komisijo, pripravile vse mestne občine, ki sodelujejo tudi pri razdelitvi namenskih sredstev.

Mesta so na ravni Evropske unije postala pomembnejša in neposredno aktivna v okviru Direktorata za regionalno in mestno politiko (DG REGIO) ter tudi v okviru drugih področij. V okviru

Direktorata za okolje (DG ENV) so mesta leta 2006 v duhu uresničevanja ciljev trajnostnega razvoja s primeri dobre prakse spodbudila tekmovanje za naziv Zelena prestolnica Evrope (European Green Capital), ki je namenjen promociji najbolj uspešnih praks trajnostnega urbanega razvoja. Leta 2010 pa je pobudi sledila še pobuda za naziv Zeleni list Evrope (European Green Leaf), ki spodbuja dobre trajnostne prakse med manjšimi mesti (20 do 500 tisoč prebivalcev).

Slovensko ministrstvo za okolje in prostor je v okviru konference Habitat III naročilo izdelavo Poročila o urbanem razvoju Slovenije (UI RS, 2016), ki predstavlja značilnosti slovenske poselitve in opozarja na nekatere posebnosti v urbanem razvoju, na prostorsko razpršenost naselij, redko poseljenost in majhnost slovenskih naselij. Čeprav so slovenska urbana središča in druga naselja urbanega značaja v svetovnem merilu srednje velika in majhna, je tudi zanje značilna kompleksnost načrtovanja in upravljanja, deloma zaradi prepletenosti posameznih vidikov urejanja mestnega prostora, deloma pa zaradi strukture upravljanja prostora in prepletenosti pristojnosti med različnimi akterji.

Med ključnimi izzivi načrtovanja prostorskega razvoja mest poročilo izpostavlja teme »trajnostna mobilnost«, »urbana prenova« in »zelena infrastruktura mesta« ter zagotavljanje celovitosti in medsektorskega povezovanja, tudi vključevanja novih razvojnih paradig, metod in orodij za zagotavljanje trajnostnega razvoja mest, odpornosti mest in sonaravnih rešitev ter kakovosti bivalnega okolja.

Kot eden glavnih izzivov pri načrtovanju urbanega prostora v Sloveniji je omenjen razvoj trajnostnih oblik mobilnosti, tako z razvojem podporne infrastrukture in instrumentov za spreminjanje potovalnih navad, kot tudi s celostnim in usklajenim načrtovanjem urbane strukture in prometnih tokov. Poročilo poudarja, da se razvojni izzivi prepletajo, da se na vidike policentričnega urbanega razvoja, poleg vidikov trajnostne mobilnosti, vežejo tudi izzivi zagotavljanja enakovredne dostopnosti javnih storitev, delovnih mest, znanja in kakovosti bivanja ter priprava strategij zelene infrastrukture mest kot povezovalnega sistema ekosistemskih storitev za kakovost okolja, blaženje vplivov in posledic klimatskih sprememb po eni strani ter vidiki zagotavljanja privlačnosti prostora za hojo in kolesarjenje in bivanja v okviru širših urbanih območij po drugi strani.

Izzivi urbanega razvoja:

- Upoštevanje demografskih trendov pri načrtovanju mest
- Ohranjanje policentričnega urbanega sistema
- Prenova in oživljanje mestnih jeder majhnih in srednje velikih mest
- Zagotavljanje dostopnosti javnih stavb in storitev
- Uvajanje načela »Oblikovanje za vse« v prakso slovenskega načrtovanja.
- Dostopnost do javnih storitev

Povzeto po: Nacionalnem poročilu o urbanem razvoju - Habitat III (UI RS, 2016).

PODNEBNE SPREMEMBE

Foto: Jakob Stele

Podnebne spremembe so pojav spreminjanja globalnega in lokalnega podnebja, predvsem znatnega dvigovanja temperatur zraka in spremljajočih neugodnih vremenskih pojavov. Podnebje se spreminja ves čas, vendar pa znanstvena skupnost z veliko gotovostjo potrjuje, da so glavni izvor za spremembe, ki postajajo vse bolj zaznavne, človek in njegove dejavnosti. Zviševanje zračnih temperatur povzroča koncentracija toplogrednih vplivov, ki so posledica razvoja tehnologije in uporabe fosilnih goriv. Meteorologi in drugi raziskovalci zbrani v Medvladnem odboru za podnebne spremembe (Intergovernmental panel on climate change – IPCC) ugotavljajo, da hitrost in narava podnebnih sprememb kažeta, da te ne morejo biti samo naravnega izvora, ampak k njim pomembno prispeva človek.

Posledice podnebnih sprememb se kažejo v splošno in lokalno izraženih ekstremnih vremenskih pojavih. Opazne so v vseh delih podnebnega sistema: ozračje se segreva in spreminjajo se značilni vzorci kroženja zraka v njem, segrevajo se oceani, spreminjajo se njihovi tokovi, dviga se višina morske gladine, krči se površina pokrita z ledom in snegom, posledično se zmanjšuje zaloga zamrznjene sladke vode, premikajo se rastlinski pasovi in spreminja se avtohtono rastje. Vsako leto nas tudi v Sloveniji doletijo ekstremni dogodki, tako vremenski kot tudi podnebni (poletne suše, nevihte in neurja, tople in zelene zime, ...), ki povzročajo družbeno in gospodarsko škodo, tudi smrtne žrtve.

Med prizadetimi in žrtvami prevladujejo revnejše in socialno šibke skupine prebivalcev. Podnebne spremembe radikalno zaostrejuje pogoje bivanja v urbanem okolju in bodo po napovedih raziskovalcev v prihodnosti še bolj

vplivale na možnosti bivanja v posameznih urbanih območjih ter predvsem tudi na možnosti oskrbe s hrano in vodo, zaradi česar bodo vplivale na podnebne selitve, družbeno blaginjo in povečevanje družbenih razlik. Skrb za okolje postaja skozi podnebne spremembe vse bolj povezana tudi z zaščito človekovih pravic. Pomembno vlogo pri spopadanju s podnebnimi spremembami prevzemajo mesta kot vir vplivov na podnebne spremembe in kot okolja, ki so najbolj prizadeta zaradi podnebnih sprememb.

Na globalni ravni je bila Svetovna meteorološka organizacija prva, ki je sprožila znanstveno razpravo in naredila organizirane korake k osveščanju politike in javnosti ter dosegla, da je bil leta 1988 ustanovljen IPCC, ki deluje pod okriljem Svetovne meteorološke organizacije (SMO) in Okoljskega programa Združenih narodov (UNEP). Njihovo delovanje je vplivalo na sprejem mednarodnega sporazuma o zmanjšanju ogljikovega dioksida in drugih toplogrednih plinov v ozračju, znan kot Kjotski protokol, ki ga je od leta 1997 podpisalo 191 držav. Pod okriljem IPCC delujejo najvplivnejši svetovni znanstveniki, tudi slovenska klimatologinja dr. Lučka Bogataj Kajfež, ocenjujejo podnebne razmere, predvidevajo spremembe in njihove negativne posledice. Njihove ugotovitve so sprožile tudi podpis Pariškega podnebnega sporazuma leta 2016 in pripravo mednarodnega akcijskega načrta za omejitev globalnega segrevanja. Cilj Pariškega sporazuma je omejiti dvig globalne temperature do leta 2050 znatno pod 2 stopinji Celzija v primerjavi s pred industrijsko dobo.

Evropska unija je države članice na pomen prilagajanja podnebnim spremembam za razvoj skupnosti opozorila z Zeleno (2007) in Belo knjigo (2009), oba dokumenta velik pomen pri spopadanju s podnebnimi spremembami pripisujeta instrumentom prostorskega načrtovanja. Namen prilagajanja in obvladovanja je zmanjšanje tveganj in škod v okolju in prostoru, ki jih povzročajo podnebne spremembe. Strategija prilagajanja naj bi zagotovila možnosti za stroškovno učinkovit način prilagajanja družbe in okolja, dejavnosti in za sočasno uspešno koriščenje novih priložnosti. Države, ki se bodo učinkovito in pravočasno posvetile prilagajanju dejavnosti podnebnim spremembam, bodo v prednosti pred tistimi, ki jim to ne bo uspelo.

Urejanje prostora lahko pomembno prispeva k uresničevanju obeh najpomembnejših nalog, blaženja podnebnih sprememb in prilagajanja na podnebne spremembe. Tako na primer lahko prispeva k blaženju s tem, da podpira prizadevanja družbe za zmanjševanje izpustov toplogrednih plinov v okolje in za prehod od osebnih vozil in fosilnih goriv na javni potniški promet in obnovljive vire energije tako, da načrtuje prometne ureditve, ki upočasnjujejo promet, ne spodbujajo rabe osebnih vozil, zmanjšuje število stalnih parkirnih mest in podobno. K prilagajanju javnega odprtega prostora na podnebne spremembe pa prispeva z načrtovanjem zelenih površin in urbane odvodnje.

Meteorologi opozarjajo, da bosta glavni posledici podnebnih sprememb pomanjkanje hrane in vode. V vmesnem času so že zelo občutni ekstremni vremenski pojavi, močni vetrovi, nalivi in požari, ki občasno resno poslabšujejo pogoje bivanja v urbanem okolju, uničujejo pridelke in tudi ogrožajo življenja. Za

potrebe blaženja vplivov podnebnih sprememb in prilagajanja na podnebne spremembe morajo mesta še bolj skrbno strateško in izvedbeno načrtovati prostorski razvoj, ustvarjati morajo zeleno in modro infrastrukturo, ki bo krepila odpornost okolja na podnebne spremembe in blažila vplive podnebnih sprememb na lokalno mikroklimo.

Slovenija se vključuje v mednarodna prizadevanja v povezavi s podnebnimi spremembami prek Ministrstva za okolje in prostor in Agencije RS za okolje, kjer budno spremljajo, kaj se s podnebnimi spremembami dogaja pri nas, kakšne spremembe se nakazujejo in kaj bi lahko pomenile za naše podnebje. Slovenija je fizično geografsko zelo raznolika in podnebno pestra, zato so projekcije sprememb zelo negotove, so pa izjemno pomembne za sektorje, ki so odvisni od podnebja, in za obvladovanje tveganj za nesreče, kot so poplave in suše.

Do nedavnega je bila večina pozornosti in ukrepov usmerjena na omejevanje izpustov toplogrednih plinov v ozračje, aktualna je bila ideja o zmanjševanju ogljičnega odtisa. V zadnjem času se krepijo spoznanja, da potrebujemo strategijo prilagajanja na podnebne spremembe. Na zadnji podnebni konferenci Združenih narodov v Katovicah (2018) so bila posebej mesta pozvana k pripravi drznih strategij za zniževanje segrevanja pod 1,5 stopinje in sočasno na pripravo mest za segrevanje nad 2 stopinji Celzija. Še vedno velja prepričanje, da mesta, regije in države lahko vplivajo na varnejšo prihodnost in hkrati zagotovijo pomembne učinke na izboljšanje javnega zdravja in onesnaženje zraka, če se bodo zavzela za spremembe na področju energetskega sistema, graditve, prometnega in urbanističnega načrtovanja, zelene

infrastrukture, trajnostne rabe prostora in upravljanja vode. Pri tem morajo sodelovati vsi oddelki in vse ravni vladanja, država pa ima še posebno pomemben vpliv pri spodbujanju dekarbonizacije in zagotavljanju sredstev za ukrepe in potrebne spremembe.

Podnebna ranljivost slovenskega prostora

Slovenija leži v zmernem geografskem in podnebnem pasu, zato je za našo državo značilna velika variabilnost podnebnih in vremenskih razmer, na našem ozemlju se prepletajo vplivi mediteranskega, gorskega in celinskega podnebja. Vsako leto nas v Sloveniji doletijo tudi ekstremni dogodki, tako vremenski kot tudi podnebni. Projekcije sprememb podnebja v naslednjih desetletjih nakazujejo, da se bomo z vremenskimi in podnebnimi ekstremi ter nevarnimi dogodki v prihodnje soočali pogosteje kot v preteklosti.

→ Poletne suše

V zadnjih letih smo priča hudim poletnim sušam, ki so močno prizadele poljedelce in ponekod ogrozile tudi vire pitne vode. Poletno pomanjkanje padavin pogosto spremlja visoka temperatura zraka in neobičajno veliko sončnega vremena, kar še poveča potrebo po vodi. Na obali se suša pojavlja vsako poletje, med bolj ogrožene pokrajine spada tudi SZ Slovenija. Vročinski valovi so za občutljive ljudi naporni, sprožajo ali okrepijo številne bolezenske težave.

→ Nevihte in neurja

Slovenija spada v Evropi med območja z največjim številom neviht. Vsako leto je med njimi nekaj hudih neurij, škoda pa je odvisna

od poseljenosti in namembnosti območja, ki ga neurje zajame. Na kmetijskih nasadih in posevkih neurja vsako leto povzročijo veliko škodo. Največ je povzroči toča, seveda pa tudi močni sunki vetra in nalivi.

→ Veter

Ranljivo ni le kmetijstvo, škodo trpijo tudi druge dejavnosti. Močna burja na Primorskem vsaj nekaj dni letno ovira promet, na izpostavljenih legah pa ga včasih povsem onemogoči. Bolj nepredvidljivi so sunki vetra, ki se pojavljajo ob močnih nevihtah kjer koli po Sloveniji. Tudi ti lahko povzročajo škodo in odkrivajo strehe, izjemoma tudi lomijo drevesa.

→ Padavine

V Sloveniji je padavin dovolj, del Julijskih Alp spada celo med najbolj namočene kraje v Evropi. Celo v Prekmurju, ki je najmanj namočen del Slovenije, je padavin ob običajni razporeditvi dovolj za uspešno kmetovanje. Vendar že malo večja odstopanja od običajne porazdelitve preko leta povzročijo težave in sušo. Če bi se sedanji opaženi trendi nadaljevali, bi na severovzhodu Slovenije kaj kmalu nastalo veliko težav. Trenutni trendi kažejo, da je vse več padavin jeseni in vse manj poleti, torej takrat, ko so najbolj potrebne. Tudi ostalo Slovenijo bi večja odstopanja od običajne porazdelitve lahko bistveno prizadela. Težave povzroča tudi druga skrajnost, to so obilne padavine. Močni kratkotrajni nalivi ali obilne nekajdnevne padavine lahko povzročijo poplave. Pri nas so poplave hudourniškega značaja, kar pomeni, da mora biti naš odzivni čas zelo kratek, pogosto ga merimo v urah. Z neljubimi posledicami se srečujemo tudi v primeru dolgotrajnega deževja, saj se zaradi razmočenosti terena lahko prožijo zemeljski plazovi.

Podnebne projekcije

Scenarije podnebnih projekcij so pripravile mednarodne strokovne skupine in so podlaga za pripravo poročil Medvladnega odbora za podnebne spremembe (IPCC). Predstavljeni so trije scenariji spremembe podnebja za tri različne značilne poteke vsebnosti in izpustov toplogrednih plinov, ki temeljijo na predpostavkah o razvoju družbe in gospodarstva v 21. stoletju. Pri tako imenovanem optimističnem scenariju (RCP2.6) izpustov je predpostavljeno, da bo politika omejevanja izpustov zelo hitra in uspešna. Pri zmerno optimističnem scenariju (RCP4.5) izpustov je predpostavljeno, da se bodo izpusti toplogrednih plinov sprva še počasi povečevali, nato pa sredi in proti koncu 21. stoletja zmanjševali, vendar bodo ostali sorazmerno veliki. Pesimističen scenarij (RCP8.5) izpustov večjih uspehov pri omejevanju izpustov ne predvideva, zato se po tem scenariju izpusti skozi celotno 21. stoletje hitro povečujejo.

→ Spremembe temperature

Skladno s projekcijo postopnega ogrevanja zraka v Evropi v 21. stoletju bo tudi v Sloveniji povprečna temperatura zraka naraščala. Vsi trije scenariji z visoko zanesljivostjo predvidevajo naraščanje temperature zraka (za 1,3°C, 2°C ali 4,1°C). Predvideno naraščanje temperature bo prostorsko precej enakomerno, razlikovalo se bo le po letnih časih. S tem so povezani izjemni dogodki (izjemna vročina, izjemen mraz, spremembe rastnih razmer).

→ Spremembe padavin

Scenariji za padavine so manj zanesljivi, saj so te časovno in prostorsko bolj raznolike. Predvidene spremembe padavin v Sloveniji

niso izrazite, saj leži na območju Evrope, kjer signal spremembe padavin zamenja smer. Optimistični scenarij na letni in državni ravni ne predvideva statistično značilnih sprememb. V primeru zmerno optimističnega so spremembe zelo majhne, pesimistični sprva predvideva naraščanje padavin po vsej državi, v drugi polovici 21. stoletja pa se negotovost trenda močno poveča. To vpliva na pojav izjemnih padavinskih dogodkov.

→ Spremembe vodne bilance

Skladno z rastjo temperature zraka se bo v Sloveniji do konca stoletja nadaljevala tudi rast referenčne evapotranspiracije (tj. proces, ki povezuje izhlapevanje (evaporacijo) z neporaslega zemeljskega površja in vodnih površin ter transpiracijo z rastlin). V primeru optimističnega scenarija izpustov bo porast referenčne evapotranspiracije v mejah njene naravne spremenljivosti. V zmerno optimističnem scenariju izpustov bo v primerjavi z obdobjem 1981–2010 referenčna evapotranspiracija v slovenskem povprečju zrasla za približno 8 %, v pesimističnem scenariju izpustov pa za približno 16 %. Porast referenčne evapotranspiracije po Sloveniji ne bo enakomeren, različen bo tudi med letnimi časi.

→ Spremembe hidroloških spremenljivk

Večjih sprememb srednjih letnih pretokov v Sloveniji v primerjavi z obdobjem 1981–2010 po vseh scenarijih izpustov ni pričakovati, z izjemo severovzhoda, kjer bi se pretoki v zmerno optimističnem scenariju izpustov do konca stoletja lahko povečali do 30 %. V primeru pesimističnega scenarija izpustov bo lahko v sredini stoletja na severovzhodu povečanje

do 40 %. Spremembe podnebja obsežno vplivajo na človeške in naravne sisteme. Posledice se v veliki meri odražajo na gospodarskih dejavnostih, ki so v večji meri odvisne od naravnega okolja; kmetijstvo, gozdarstvo, energetika, turizem, promet, gradbeništvo, finančni sektorji in zavarovalništvo. Poleg gospodarstva so podnebnim spremembam močno podvrženi naravni ekosistemi, vodni viri in človeško zdravje.

UREJANJE PROSTORA

Foto: Andraž Lazič

Urejanje prostora zajema široko področje dejavnosti od prostorskega načrtovanja do upravljanja prostora. V praksi se pogosto ločeno govori o prostorskem načrtovanju in upravljanju. Deloma je to gotovo povezano s pomenom prostorskega načrtovanja. V procesu prostorskega načrtovanja se oblikujejo in sprejemajo, družbeno verificirajo in legitimirajo, odločitve o razvoju dejavnosti v prostoru, ki so ključne za vse druge faze urejanja in za rabo prostora ter tudi za dolgoročno vzdržno skladnost razvoja in trajnostni razvoj družbe. Skozi prostorsko načrtovanje se realizirajo cilji trajnostnega razvoja, zagotovi skladen prostorski razvoj, razmestitev dejavnosti v prostoru z ozirom na vplive na okolje in družbene vidike razvoja, vzpostavijo se pogoji za funkcionalno in vzdržno rabo prostora. Sodelovanje v procesih strateškega in podrobnega načrtovanja prostorskega razvoja prispeva k razvoju skupnega jezika, zaupanja in razumevanja med akterji v urejanju prostora ter zelo pomembno vpliva na nadaljnje faze urejanja prostora, na odgovornost pri rabi in vzdrževanju ter motivacijo za sodelovanje pri uresničevanju prostorsko razvojnih ciljev v praksi.

Faze urejanja prostora, od načrtovanja do graditve, rabe, vzdrževanja in prenove, so med sabo povezane in odvisne. Prostorski načrti določajo pogoje graditve in urejanja, gradnje in ureditve določajo možnosti rabe in stroške delovanja. Prostorsko načrtovanje zagotavlja razumno rabo naravnih virov, kakovost okolja, mešano rabo prostora, tudi socialno pestrost, ki zagotavljajo ohranjanje narave in varstvo okolja, enakovredne pogoje bivanja in družbeno povezanost ter zagotavljanje prostora za razvoj proizvodnje in storitev.

Zaradi velikega in daljnosežnega pomena, ki ga ima prostorsko načrtovanje na vse tri vidike razvoja, okoljski, družbeni in ekonomski, se veliko pozornosti namenja načinu in organizaciji prostorskega načrtovanja. V procesu prostorskega načrtovanja se interesi posameznika soočajo z interesi širše skupnosti, pravice lastnikov se soočajo z omejitvami, ki izvirajo iz družbenih in ekoloških funkcij in s tem povezanih omejitev razpolaganja z zasebno lastnino, kratkoročni in posamični interesi se srečujejo z dolgoročnimi skupnimi interesi družbe. Proces priprave načrtov zahteva od udeležencev oblikovanje kompleksnih rešitev in soglasij o razvoju.

V praksi znajo biti za posamezne faze urejanja in za vidike urejanja pogosto odgovorni različni oddelki in javne službe. Usklajevanje rešitev v procesih načrtovanja je zato lahko neučinkovito in tudi pogoji urejanja iz prostorskih načrtov se zato uresničujejo z omejenimi učinki.

V okviru prizadevanj za trajnostni razvoj se spodbuja celovito in vključujoče prostorsko načrtovanje in upravljanje prostora. Stanje okolja in prebivalstva, pomanjkanje prostora in sredstev, zgoščevanje interesov v prostoru in izzivi trajnostnega razvoja zahtevajo bolj povezano delovanje javnih in zasebnih akterjev v vseh fazah urejanja prostora ter tudi vključevanje prebivalcev in zasebnega sektorja v urejanje prostora. Vključevanje novih akterjev omogoča partnersko urejanje prostora, poveča vsestransko učinkovitost urejanja in zagotavlja javnofinančno vzdržnost urejanja.

Pomen celovitega in vključujočega, dobro povezanega delovanja vseh akterjev v prostoru, se zelo lepo kaže pri varstvu okolja, in ohranjanju narave, tudi upravljanju z vodo. Ukrepi načrtovanega varstva in urejanja morajo doseči ves obravnavani prostor ali izbrana območja ne glede na to, kdo je lastnik zemljišč. Da ukrepi varstva okolja lahko zagotovijo načrtovano kakovost okolja, je nujno, da se izvedejo na celotnem območju in sočasno.

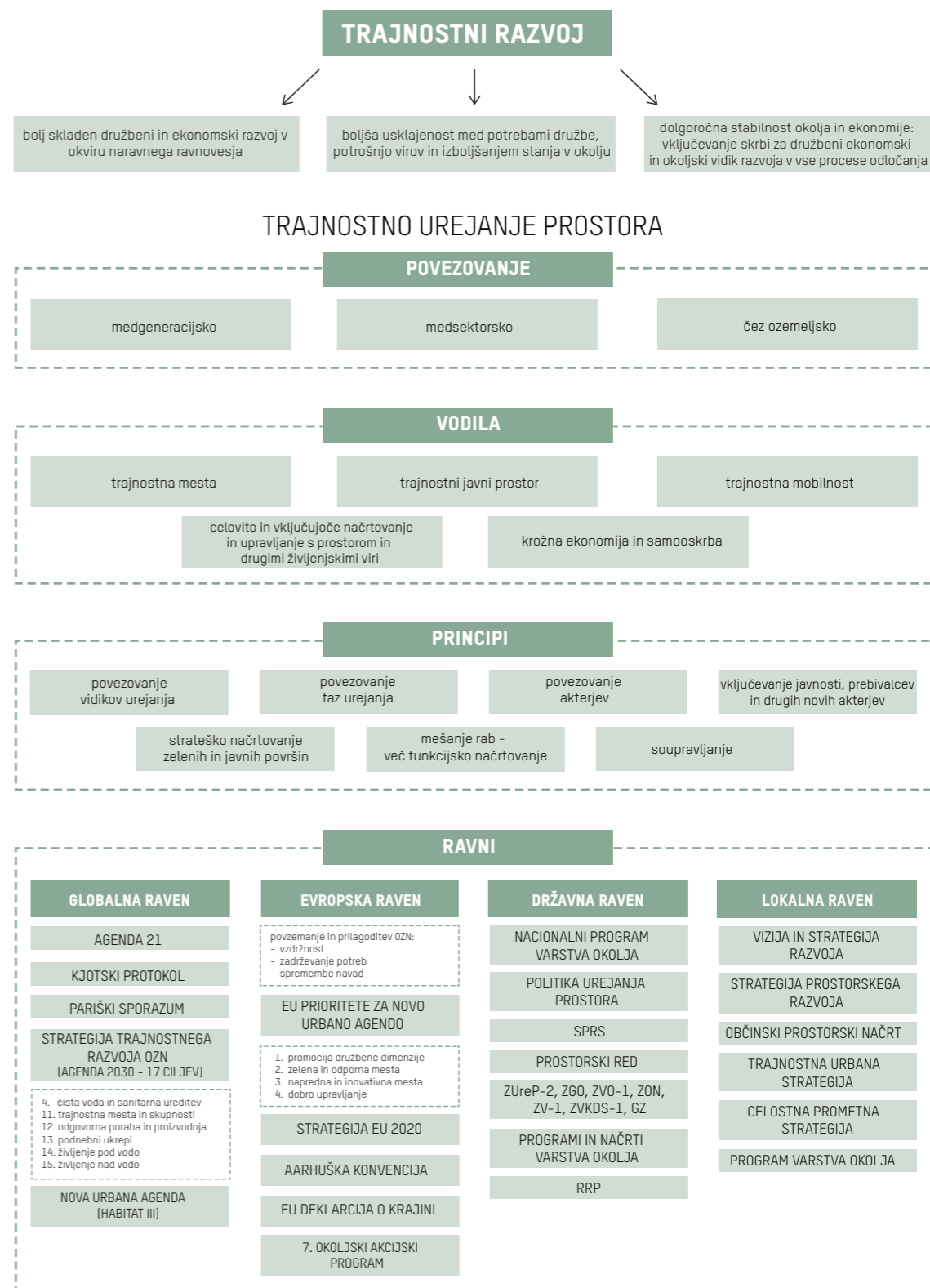
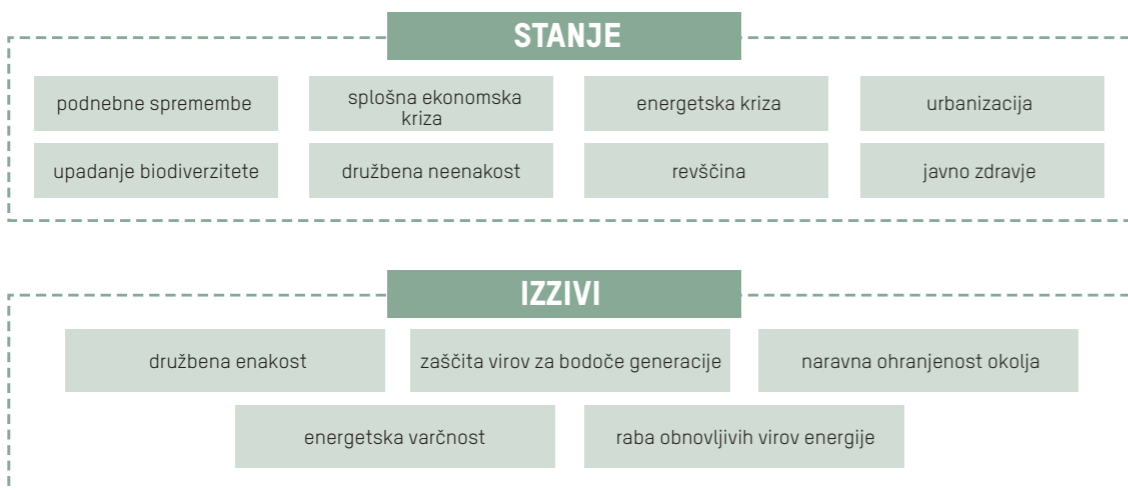
Slovenski sistem urejanja prostora

Urejanje prostora je v Sloveniji organizirano pod okriljem Ministrstva za okolje in prostor. Zakonodaja s področja urejanja prostora in graditve določa tako cilje in načela kot pravila urejanja prostora, udeležence v postopkih in vrste prostorskih aktov. Zakonodaja z drugih področij (sektorjev), kot so varstvo okolja, voda, promet, kulturna dediščina in druga, dopolnjuje zakonodajni okvir urejanja prostora in soustvarja pogoje urejanja prostora.

Zakonodajne rešitve in urejanje prostora so oblikovani tudi pod vplivom številnih mednarodnih zavez države, predpisov Evropske unije in drugih dokumentov. K izvajanju in spoštovanju teh dokumentov se je zavezala naša država zavedajoč se, da je država kot celota okolja in družbe del širšega prostora in okolja. Taki dokumenti so na primer Nova urbana agenda, Pariški sporazum ali Evropska konvencija o krajini.

Urejanje prostora ima v Sloveniji dolgo tradicijo, je pa po osamosvojitvi države sistem doživel precej sprememb in novosti. Zadnje spremembe so bile sprejete leta 2017 z Zakonom o urejanju prostora (ZUreP-2). Na ravni graditve objektov zakon dopolnjuje Gradbeni zakon, prav tako sprejet leta 2017. Zakonodaja urejanja prostora sicer posega na mnoga področja in se z njimi prepleta.

Varstvo okolja in področje presoje vplivov na okolje ureja Zakon o varstvu okolja. Posebno pri celoviti presoji vplivov na okolje to slabi učinke CPVO kot orodja, ki naj bi v postopku

Shema 2: Trajnostno urejanje prostora

priprave prostorskih aktov, s stalnim cikličnim preverjanjem v vseh fazah priprave prispeval k izboljšanju prostorskih načrtov. Ugotovitve presoje bi morale biti namenjene iskanju izboljšanih rešitev, vse nove rešitve pa tudi sproti v procesu dela okoljsko presojane. Tega razumevanja vloge presoje vplivov na okolje ni mogoče zajeti v poseben postopek, ki teče po Zakonu o varstvu okolja, vzporedno s postopkom priprave prostorskega akta. Zato je cilj, da pride do popolne integracije CPVO postopka v postopek priprave prostorskih aktov.

Osnovni zakon za urejanje prostora je Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2, 2017), ki je nadomestil prejšnji Zakon o urejanju prostora ter Zakon o prostorskem načrtovanju. ZUreP-2 določa cilje, načela in pravila urejanja prostora, udeležence v postopkih načrtovanja, vrste prostorskih aktov in postopke za njihovo pripravo, prostorske ukrepe, instrumente in ukrepe zemljiške politike ter ureja spremljanje stanja v prostoru, delovanje prostorskega informacijskega sistema in izdajanje potrdil s področja urejanja prostora.

V praksi sta prostorsko načrtovanje in graditev v Sloveniji šibko povezana tudi z drugimi fazami urejanja. Skrb za rabo in vzdrževanje je mnogo slabše poenotena s predpisi in je razdeljena med zelo veliko akterjev. To je velik izziv za uresničevanje ideje o celostnem in vključujočem urejanju prostora, ki naj bi po prepričanju številnih raziskovalcev in organizacij bilo potrebno za učinkovito vodenje trajnostnega razvoja v prostoru. Ogroženo je zagotavljanje skladnega družbenega, okoljskega in ekonomskega razvoja. Eden od

pomembnih ciljev trajnostnega razvoja je prav premagovanje delitev, ki v urejanju prostora povzročajo probleme pri prenosu pravil urejanja prostora v prakso. Tudi zelo dobro usklajeni in domišljeni prostorski načrti in rešitve lahko v praksi brez ustrezne rabe in vzdrževanja povzročajo probleme in odklone od načrtovane smeri skladnega in dolgoročno vzdržnega, to je trajnostnega, urejanja prostora.

Če se zavedamo, kako velika razvojna pričakovanja, tako skupna mednarodna kot domača in tudi čisto individualna, so vgrajena v pravila urejanja prostora in razumemo, da pravila urejanja prostora služijo za uresničevanje ciljev trajnostnega razvoja, smo seveda zelo zainteresirani za to, kako se uresničujejo.

Način za izboljšanje učinkov urejanja prostora je celovito in vključujoče urejanje prostora. Potrebne so sistemske spremembe v organizaciji in metodah dela, ki zagotavljajo bolj povezano obravnavo razvojnih izzivov in potreb družbe ter bolj povezano delo različnih akterjev od politike do pristojnih za urejanje prostora in posamezna področja do prebivalcev, lastnikov nepremičnin in izvajalcev dejavnosti v prostoru. Potrebno je zagotoviti enoten duh skupnosti in zveznost delovanja v vseh fazah urejanja. Zato se v zadnjem času toliko govori o strategijah. Strategija prilagajanja na podnebne spremembe je ena od takih, ki cilja na poenotenje družbe pri prizadevanjih za obvladovanje podnebnih sprememb in na skladno delovanje sistemov in posameznikov pri uresničevanju skupnih ciljev. V izhodišču vseh strategij so enaki skupni cilji družbe, da zagotovi skladen prostorski, družbeni in ekonomski razvoj, da nikogar ne pusti za sabo.

Vključujoče urejanje prostora namiguje, da bi morali vsi, od katerih pričakujemo, da bodo v

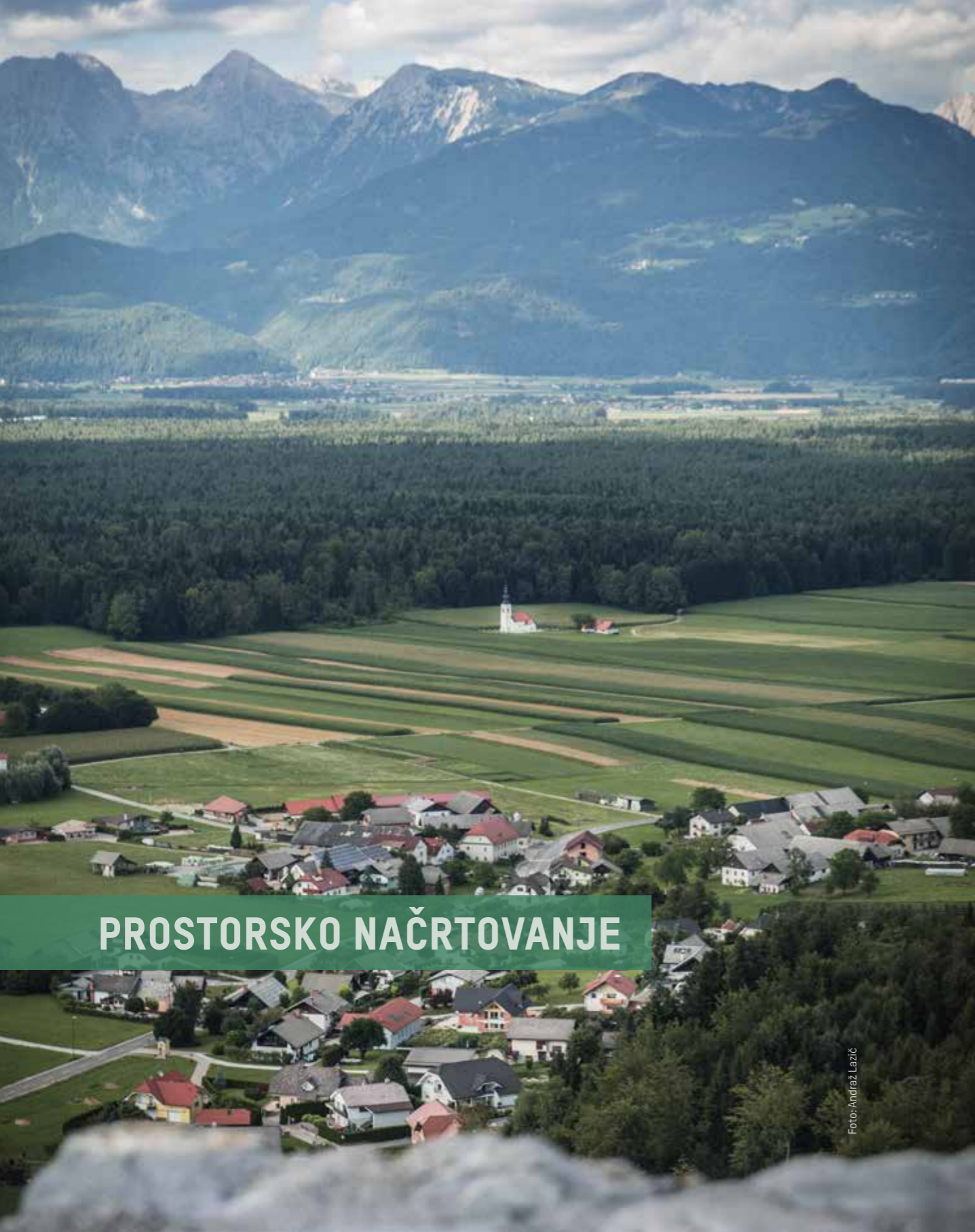
prihodnosti izvajali ukrepe urejanja prostora, torej spoštovali pravila iz prostorskih načrtov, biti vključeni v pripravo načrtov in verjeti, da so načrti njihovi in hkrati skupni. Vključujoče urejanje prostora spodbuja k sodelovalnim metodam priprave načrtov, razvijanju skupnega jezika urejanja prostora in k delitvi odgovornosti za urejanje prostora. Novi načini dela so nujni za doseganje učinkov, ki jih načrtujemo, zato bodo v prihodnje vedno pogostejša opozorila, da so vredni vsega napora, stroškov in časa. Brez zgodnjega, aktivnega in odgovornega vključevanja večjega števila akterjev, tudi širše javnosti, bodo načrti ostali neuresničeni. Aktualni način urejanja prostora se je z novim zakonodajnim okvirjem že začel odpirati za več možnosti vključevanja javnosti v proces priprave, zakon pa ob tem nikomur ne preprečuje, da uporablja tudi bolj proaktivne in vključujoče metode dela pri pripravi načrtov. Številni prostorski načrtovalci, predstavniki nosilcev urejanja prostora in nevladnih organizacij so že pripravljene na nove oblike sodelovanja in dobro razumejo vsestranske in dolgoročne koristi zgodnjega povezovanja akterjev v urejanju prostora.

Trajnostno urejanje prostora poudarja pomen usklajevanja družbenega, okoljskega in ekonomskega razvoja in pomen sodelovanja med različnimi akterji v urejanju prostora. Sloni na podmeni, da pri razvoju in izvajanju dejavnosti v prostoru sodelujemo vsi, da torej vsak na svoj način rabimo prostor in da moramo zato hkrati tudi skrbeti za varstvo okolja in za širše družbene koristi prostora in okolja. V praksi to pomeni, da posamezne posege v prostor presojamo tudi z vidika vplivov na okolje in družbo, in da odločamo o njihovi sprejemljivosti celovito, skozi skupne in posamezne koristi; da pri odločanju o novih gradnjah upoštevamo, da je prostor omejen vir

in dajemo prednost prenovi, da pri načrtovanju novogradenj stremimo k zgoščevanju poselitve pred gradnjami na nezazidanih zemljiščih, da pri načrtovanju stanovanj skrbimo za dobro dostopnost, vseživljenjsko oblikovanje in energetska varčnost in jih povezujemo tudi z gradnjo dostopne družbene infrastrukture in zagotavljanjem delovnih mest, da ohranjanje naravne in kulturne dediščine razumemo tudi kot razvoj oziroma vir za razvoj novih dejavnosti in podobno.

Ključni izzivi trajnostnega urejanja prostora so podnebne spremembe, ohranjanje narave in biotske pestrosti, demografske spremembe, javno zdravje, revščina in energetska odvisnost. Naša država se aktivno pridružuje mednarodnim prizadevanjem pri spopadanju s temi izzivi in oblikuje svojim značilnostim prilagojene strateške razvojne dokumente. Na področju urejanja prostora in varstva okolja so to Poročilo o prostorskem razvoju (2015), Nacionalno poročilo o urbanem razvoju (2016), Nacionalni program varstva okolja 2030 in nova Strategija prostorskega razvoja države.

Prostorsko načrtovanje je usmerjanje razvoja dejavnosti in umeščanje načrtovanih posegov v prostor, določanje prostorskih pogojev in ukrepov za izvajanje prostorskih ureditev, ob upoštevanju različnih vidikov varstva in razvoja. Je stalen, kontinuiran proces na način dogovarjanja in usklajevanja z različnimi udeleženci. Cilj je zagotoviti skladen družbeni, ekonomski in prostorski razvoj ob upoštevanju značilnosti prostora in hkratnega varstva okolja. Upošteva funkcionalno-tehnične, gospodarske, družbene, okoljevarstvene in druge vidike. Rezultat prostorskega načrtovanja so različni prostorski akti, plani, strategije, načrti in programi razvoja prostora.

PROSTORSKO NAČRTOVANJE

Foto: Andraž Lazič

Prostorsko načrtovanje ima zelo pomembno vlogo pri ustvarjanju pogojev za življenje ljudi, pa tudi rastlin in živali. Temelji na posegih, za katere obstaja zelo široko soglasje in dogovor med ljudmi o njihovi potrebnosti. Osnovna naloga prostorskega načrtovanja je zagotavljati usklajen razvoj prostora, da bo v prvi vrsti prispeval k zadovoljitvi potreb skupnosti in varovanju dobrin skupnega pomena, pri čemer je zadovoljevanje potreb posameznika pomembno, a osnovnemu namenu podrejeno. Ne gre namreč le za izražanje volje posameznikov in različnih interesnih skupin samo po sebi, temveč morajo posamezni načrti upoštevati utemeljena dejstva, ki izhajajo iz ocene stanja v prostoru, razvojne usmeritve in tudi omejitve v prostoru.

Bistveni del prostorskega načrtovanja je zato usklajevanje različnih interesov v prostoru. V proces je preko vnaprej določenega, znanega postopka, ki je določen z zakonodajnimi pravili priprave prostorskih aktov (ZUreP-2), vključen najširši krog udeležencev. Zastavljene cilje usklajenega razvoja prostora je mogoče doseči le z dovolj zgodnjim in premišljenim usklajevanjem različnih interesov med različnimi področji (sektorji) ter z iskanjem različnih rešitev v prostoru. Pri načrtovanju tako sodelujejo različni udeleženci: poleg pripravljavca akta v postopek vstopajo različni nosilci urejanja prostora, institucije, strokovnjaki ter vsa zainteresirana javnost.

Odločanje o gradnji in rabi prostora je podrejeno spoštovanju pravil, ki zagotavljajo varstvo prostora kot ključnega vira za razvoj skupnosti. Ta pravila so zbrana v zakonih in vodijo prostorsko prakso. Sočasno rabo prostora določajo še drugačna, manj stroga in nenapisana pravila rabe. Nekatera med temi pravili se razvijajo in postanejo bolj zavezujoča,

druga izzvenijo; praksa ravnanja s prostorom se razvija v skladu s potrebami družbe in okolja. Prostorska zakonodaja je tako tradicionalna pravna vsebina, medtem ko se okoljska zakonodaja pospešeno razvija na podlagi potreb, podatkov in znanstvenih ugotovitev predvsem zadnjih petdeset let.

Načrtovanje prostora obravnava in vključuje različne vsebine: od razvoja poselitve, razporeditve in dostopnosti do različnih funkcij, zasnove infrastrukture, razvoja in varstva krajine, učinkovite rabe virov, do varstva okolja, narave, kulturne dediščine idr. Z usklajenim prostorskim načrtovanjem se določajo smeri razvoja glede na določeno vizijo in opredelitev prioritet ter omogočajo izvedbe za realizacijo postavljenih ciljev.

Strateško in izvedbeno prostorsko načrtovanje na državni, regionalni in lokalni ravni

Prostorsko načrtovanje se v grobem deli na dve ravni: strateško načrtovanje in izvedbeno načrtovanje. Prostorski akti so med seboj hierarhični, kar pomeni, da morajo biti akti na nižjih ravneh usklajeni z akti s hierarhično višjih ravni; lokalni z državnimi, izvedbeni s strateškimi. Temeljna pravila za urejanje prostora so v Sloveniji zapisana v Državnem prostorskem redu. Pravila za urejanje prostora se uporabljajo za prostorsko načrtovanje, pripravo prostorskih aktov, za izdelavo prostorskih rešitev in sprejemanje odločitev o izvedbi prostorskih ureditev.

Strateška raven je bolj usmerjevalna in tudi bolj dolgoročna oziroma srednjeročna (z mislimi na razvoj v daljšem časovnem obdobju). S strateškim načrtovanjem se načrtuje prihodnji prostorski razvoj, na podlagi vnaprej določene vizije razvoja. V Sloveniji poznamo strateške prostorske akte tako na državni kot na lokalni ravni, ZUreP-2 pa ponovno uvaja regionalno raven načrtovanja. Strateški akti so: Strategija prostorskega razvoja Slovenije, regionalni prostorski plani, občinski prostorski plani.

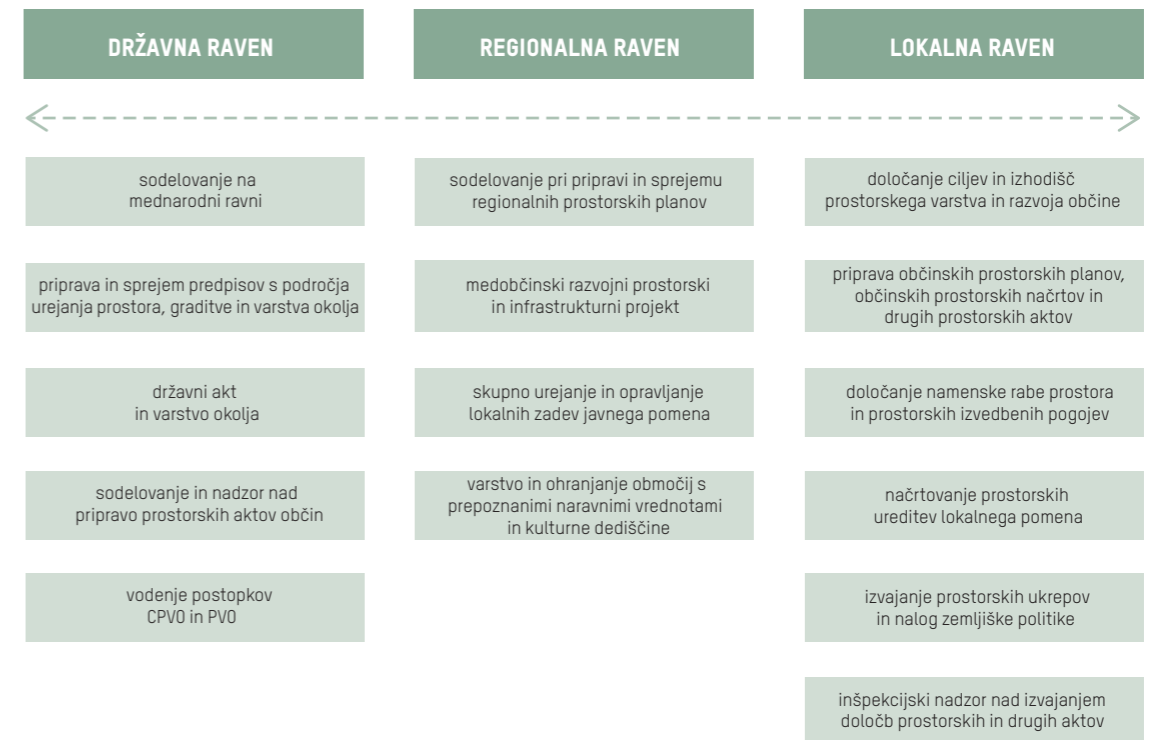
Izvedbena raven je bolj podrobna, navadno pa tudi bolj kratkoročna kot strateška. Z izvedbenimi prostorskimi akti se načrtujejo prostorske ureditve in določajo pravila ukrepanja (regulacija prostora). Tako kot strateški, se tudi izvedbeni akti sprejemajo na različnih ravneh; na državni in lokalni ravni. Državni izvedbeni akti so, glede na ZUreP-2: državni prostorski načrt (DPN), uredba o najustreznejši varianti, uredba o varovanem območju prostorske ureditve državnega

pomena. Lokalni izvedbeni akti so: občinski prostorski načrt (OPN), občinski podrobni prostorski načrt (OPPN), odlok o urejanju podobe naselij in krajine.

Načrtovanje se nanaša na vse prostorske razsežnosti (usmerjanje razvoja države, regije, občine, do posamezne lokacije), za načrtovanje pa sta pristojni tako država kot občina. Občinska raven načrtovanja je najbolj osnovna, saj morajo skladno z zakonom vse občine za celotna svoja ozemlja sprejeti občinski prostorski načrt (OPN). OPN je podlaga za izdajo predodločb in gradbenih dovoljenj v skladu s predpisi, ki urejajo graditev, in določa pogoje za druge posege v prostor, razen na območjih, kjer je z OPN predvidena izdelava občinskega podrobnega prostorskega načrta (OPPN). V OPN se določijo cilji in izhodišča prostorskega razvoja občine, določijo se raba prostora in pogoji za umeščanje posegov v prostor in načrtovanje prostorskih ureditev lokalnega pomena.

Prostorski dokumenti in načrti imajo na državni in lokalni ravni dve vlogi. Najprej predstavljajo pripomoček in napotek državnim in lokalnim oblastem pri odločanju o posegih, ki se bodo v prostoru dejansko izvedli. Hkrati pa vsem potencialnim uporabnikom prostora predpisujejo cilje in usmeritve za razvoj v prostoru bodisi na državni, regionalni ali lokalni ravni. Obe vlogi sta zelo pomembni za usklajevanje različnih interesov v prostoru.

PRISTOJNOSTI ZA UREJANJE PROSTORA

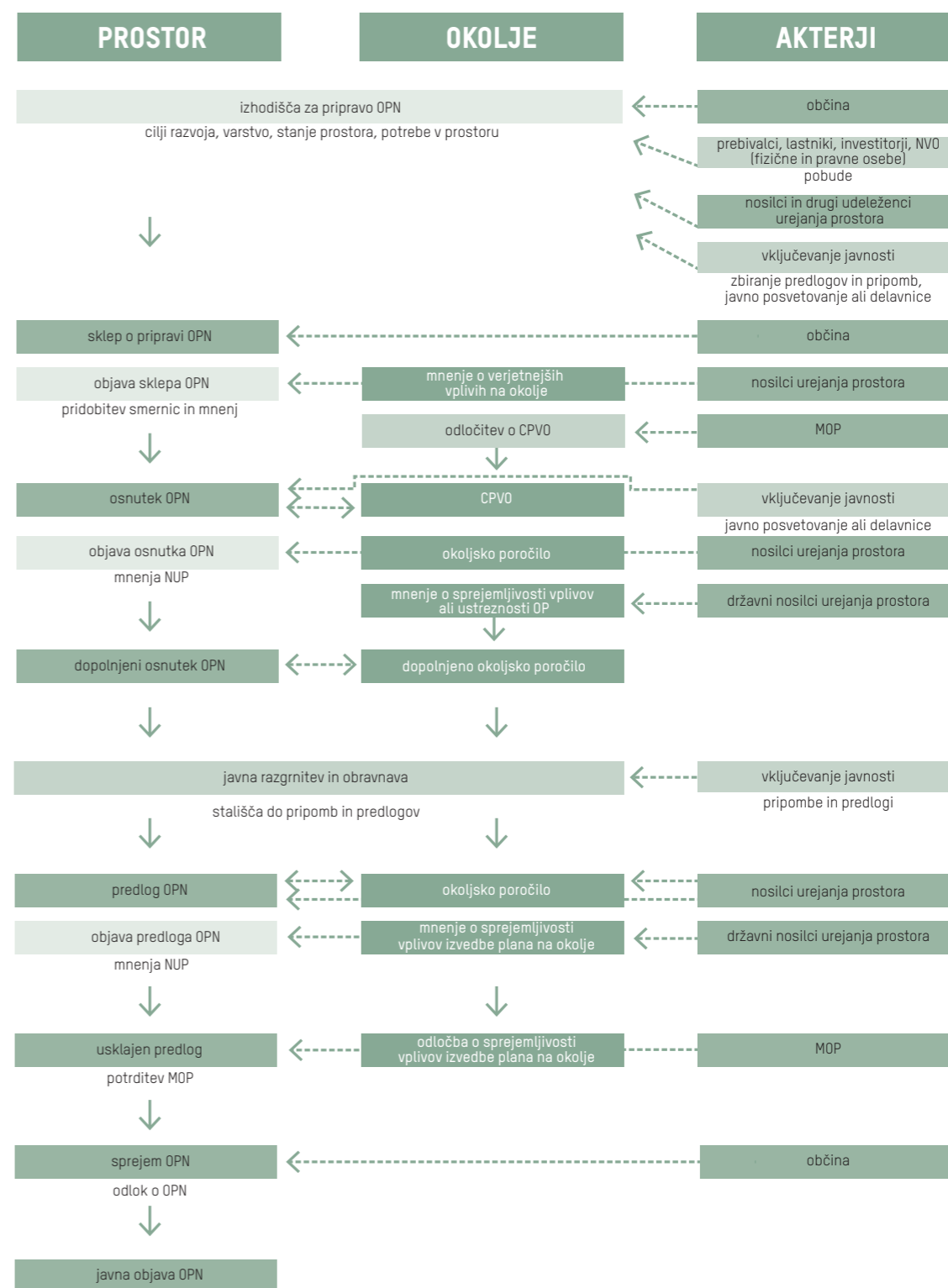

Shema 3: Pristojnosti za urejanj prostora

Postopki načrtovanja prostora

Načrtovanje razvoja v prostoru je zelo obsežen in občutljiv proces, ki predstavlja prepletanje strokovnega in političnega odločanja o posameznih potrebah in dejavnostih v prostoru. Postopki prostorskega načrtovanja so vnaprej znani in predpisani. ZUreP-2 določa pravila za pripravo prostorskih aktov v Sloveniji (za državne ureditve pa na novo določa tudi združeni postopek načrtovanja in dovoljevanja). S postopki so določeni koraki priprave aktov, vključevanje javnosti, nosilcev urejanja prostora in drugih udeležencev, vrednotenje vplivov ter s tem v zvezi povezanost s postopki ugotavljanja vplivov na okolje in naravo.

V postopkih načrtovanja prostora je nujno upoštevati načela urejanja prostora, ki med drugim vključujejo nujnost usklajevanja interesov, strokovnost in sodelovanje javnosti. Sodelovanje, horizontalno in vertikalno, je ključ do integralne politike prostorskega razvoja in dodana vrednost prostorskega načrtovanja napram sektorskim politikam.

Shema 4:
Generalizirana shema postopka
priprave občinskega prostorskega načrta

Graditev, dovoljevanje in gradnja

Graditev objektov je projektiranje, dovoljevanje in gradnja ter je urejeno z Gradbenim zakonom. Nanaša se na projektiranje, dovoljevanje, gradnjo, uporabo, vzdrževanje in inšpekcijski nadzor. Pogoj za graditev je, da je skladno s prostorskimi izvedbenimi akti in s predpisi o urejanju prostora, objekti pa morajo izpolnjevati bistvene zahteve za zagotavljanje njihove varne in učinkovite rabe. Če gre za objekte, ki niso enostavni objekti oziroma na njih ne potekajo vzdrževalna dela v javno korist, se mora za začetek gradnje ali prenove pridobiti pravno-močno gradbeno dovoljenje.

Projektiranje je po Gradbenem zakonu dejavnost, načrtovalski proces pri graditvi objektov, čigar rezultat je izdelava projektne dokumentacije. Projektna dokumentacija je sistematično urejen sestav načrtov oziroma tehničnih opisov, poročil, izračunov, risb in drugih prilog, s katerimi se določijo lokacijske, funkcionalne, oblikovne ter tehnične značilnosti objekta.

Dovoljevanje so postopki za pridobivanje gradbenega dovoljenja in uporabnega dovoljenja. Gradbeno dovoljenje je odločba, s katero se dovoljuje gradnja. Uporabno dovoljenje je odločba, s katero se dovoljuje uporaba objekta.

Gradnja je po Gradbenem zakonu izvedba gradbenih in drugih del, povezanih z gradnjo, ki obsega novogradnjo, rekonstrukcijo, vzdrževanje objekta, vzdrževalna dela v javno korist, odstranitev in spremembo namembnosti.

GLOBALNA RAVEN
Organizacija združenih narodov (OZN)
Programi in skladi: UNDP, UNEP, UN-HABITAT, WWF
Specializirane agencije: FAO, UNESCO, WHO, IUCN

AKTERJI UREJANJA PROSTORA			
EVROPSKA RAVEN	DRŽAVNA RAVEN	REGIONALNA RAVEN	LOKALNA RAVEN
Evropski svet	Vlada	Direktorat za regionalni razvoj	Občina
Svet evropske unije	Državni zbor	Razvojni svet regij	Lokalni nosilci urejanja prostora
Evropski parlament	Državni svet	Regionalne razvojne agencije	Prebivalci
Evropska komisija	Komisija vlade za prostorski razvoj		Lastniki nepremičnin
Sodišče evropske unije	Ministrstvo za okolje in prostor		Nevladne organizacije in širša zainteresirana javnost
Evropski odbor regij	Direktorat za prostor, graditev in stanovanja		Investitorji
Agencije in drugi organi EU	Nosilci urejanja prostora		Izvajalci dejavnosti
	Nevladne organizacije v javnem interesu urejanja prostora		

Shema 5: Akterji

Foto: Robin Joshua

VARSTVO OKOLJA

Varstvo okolja je prizadevanje človeka in družbe, da varuje ali ohranja prepoznane kakovosti okolja. Gre za odgovornost ljudi, da s svojimi dejanji ne poslabšajo stanja v okolju oziroma da zmanjšajo svoje negativne vplive na okolje.

Prizadevanja za varstvo okolja izhajajo iz spoznanja, da so naravni viri, okolje in prostor omejena dobrina, iz zavedanja o nosilnih zmogljivostih ekosistemov in odgovornosti, da se morajo pri delovanju upoštevati potrebe prihodnjih generacij.

Varstvo okolja se nanaša tako na posamezne sestavine okolja kot na sisteme v prostoru in vključuje varstvo narave (npr. zrak, vode, tla, rastline, živali idr.), varstvo virov (npr. gozdovi, kmetijske površine, vodni viri idr.), varstvo bivalnega okolja (npr. neonesnaženost zraka, obremenjenost s hrupom, varstvo kulturne dediščine, krajine in kakovosti prostora idr.). Velik del prizadevanja sodobne družbe za varstvo okolja je usmerjen v spopadanje s podnebnimi spremembami, ravnanje z odpadki, ohranjanje biodiverzitete ter vzdržno rabo energije.

Varstvo okolja obsega tri oblike, ki izhajajo iz treh različnih etičnih načel in razmerij ter prepoznanih problemov. Ta so po Marušiču (1996: 48):

- **»Varstvo pred razvrnotenjem kakovosti bivalnega okolja** – sedanjí človek sam proti sebi; problemi v okolju se kažejo kot poškodbe kakovosti okolja.
- **Varstvo virov** – sedanjí človek proti prihodnjim generacijam ljudi; problem v okolju je nepovratno izrabljanje virov okolja.
- **Varstvo narave** – človek proti naravni prvobitnosti; problem v okolju je zmanjševanje prvobitnosti – naravne ohranjenosti v okolju.«

Varstvo se je začelo najprej kot varstvo narave, predvsem kot zaščita območij zaradi njihovih posebnih značilnosti in lepote (npr. Rajhenavski pragozd ali Dolina sedmerih triglavskih jezer v Sloveniji, Yellowstone park v Ameriki), čeprav prve oblike zavarovanja segajo že daleč v zgodovino (npr. v 15. ali 16. stoletju kot varstvo območij za namene lova). Posebno vlogo pri vzpostavljanju zavarovanih območij ima v letu 1948 ustanovljena Mednarodna zveza za ohranjanje narave (IUCN). Z različnimi dokumenti je IUCN podprla prizadevanja tudi za bolj institucionalizirane oblike varstva narave, npr. leta 1980 je, skupaj s Programom Združenih narodov za okolje (UNEP) in Svetovnim sklodom za naravo (WWF), izdala Svetovno strategijo varstva – World Conservation Strategy.

Amerika:

Akt o zavarovanju Yellowstone parka, 1872.

Yellowstone je prvi narodni park na svetu. Pobude za zavarovanje so bile podane z namenom, da se »pred lastninjenjem ohranjajo posebej vredna območja, da bi ves narod užival njihove lepote«.

Slovenija:

V Sloveniji je bil Rajhenavski pragozd na Kočevskem 1892 prvo območje, zavarovano z namenom ohraniti del narave poznejšim rodovom.

Leta 1920 je Odsek za varstvo prirode Muzejskega društva za Slovenijo novi deželni vladi predlagal Spomenico, v kateri je bilo v štirih točkah predlagano: ustanovitev zavarovanih območij, zavarovanje rastlinskih in živalskih vrst, jam ter jamske favne in poudarjen pomen popularizacije varstva narave. Dokument je bil osnova za zametek in zavarovanje Doline sedmerih triglavskih jezer in kasneje Triglavskega narodnega parka v letih 1924 in 1961.

Varstvo izhaja iz prepoznavanja vrednot in je rezultat širšega družbenega dogovora in na osnovi tega sprejetih političnih odločitev. Odraža se skozi različne oblike varstva in je skupna skrb družbe. Obsega delovanje posameznikov, organizacij kot tudi vlad na različnih ravneh na podlagi sporazumov, ki so bodisi pravno zavezujoči dokumenti, bodisi pravno nezavezujoči kodeksi ali usmeritve za ravnanje. Mednarodne direktive in dokumenti dajejo državam podpisnicam usmeritve za delovanje in posebno odgovornost za ukrepanje.

Pomemben mejnik v varstvu okolja predstavlja Konferenca Združenih narodov o okolju in razvoju (Rio de Janeiro, 1992), na kateri so bili sprejeti številni pomembni dokumenti, in sicer Agenda 21, program aktivnosti, ki prvič povezuje okolje in razvoj, Okvirna konvencija o spremembi podnebja, Konvencija o biotski raznovrstnosti ter Konvencija za boj proti širjenju puščav. V zadnjih desetih letih se vedno bolj opozarja na probleme v okolju, v zadnjih nekaj letih pa še bolj pospešeno. Sprejetih je bilo več pomembnejših dokumentov s področja varstva okolja, npr. Kjotski sporazum (2009), 7. okoljski akcijski program EU (2013), Pariški sporazum (2015), Agenda 2030 (2015) idr.

V Evropski uniji je na področju okolja sprejeta skupna zakonodaja, ki določa pravila ravnanja: od zagotavljanja varne pitne vode ali skrbi za pravilno ravnanje z odpadki, ravnanja z odpadno vodo, varstva narave, izboljševanja kakovosti zraka, do ukrepov za izboljšanje kakovosti zraka in zagotavljanja pravic javnosti do informacij. Slovenija je kot država članica Evropske unije podpisnica različnih mednarodnih konvencij ter protokolov (Mednarodni dokumenti) s področja varstva okolja in je dolžna spoštovati sprejeta načela, direktive Evropske unije pa je dolžna sprejeti tudi v svoj pravni red. V procesu pridruževanja in po pridružitvi Evropski uniji je na tem področju zato prišlo do številnih sprememb v naših predpisih, varstvo okolja v Sloveniji pa je s tem zaščiteno tudi z evropskimi organi nadzora (The EU Environmental Implementation Review Country Report – Slovenia, 2017).

Aarhuška konvencija (1998) ureja pravila demokratičnih pravic civilne družbe na področju varstva okolja

Cilj: Da bi prispevali k varstvu pravice vsake osebe sedanjih in prihodnjih generacij, da živi v okolju, primernem za njeno zdravje in blaginjo, vsaka pogodbenica v skladu z določbami te konvencije zagotavlja pravico do dostopa do informacij, do udeležbe javnosti pri odločanju in do dostopa do pravnega varstva v okoljskih zadevah.

Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah je bila sprejeta 1998 v okviru Ekonomske komisije Združenih narodov za Evropo (EN/ECE). Slovenija je konvencijo ratificirala leta 2004 in s tem vključila demokratične pravice civilne družbe o določbi o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah v pravni red naše države.

V Sloveniji je osnovni strateški dokument na področju varstva okolja Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja 2005–2012, sprejeta 2006. Cilj programa je splošno izboljšanje okolja in kakovosti življenja ter varstvo naravnih virov. Izpostavlja naslednja štiri ključna področja: podnebne spremembe, naravo in biotsko raznovrstnost, kakovost življenja, odpadke in industrijsko onesnaževanje. Nacionalni program varstva okolja čaka na posodobitev.

V pripravi je Nacionalni program varstva okolja do leta 2030 (NPVO 2030), ki bo združil vsebine varstva okolja z vsebinami ohranjanja narave in varstvom voda, temelječ na izhodišču, da je »naloga okoljske politike v Sloveniji skrb za varstvo okolja, kar obsega tudi ohranjanje narave in varstvo voda«.

Krovni zakon s področja varstva okolja v Sloveniji je Zakon o varstvu okolja (ZVO-1), pogoje ohranjanja narave določa Zakon o ohranjanju narave (ZON), varstvo voda Zakon o vodah (ZV-1). Sprejeti so tudi različni Programi in načrti varstva okolja za posamezna področja in območja, ki jih s sklepom sprejema Vlada Republike Slovenije. Varstvo okolja sodi v delovno področje Ministrstva za okolje in prostor ter Agencije Republike Slovenije za okolje, ki deluje v njegovem okviru.

Varstvo okolja kot del celovitega urejanja prostora

Varstvo okolja se zelo učinkovito zagotavlja s celovitim urejanjem prostora in še posebej s celovitim prostorskim načrtovanjem. V urejanju prostora se namreč nenehno srečujemo z usklajevanjem in vzpostavljanjem ravnotežja dveh nasprotujočih si teženj – varstva in razvoja. Celovito urejanje prostora pomeni, da so vidiki varstva okolja vključeni v odločanje o razvoju že zelo zgodaj v postopku prostorskega načrtovanja in v nadaljevanju tudi v vseh drugih fazah urejanja prostora.

V celovito zasnovanem prostorskem načrtovanju so vidiki varstva okolja vključeni v izdelavo analiz možnosti in pripravo alternativnih rešitev ter tako podpirajo sprejemanje odločitev pri pripravi prostorskih planov (načrtov) o namenski rabi ter pogojih urejanja prostora in umeščanja posegov v prostor. To pomeni, da se v procesu načrtovanja uskladijo varstveni in razvojni interesi.

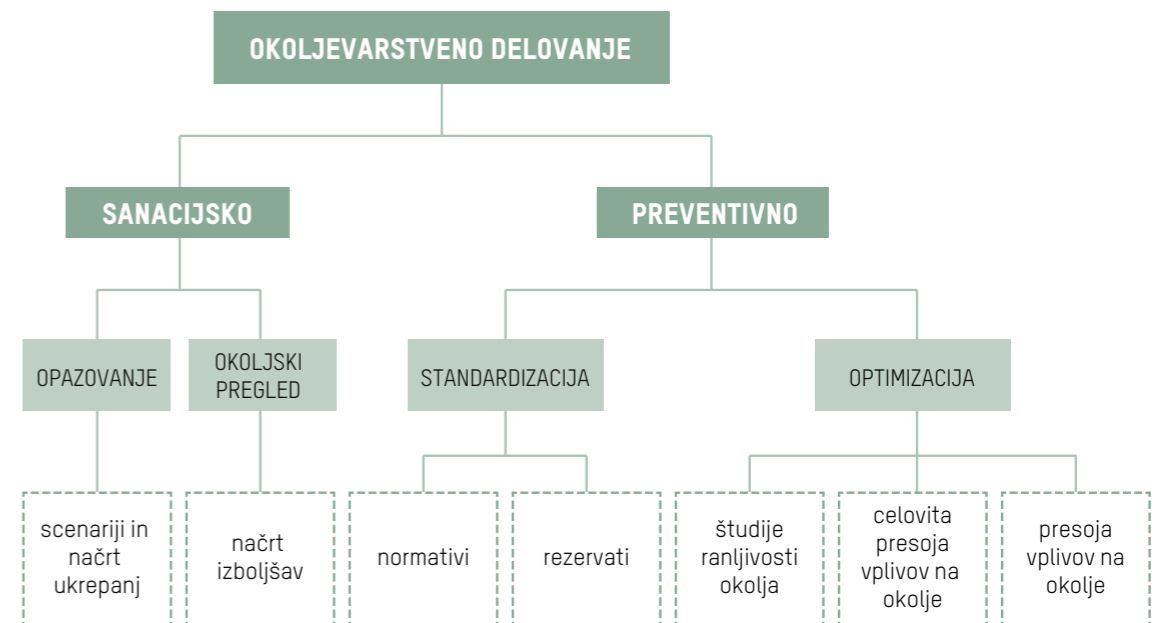
Namen prostorskega načrtovanja (planiranja) je načrtovati posege na način, da njihove negativne vplive na okolje zmanjšamo na najmanjši možen obseg oziroma da vnaprej predvidimo možne optimizacije rešitev. Za eno bistvenih optimizacijskih metod vključevanja varstva okolja v prostorsko načrtovanje veljajo presoje vplivov na okolje.

Optimizacije ali izboljšave rešitev je možno doseči, kadar je na voljo več možnih rešitev, variant ali alternativ. Ob razmišljanju o možnih alternativah in izboru najustreznejše alternative je varstvo okolja tako integralna, z razvojnim načrtovanjem neločljivo povezana vsebina, saj pomeni umeščanje posegov in dejavnosti v prostor na tak način, ki je za okolje najmanj škodljiv.

V osnovi poznamo v urejanju prostora dve obliki varstvenega delovanja (Marušič, 1993):

- Sanacijsko varstveno delovanje (ugotavljanje razvrednotenega okolja) z opazovanjem in okoljskimi pregledi, na podlagi katerih se določi načrt ukrepanja in izboljšav,
- Preventivno varstveno delovanje (ugotavljanje potencialnega razvrednotenja), kjer ločimo varovanje v obliki:
 - › standardizacije (to je varovanje s pomočjo normativov ali standardov za dosego minimalnih varstvenih zahtev kakovosti okolja oz. pomeni najmanjši obseg varstva, na primer v obliki zavarovanja prostora, rezervatov) in
 - › optimizacije (kar pomeni vključitev zahtev po varovanju okolja že v sam postopek urejanja prostora – v pripravo planov in projektnih rešitev kot optimizacija rešitev).

Shema 6: Oblike okoljevarstvenega delovanja (Marušič, 1993; Mlakar in Marušič, 2000)

»Vzdržen prostorski razvoj se s prostorskim načrtovanjem zagotavlja tako, da je onemogočena prevlada interesov posameznih dejavnosti na račun uravnoteženosti razvojnih potreb in varstvenih zahtev ter drugih temeljnih ciljev urejanja prostora in varstva okolja. Podlaga za usklajevanje razvojnih potreb in varstvenih zahtev so analize razvojnih možnosti posameznih dejavnosti v prostoru in študija ranljivosti prostora ...« (tretji odstavek 4. člena Zurep-1 – ni več v veljavi)

V preteklosti je v Sloveniji veljal Zakon o varstvu okolja (ZVO, 1993), ki je določal obveznost izdelave študij ranljivosti okolja kot del planiranja, programiranja in projektiranja posegov v okolje in usmerjanja razvoja v prostoru. Študijo ranljivosti okolja je sestavljala kakovostna in količinska analiza okolja in njegovih sestavin, njegove občutljivosti glede načrtovanih posegov v okolje, regeneracijske in nevtralizacijske sposobnosti okolja, dosežene stopnje celotne in integralne obremenjenosti in ogroženosti, ocena še sprejemljivega obsega obremenitve in predlog stopnje varovanja okolja pred obremenitvami, vključno z območji, na katerih zaradi čezmerne obremenjenosti novi posegi v okolje niso dovoljeni. Enako je prejšnji Zakon o urejanju prostora (ZureP-1, 2002) določal, da je študija ranljivosti prostora, poleg analize razvojnih možnosti posameznih dejavnosti v prostoru, podlaga za usklajevanje razvojnih potreb in varstvenih zahtev.

Danes veljavni Zakon o varstvu okolja (ZVO-1, 2006), je ukinil obveznost izdelave študij ranljivosti okolja, prav tako pa nov Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2, 2017) analizo ranljivosti prostora uvršča zgolj med eno od strokovnih podlag.

Presoje vplivov

Presoje vplivov so načini za vrednotenje in preverjanje sprejemljivosti potencialnih vplivov posegov, načrtov, planov in programov na okolje oziroma način varstva okolja.

Prvi pravni temelj, ki je vpeljal zahtevo izvedbi presoje vplivov na okolje za posege v prostor, je bil ameriški Zakon o politiki v okolju v letu 1969 (National Environmental Policy Act – NEPA). Čas sprejema sovpada z okoljskim gibanjem in vedno večjim zanimanjem javnosti za to, kako se sprejemajo odločitve o razvoju v prostoru ter z zahtevami civilne družbe, da se jo vključi v postopke načrtovanja razvoja dejavnosti v prostoru.

Presoje vplivov na okolje (PVO) in celovite presoje vplivov na okolje (CPVO) so bile v slovenski pravni red uvedene leta 1993, z Zakonom o varstvu okolja. Leta 2006 se je v Zakon o varstvu okolja implementirane tudi zahteva iz Direktive Evropskega parlamenta in Sveta 2001/42/ES o presoji vplivov nekaterih načrtov in programov na okolje, če gre za prostorske akte, v najnovejši ZUreP-2 v letu 2017 pa tudi Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 2011/92/EU o presoji vplivov nekaterih javnih in zasebnih projektov na okolje, ki se nanaša na združitev presoje vplivov posega na okolje z združenim postopkom načrtovanja in dovoljevanja prostorskih ureditev državnega pomena. Novi Zakon o urejanju prostora (ZureP-2, 2017) določa, da se vrednotenje vplivov izvaja v postopku priprave prostorskih aktov, ko so še odprte različne možnosti rešitev in se lahko izbere rešitev, ki je ugodno ovrednotena in vsestransko sprejemljiva.

S presojo vplivov na okolje se ugotovijo in ocenijo dolgoročni, kratkoročni, posredni ali neposredni vplivi nameravanega posega

Ameriški Zakon o politiki v okolju (National Environmental Policy Act – NEPA, 1969)

je prvi vpeljal zahtevo, da se pred posegi v prostor opravi presojo vplivov na okolje. Poudarja, da se za zagotovitev postavljenih okoljskih ciljev uporabi »... vsa predvidljiva sredstva ... z namenom ustvariti in vzdrževati pogoje, pod katerimi človek in narava lahko sobivata v produktivni harmoniji in izpolnjujeta socialne, ekonomske in druge potrebe sedanje in prihodnje generacije ...« (sec. 101/a) NEPA, 1969)

v okolje na človeka, tla, vodo, zrak, biotsko raznovrstnost in naravne vrednote, podnebje in krajino, pa tudi na človekovo nepremično premoženje in kulturno dediščino, ter njihova medsebojna razmerja.

Pomemben del postopka presoje vplivov na okolje je sodelovanje z javnostjo. Razlogi za to so povezani z vlogo civilne družbe pri razvoju varstva okolja kot s pravicami do zdravega in varnega življenjskega okolja.

Pogoje izdelave presoj vplivov na okolje, celovitih presoj vplivov na okolje z izdelavo okoljskega poročila in presoj sprejemljivosti posegov na naravo določajo predpisi s področij varstva okolja, ohranjanja narave, varstva in rabe naravnih virov, kulturne dediščine, urejanja prostora in graditve objektov. Izvajajo jih za to usposobljeni strokovnjaki.

Presoja vplivov na okolje (PVO) je postopek, s katerim se za posege, ki bi lahko pomembno vplivali na okolje (npr. gradnja objektov, cest in druge infrastrukture, pa tudi večji posegi na kmetijska ali gozdna zemljišča, kot so

agromelioracije ali krčitve gozdov), še pred začetkom odločitve o izvajanju preveri njihove potencialne vplive na okolje. Gre za presojo vplivov konkretnega (znanega) posega na okolje.

Za določene vrste posegov v okolje je skladno z Uredbo o posegih v okolje, za katere je treba izvesti presojo vplivov na okolje presoja vedno obvezna, za določene vrste posegov v okolje pa se potrebnost presoje vplivov ugotavlja v t. i. predhodnem postopku. Tako predhoden postopek kot presoja vplivov na okolje se izvede v posebnem upravnem postopku, ki ga vodi Sektor za presoje vplivov na okolje na Agenciji Republike Slovenije za okolje.

V postopku PVO se ugotovi sprejemljivost posega in določi pogoje za izvedbo. V kolikor so vplivi predvidenega posega za okolje sprejemljivi, se izda **okoljevarstveno soglasje (OVS)**, ki je pogoj za izvedbo posega oziroma za izdajo gradbenega dovoljenja in začetek gradnje. V nasprotnem primeru se z odločbo izdaja okoljevarstvenega soglasja zavrne, nameravana gradnja ali poseg pa ni sprejemljiv.

Celovita presoja vplivov na okolje (CPVO) je postopek, v okviru katerega se ugotavlja sprejemljivost vplivov izvedbe planov in programov na okolje. Presoja mora biti izvedena med pripravo plana, programa ali načrta, ko so že znane razvojne namere, ki jih bo plan vključeval, in pred njegovim sprejetjem. Cilj CPVO je preprečiti negativne vplive razvojnih programov in načrtov na okolje in prispevati k pravočasnemu vključevanju okoljskih vidikov v pripravo in sprejem razvojnih planov in programov. CPVO tako zagotavlja boljše pogoje za varstvo okolja in spodbuja trajnostni razvoj.

Takšen pristop omogoča, da se poišče najboljše možne razvojne rešitve in v največji možni

meri odpravi negativne vplive razvoja, plana, načrta na okolje. Ključno vlogo v postopku CPVO ima priprava **okoljskega poročila**, ki se pripravi na podlagi Uredbe o okoljskem poročilu in podrobnejšem postopku celovite presoje vplivov izvedbe planov na okolje. V okoljskem poročilu so opredeljeni, opisani in ovrednoteni pomembni vplivi izvedbe plana na okolje, ohranjanje narave, varstvo človekovega zdravja in kulturne dediščine ter možne alternative, ki upoštevajo okoljske cilje in značilnosti območja, na katerega se plan nanaša.

Presoje sprejemljivosti planov, programov, načrtov, prostorskih ali drugih aktov in posegov v naravo se izvajajo v skladu s predpisi s področja ohranjanja narave. Gre za posebno presojo, ki vrednoti vplive oziroma posledice planov in posegov v naravo na zavarovana območja, posebna varstvena območja in potencialna posebna ohranitvenega območja ter posege v naravo, ki lahko pomembno vplivajo na ta območja. Izdeluje se, tako kot CPVO, v postopku priprave aktov. Presoje se izvajajo zaradi ohranitve ugodnega stanja narave in preprečitve slabšanja ugodnega stanja ptic in drugih živalskih ter rastlinskih vrst, njihovih habitatov in habitatnih tipov. Podrobnejšo vsebino in metodologijo predpisuje Pravilnik o presoji sprejemljivosti vplivov izvedbe planov in posegov v naravo na varovana območja.

Mnenja, soglasja in druga dovoljenja za posege

Za izvajanje posegov ali gradnje in uporabe objekta je treba pridobiti pogoje, soglasja in mnenja različnih nosilcev urejanja prostora - mnenjedajalcev, skladno s področnimi predpisi. Projektne pogoje je treba pridobiti za izdelavo dokumentacije za pridobitev gradbenega dovoljenja, za izvajanje gradnje in uporabo objekta. Za posege in gradnjo objektov, za katere je treba pridobiti gradbeno dovoljenje, je treba pridobiti tudi mnenje pristojnih mnenjedajalcev k dokumentaciji za pridobitev gradbenega dovoljenja glede sprejemljivosti nameravane gradnje z vidika njegovih pristojnosti (npr. s področij varstva okolja, ohranjanja narave, varstva kulturne dediščine, varstva voda, prostora idr.). Za posege in objekte, za katere ni predpisano gradbeno dovoljenje, mora biti zagotovljena skladnost s prostorskim izvedbenim aktom, gradbenimi in drugimi predpisi ter je treba, v kolikor lahko poseg ali objekt vpliva na različne sestavine okolja in prostora, pridobiti soglasja, skladno s področnimi predpisi (npr. vodno soglasje, kulturnovarstveno soglasje, naravovarstveno soglasje).

Okoljevarstveno dovoljenje (OVD) mora upravljavec pridobiti za obratovanje naprave in dejavnosti, ki povzročajo onesnaževanje okolja (emisije v zrak, vode, tla, obdelava odpadkov) večjega obsega skladno z ZV0-1 ter Uredbo o vrsti dejavnosti in naprav, ki lahko povzročajo onesnaževanje okolja večjega obsega. V kolikor se za obratovanje zahteva gradnja po predpisih o graditvi objektov, se gradnja lahko začne šele po pravnomočnosti okoljevarstvenega dovoljenja.

Foto: Urban Jeriha

SODELOVANJE

V urejanju prostora velja prepričanje, da so prostorsko in okoljsko ozaveščeni uporabniki enako pomembni za dobre rešitve in odločitve kot strokovnjaki, prostorski načrtovalci in nosilci javnih pooblastil drugi udeleženci ter odločevalci. Danes dobro vemo, da samo pravočasno usklajevanje pričakovanj, potreb in interesov lahko prispeva k celovitim rešitvam in skladnemu prostorskemu in družbeno ekonomskemu in razvoju. Dobro vemo, da je prostor za gradnjo novih stanovanj enako kot prostor za vodo iz naraslih vodotokov, treba zagotoviti pravočasno, v procesu priprave prostorskih načrtov. Za zagotavljanje kakovostnega stanovanjskega okolja je enako kot za zagotavljanje kakovosti varstva pred poplavami treba pravočasno oblikovati soglasje vseh udeležencev v urejanju prostora o tem, da se prostor nameni za skupne potrebe in da se pri urejanju prostora zasleduje skupne javne interese.

Pravica do sodelovanja v zadevah urejanja prostora je neodtujljiva državljanska pravica. Urejanje prostora se tiče vsakogar, kot uporabniki prostora smo odvisni od prostorskih ureditev in sodelujemo v urejanju prostora. Raba in vzdrževanje v dobro organiziranem sistemu nadaljujeta prizadevanja za trajnostno urejanje prostora in sledita določilom prostorskih aktov in povezani predpisov in zagotavljata načrtovano skladnost razvoja v prostoru in okolju. Najpogostejši razlog za sodelovanje posameznikov pri pripravi prostorskih načrtov in pri upravljanju prostora sta lastnina zemljišč in objektov. Vendar pa urejanje prostora od posameznika zahteva tudi zadrževanje lastnih potreb, odrekanje in prilagajanje ter razumevanje potreb skupnosti in skupnih vrednot. Z vključevanjem v procese in postopke urejanja prostora se razvija

razumevanje za potrebe drugih in za pomen skupnih interesov ter sposobnost za delovanje v skupno dobro, za prilagajanje in sprejemanje odločitev, ki prinašajo skupne in javne koristi.

Trajnostni razvoj zahteva tudi odrekanje in prilagajanje. To ni skrivnost in že desetletja je jasno, da sta način življenja in s tem tudi urejanja prostora v Sloveniji podobno kot marsikje v razvitem delu sveta preveč potratna, da bi ju lahko opredelili za vzdržna.

Prav tako moramo razumeti, da se ljudje ne odrekajo oziroma ne prilagajajo prav radi, še posebej, če namen ni jasno opredeljen. Najlažje namene opredelimo, če jih razvijamo čim bližje ljudem oziroma z ljudmi, saj ljudje omejitve, priložnosti, odločitve in kontekst najboljše razumejo, če so v proces vključeni v čim zgodnejši fazi. Tako ljudje razumejo, kateri alternativni scenariji so bili še na mizi, kakšna okoljska tveganja predstavljajo in zakaj je bil izbran specifičen ukrep.

Večina sodobnih političnih sistemov je sestavljena iz predstavniške in participativne demokracije, kar pomeni, da je politično predstavništvo na nek način odvisno od volje ljudi. Naklonjenost ljudi ukrepom, ki izhajajo iz trajnostnega urejanja prostora, je zato nujna oziroma je temelj političnih odločitev za bolj trajnostno urejanje prostora. Če so ljudje strinjajo z določeno rešitvijo, jo tudi politični predstavniki implementirajo z manjšim tveganjem in zato raje. Naklonjenost ljudi pa najlažje pridobimo tako, da z ljudmi sodelujemo in odločitve sprejemamo v participativnem procesu.

Vsaj tako kot zasledovanje istih ciljev s strani ljudi in političnih predstavnikov pa je pomembno partnerstvo med stroko in ljudmi. Stroka je brez podpore javnosti nemočna. Trajnostno urejanje prostora namreč pogosto vsebuje omejitve tudi za gospodarstvo, ki je pregovorno resen nasprotnik, pogosto močnejši od strokovnega menja, razen če stroka vzpostavi nekakšno partnerstvo z javnostjo, ljudmi. Tudi v tem primeru pa je nujna komunikacija z javnostjo in participacija javnosti v odločanju oziroma urejanju prostora.

Skrivnost pa tudi ni, da participacija javnosti in vključevanje ljudi v urejanje prostora ni samoumevno. Zgodi se, da so odločitve sprejete mimo ljudi, da se javnost namesto vključuje iz postopkov izključuje. To velja tako za ukrepe, ki temeljijo na pristopu trajnostnega urejanja prostora in obratno, za ukrepe, ki izhajajo iz načina urejanja prostora, ki je vse prej kot trajnostno. Kakor koli, v nekaterih primerih se mora javnost potruditi, celo boriti za to, da je vključena. To berilo in izbrani primeri lahko zainteresiranim pomagajo pri zahtevah po bolj trajnostnem urejanju prostora.

Vloge v urejanju prostora

Za urejanje prostora je v naši državi pristojno Ministrstvo za okolje in prostor. Delo ministrstva obsega veliko pomembnih področij, v okviru urejanja prostora sta poleg prostorskega načrtovanja to še vsaj področje graditve in stanovanj, tudi urbani razvoj in regionalno prostorsko načrtovanje, v okviru varstva okolja so to področja presoj vplivov na okolje, narave, vode, podnebnih sprememb, tudi svetlobnega onesnaževanja, zraka in zmanjševanja naravnih nesreč in še druga. Ministrstvo je pristojno za sektorsko zakonodajo, za pripravo državnih prostorskih aktov in za spremljanje priprave

regionalnih in občinskih prostorskih aktov ter za njihovo skladnost z državnimi akti ter tudi za medsektorsko usklajevanje in mednarodno sodelovanje.

Razumevanje vlog v urejanju prostora in razvoj kompetenc za sodelovanje v urejanju prostora prispevata k učinkovitosti sistema, k celoviti kakovosti rešitev in k uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja v prostoru. Nekateri udeleženci imajo formalno vlogo v sistemu, ta je določena z zakoni in predpisi, predvidena je v strukturi in organizaciji sistema urejanja prostora, spet drugi udeleženci pa imajo neformalno vlogo in se v strukturo sistema in dela vključujejo občasno in jo dopolnjujejo, niso pa za delovanje sistema neobhodni. Medtem, ko odločitve o pravnem okviru in razvoju v prostoru sprejemajo politiki na državni in lokalni ravni, v postopkih priprave rešitev in urejanja prostora sodelujejo tudi nosilci urejanja prostora, upravni organi in organizacije, strokovna in interesna združenja ter splošna javnost, različni investitorji, lastniki nepremičnin in tudi različne civilne pobude.

V urejanju prostora se tako srečuje zelo veliko število udeležencev, ki nastopajo v različnih vlogah in zasledujejo različne interese ter so različno dobro informirani o urejanju prostora. V sistemu urejanja prostora se posamezniki z zelo različnimi strokovnimi znanji in kompetencami srečajo s strokovnjaki z različnih področij, ki opravljajo različna dela in naloge ter zastopajo organizirane javne in zasebne interese in z lokalnimi in državnimi odločevalci, politiki. V okviru prizadevanj za celovito in vključujoče urejanje prostora je zelo pomembno, da se udeleženci želijo in zmorejo učinkovito sporazumevati, sodelovati in oblikovati skupne, nove in alternativne rešitve in prakse. Razlike med udeleženci so lahko velika ovira za

učinkovitost pri usklajevanju in oblikovanju ter sprejemanju odločitev o razvoju v prostoru in upravljanju s prostorom.

Načinov za to, da udeleženci v urejanju prostora razvijejo veščine sodelovanja in delovanja v skladu s skupnimi izhodišči in cilji, je veliko. Poleg klasičnih oblik izobraževanja, ki so manj učinkovite pri tako raznoliki populaciji, se za pospeševanje razvoja kompetenc sodelovanja v urejanju prostora na strani formalnih in neformalnih akterjev priporoča predvsem izkustveno učenje in prenos dobrih praks.

Številne raziskave in projekti, ki črpajo izkušnje dobrih praks potrjujejo, da v urejanju prostora k razumevanju in sodelovanju med udeleženci zelo dobro prispeva vključevanje udeležencev v razne oblike strateškega načrtovanja in oblikovanja skupnih vizij razvoja, ki hkrati vpliva tudi na učinkovito sodelovanje pri pripravi prostorskih načrtov, olajša procese usklajevanja interesov in oblikovanja široko sprejemljivih rešitev ter vpliva tudi na izvajanje načrtovanih rešitev, na odgovorno rabo prostora in na pripravljenost za sodelovanje pri vzdrževanju.

Novi zakon o urejanju prostora posebej omenja naslednje udeležence in njihovo vlogo v urejanju prostora: nosilci urejanja prostora, pripravljavci aktov, pobudnik, investitor, izdelovalci aktov, odgovorni vodja izdelave akta, nevladne organizacije, občinski urbanist, Komisija za prostorski razvoj in Prostorski svet.

Nosilci urejanja prostora, kratko NUP-i, so ministrstva, organi lokalnih skupnosti, izvajalci javnih služb in nosilci javnih pooblastil, ki sodelujejo v postopku priprave prostorskih aktov na osnovi svojih razvojnih politik, strategij in zakonov. Gre za formalne udeležence, za katere so v procesu priprave prostorskih aktov

predvideni načini vključevanja v postopke in pripravo posameznih vrst rešitev in aktov. Vloga nosilcev je v procesu priprave in sprejemanja prostorskih aktov zelo pomembna, prispevajo izhodišča za pripravo aktov, podajajo smernice in mnenja. S smernicami nosilci konkretizirajo določbe svojih predpisov za potrebe priprave aktov, mnenja pa so akti s katerimi nosilci ugotovijo, ali so bile pri pripravi aktov smernice upoštevane. Pri pripravi občinskih prostorskih aktov so udeleženi nosilci z lokalne in državne ravni, pri pripravi državnih prostorskih aktov pa vlogo lokalnih nosilcev prevzame občina.

Komisija vlade za prostorski razvoj je novo delovno telo vlade, ki zagotavlja medresorsko usklajenost in upoštevanje ciljev urejanja prostora in Strategije prostorskega razvoja Slovenije pri pripravi sektorskih strategij in razvojnih aktov ter poda mnenje z vidika njihovega vpliva na prostorski razvoj. Sestava in delo komisije zagotavljata vključevanje prostorske dimenzije razvoja v načrtovanje razvoja sektorjev, prispevata k medsektorski usklajenosti državnih pravil in smernic za prostorsko načrtovanje ter k usklajenosti delovanje nosilcev urejanja prostora in pripravljavcev pri pripravi prostorskih aktov. V primeru potrebe izda mnenje o prevladi javne koristi in o upravičenosti nadomestnega ukrepanja države.

Delo Komisije za prostorski razvoj strokovno podpira Prostorski svet, ki deluje kot neodvisni strokovno posvetovalni organ. Člane sveta imenuje minister na predlog Zbornice za arhitekturo in prostor Slovenije, Inženirske zbornice Slovenije, fakultet s področja arhitekture, krajinske arhitekture, urbanizma, prostorskega načrtovanja in graditve, interesnih združenj lokalnih skupnosti, Urbanističnega instituta Republike Slovenije,

Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave, Zavoda za gozdove Slovenije, Kmetijskega inštituta Slovenije in nevladnih organizacij, ki so pridobile status delovanja v javnem interesu na področju urejanja prostora.

Pripravljaivec aktov je državni organ, organ lokalne skupnosti ali druga oseba, ki vodi in usklajuje pripravo akta. Izdelovalec aktov je fizična ali pravna oseba, ki izdelava prostorski akt. Odgovorni vodja izdelave je oseba, ki izpolnjuje pogoje za vodenje priprave aktov v skladu s predpisi za izvajanje arhitekturne in inženirske dejavnosti.

Občinski urbanist je oseba, ki po novem zakonu o urejanju prostora na vsaki občini skrbi za zagotavljanje strokovnosti in zakonitosti opravljanja nalog urejanja prostora. Poleg nalog urejanja prostora iz občinske pristojnosti občinski urbanist tudi strokovno svetuje županji ali županu in skrbi za celostno politiko prostorskega razvoja občine ter za koordinacijo priprave prostorskih aktov med občino in izdelovalcem prostorskega akta.

Posamezniki, prebivalci in uporabniki prostora ter širša zainteresirana javnost lahko v urejanju prostora sodelujejo v skladu z zakonodajo, lahko se vključijo v postopke priprave in sprejemanja prostorskih aktov. Seveda pa morajo za to spremljati proces priprave in se odzvati na vabila pripravljavca ob pravem času. Zakon o urejanju prostora izboljšuje predpisane, formalne možnosti za sodelovanje javnosti tako, da po novem predvideva zgodnje vključevanje javnosti v pripravo občinskih prostorskih načrtov ter tudi v fazo javne razgrnitve in predstavitve osnutkov občinskih prostorskih aktov.

Največja ovira za učinkovito vključevanje javnosti v postopke priprave prostorskih aktov je pomanjkanje zanimanja javnosti za sodelovanje, ki med drugim izvira iz nepoznavanja pomena teh dokumentov za pogoje našega bivanja in za kakovost našega okolja ter iz pomanjkanja zanimanja pripravljavcev za vključevanje javnosti v pripravo aktov, ki izvira iz nerazumevanja pomena vključevanja javnosti za kakovost rešitev v prostoru in okolju ter za učinke v drugih fazah urejanja prostora.

Nevladne organizacije, ki delujejo v javnem interesu urejanja prostora, lahko pridobijo status delovanja v javnem interesu in imajo pravico sodelovanja v postopkih urejanja prostora v skladu z zakonom. Nevladne organizacije s kontinuiranim delovanjem, spremljanjem stanja in vključevanjem v pripravo prostorskih aktov in v druge faze urejanja spremljajo razmere v prostoru in okolju in se aktivno vključujejo v procese urejanje prostora s predlogi za spremembe in ukrepe tudi mimo formalnih postopkov priprave prostorskih aktov.

Sodelovalno urejanje prostora

Politika se pri odločanju o razvoju v prostoru povezuje s stroko in se hkrati tudi že tradicionalno na različne načine posvetuje tudi z javnostjo. Vključevanje javnosti v odločanje o razvoju v prostoru je danes demokratična norma in pravica, katere izvajanje spodbuja in varujejo tudi organi Evropske skupnosti. Posvetovanje z javnostjo politike ne razbremenjuje odgovornosti za sprejete odločitve, ji pa omogoča, da bolje razume pričakovanja javnosti in lahko skladno z njimi ravna pri izvrševanju odločitev.

Javnost se za potrebe uspešnega sodelovanja v procesih načrtovanja organizira v različne interesne skupine in nastopa z vidika zagovorništva interesov narave, posebnih skupin prebivalcev glede na lokacijo prebivanja ali z vidika potrebe v prostoru.

V sodobni državi civilna družba nasploh prevzema pomembno vlogo pri upravljanju države in prostora, tako v smislu nadzora kot sodelovanja pri iskanju najboljših možnih rešitev. Politika vedno bolj sprejema organizirano civilno družbo za razvojnega partnerja. Moderna država je zainteresirana za to, da se javnost organizira v nevladne organizacije, ki dolgoročno prevzemajo zagovorništvo določenih interesov v urejanju prostora.

Vsa danes dosegljiva priporočila iz vrst nevladnih organizacij, mednarodnih dokumentov in strokovnih virov politike spodbujajo, da se odločajo na podlagi predlogov, ki so bili oblikovani v procesu zgodnjega in aktivnega vključevanja javnosti v njihovo pripravo.

Zaradi učinkov, ki jih ima vključevanje javnosti na vsebino rešitev, na odgovornost za rabo prostora in na kredibilnost odločitev, je vključevanje javnosti v pripravo načrtov in v sprejemanje odločitev o posegih v prostor dodatno utemeljeno. Učinki sodelovanja se pokažejo tudi v boljši povezanosti javnosti. Povezane skupnosti pa se v različnih življenjskih situacijah znajdejo bolje kot izolirani posamezniki.

Učinki vključevanja javnosti so za družbo kot celoto, uporabnike in posamezne investitorje v glavnem prej pozitivni kot negativni. Odgovorni za urejanje prostora v državi in v posameznih občinah morajo zato vključevanje javnosti v pripravo načrtov spodbujati na vse možne načine, z dobrimi zakonodajnimi rešitvami in dobro prakso priprave načrtov na različnih ravneh. Javnost je treba vključiti že v pripravo strateških razvojnih načrtov, da bo v fazi priprave podrobnih načrtov lažje razumela razloge in cilje, ki jim rešitve sledijo.

Učinkovito vključevanje javnosti v pripravo prostorskih aktov je osnova za organizacijo sodelovanja javnosti pri rabi in vzdrževanju prostora, javnega in tistega v zasebni lasti. Partnerstvo med javnimi in zasebnimi lastniki in upravljavci je za potrebe celovitega urejanja prostora ključno. Praktično nobenega od ciljev trajnostnega razvoja ne morejo zagotoviti izključno javni ali izključno zasebni partnerji. Za spopadanje s podnebnimi spremembami, revščino, osamljenostjo, poplavami in drugimi izzivi so nujno potrebne dopolnjujoče se in prekrivajoče se prakse upravljanja. Sodelovanje pri izdelavi razvojnih strategij in prostorskih aktov je priprava vseh, javnih institucij, nosilcev urejanja prostora, lokalnih skupnosti, politike in prebivalcev za njihov razvoj.

Primeri

TRAJNOSTNEGA UREJANJA PROSTORA

Trajnostno urejanje prostora je celovito in vključujoče, hkrati pa se nanaša na več področij urejanja, ki so si med seboj precej različna; od urejanja prometa, stanovanjske gradnje, življenja z vodo, biotske pestrosti do družbenih vprašanj, njihovo urejanje pa hkrati sledi skupnim izhodiščem in se podreja enakim principom. Trajnostnemu urejanju prostora je soroden koncept trajnostnega mesta, ki ne samo, da vključuje različna področja in pristope, ampak se za pozornost bori s številnimi drugimi novimi skovankami, kot so pametno mesto, vzdržno mesto, zeleno mesto, eko mesto ipd. In ne samo, da se koncept trajnostnega urejanja prostora vsebinsko prepleta z zgoraj navedenimi skovankami, ampak vključuje precej podobne, če ne celo istih resničnih primerov, s katerimi se ilustrira domet teh opredelitev aktualnih smeri urbanega prostorskega razvoja v resničnem življenju.

Odločili smo se, da bomo v tem berilu predstavili tri primere, ki si prizadevajo za celovito uresničevanje ciljev trajnostnega razvoja in kažejo na pristope k urejanju prostora, ki jih lahko povežemo s trajnostnim načinom urejanja prostora.

Vsaka predstavitev primera je sestavljena iz kratkega opisa primera, posebnosti oziroma značilnosti, kazalcev trajnosti in dejavnikov uspeha.

Pri izbiri primerov smo imeli dve težavi. Prva se je nanašala na izbiro primerov, saj jih v strokovni literaturi lahko najdemo zelo veliko. Odločili smo se, da izberemo stvarne primere, ki se nanašajo na področje voda, prometa in stanovanjske gradnje. Lahko bi izbrali tudi druga področja, vendar so se nam prav ta zdela pomembna za urejanje prostora v slovenskem kontekstu. Druga težava se je

nanašala na tveganja, ki jih predstavlja izbira resničnih primerov, ki so dovolj blizu, da jih lahko bralec berila preveri v živo. Prav to, da so vsi predstavljeni primeri živi in bodo živi tudi po izidu tega priročnika, je tudi svojevrstna težava. Lahko, da se bodo razmere spremenile, da se bodo pokazala nova tveganja ali napačne predpostavke, ki jih primeri vključujejo, vendar pa avtorji tega priročnika na prihodnost izbranih primerov pač ne moremo vplivati. Primere smo izbrali v dobri veri, ker vsebujejo pristope, ki bi jih veljalo uporabiti tudi v drugih podobnih primerih. Rečeno drugače, ti pristopi bi urejanje voda, prometne ureditve in stanovanjsko gradnjo lahko naredili bolj trajnostno naravnano. Spodbujanje trajnostnega urejanja prostora pa je tudi namen priročnika.

Področje urejanja voda in zagotavljanja poplavne varnosti predstavlja za razvoj Slovenije precejšnje tveganje, ki ga še nismo dovolj učinkovito naslovili, stopnja poplavne ogroženosti se zmanjšuje počasi in pogosto ni dovolj trajnostno naravnana. To je še posebej velika težava v okviru podnebnih sprememb in povečanega števila intenzivnih nalivov in skrajnih vremenskih pojavov. Dober primer trajnostno zasnovanega urejanja vode v urbanem okolju tako predstavlja urejanje potokov v avstrijskem Gradcu, ki je steklo po poplavah leta 2005. Čeprav smo imeli v zadnjem desetletju tudi v Sloveniji nekaj poplav večjih razsežnosti, še nismo uspeli v polni meri razviti podobnega celovitega strateškega pristopa k urejanju voda na urbanih območjih, zato je izbrani primer lahko zelo dragoceno izhodišče za domačo rabo.

Promet je posebej aktualen v okviru spopadanja mest s podnebnimi spremembami in nove prometne rešitve se načrtujejo tudi v številnih slovenskih naseljih. Napovedi kažejo, da bo

v prihodnjem desetletju sprememb na tem področju še več. Več kot šestdeset slovenskih krajev je v preteklih letih sprejelo celostne prometne strategije, ki omogočajo črpanje sredstev za ukrepe s področja urejanja prometa. Tako kot je priprava strategij poudarjala pomen vključevanja javnosti, bo tudi izvedba projektov iz akcijskega načrta boljša, če bo temeljila na vključevanju različnih akterjev in večfunkcionalnih rešitvah, ki bodo dobre za lokalne prebivalce, lokalno okolje in lokalno ekonomijo. Izbrani primer preurejanja Vodnikove ulice v Ljubljani kaže na velike potencialne za trajnostno, celovito in vključujoče urejanje prostora, ki se skrivajo v lokalnih skupnosti in v potrebah po preurejanju prometnic v ulice in ceste, ki so prijetne za pešce, kolesarje in uporabnike javnega prevoza in ki so urejene tako, da znižujejo stopnjo onesnaženosti lokalnega okolja, blažijo vplive podnebnih sprememb na lokalno okolje in ljudi in da povezujejo lokalno skupnost in ustvarjajo v prostoru tudi potrebe po novih lokalnih storitvah in razvoju lokalne ekonomije.

Tretji primer se nanaša na stanovanjsko gradnjo. Potrebe na področju nove stanovanjske gradnje so pri nas zelo velike, poskusov trajnostnega, celovitega in vključujočega prostorskega načrtovanja in urejanja stanovanjskih območij pa praktično še ni. Predstavljamo primer Aspern Seestadt, novega naselja na Dunaju, kjer trajnostne razsežnosti urejanja prostora izpostavljam tako skozi celovito in vključujoče načrtovanje in partnerski pristop k gradnji kot skozi strateško izbiro lokacije, gradnjo na degradiranem zemljišču, navezavo naselja na javni potniški promet, mešano strukturo stanovanj, dostopnost storitev in delovnih mest kot tudi z inovativnim urejanjem vode v javnem

prostoru, ki je hkrati namenjena javni rabi in odvodnjanju. Čeprav je dunajski primer morda zelo obsežen za naše razmere, pa je zaradi pestrosti trajnostnih rešitev, prizadevanju za skladnost družbenih, okoljskih in ekonomskih vidikov novogradnje v več ozirih lahko zelo dragoceno izhodišče za načrtovanje nove stanovanjske gradnje pri nas.

Obravnava primerov ni zamišljena kot navodilo za enako ravnanje na teh področjih ali v podobnih primerih pri nas, pač pa kot predstavitev zbirke ukrepov, iz katerih lahko spoznamo trajnostno prakso urejanja prostora in izberemo tiste, ki bi lahko bili primerni za prihodnje domače projekte in ukrepe na področju urbanega razvoja ter tako prispevajo k temu, da bo ta bolj trajnostno naravnano.

Primer: Stanovanja

Aspern Seestadt, Dunaj, Avstrija

Opis

Aspern Seestadt je velika nova stanovanjska soseka na Dunaju, ki je s 3000 novimi stanovanji in spremljajočimi dejavnostmi in ureditvami primer trajnostno urejenega novega bivalnega okolja. Na svoji spletni strani se območje predstavlja kot eden večjih urbanih razvojnih projektov v Evropi, ki se lahko primerja z Ørestadom v Kopenhagenu,

Västra Hamnen v Malmöju in podobnimi. Primer je pomemben za prakso trajnostnega urejanja prostora in posebej za načrtovanje nove stanovanjske gradnje, ker so partnerji s celovitim in vključujočim strateškim in podrobnim prostorskim načrtovanjem ter vodenjem projekta zagotovili res kakovostno bivalno okolje z dobrimi družbenimi, okoljskimi, ekonomskimi učinki.

*Slika 1: Pogled na naselje Seestadt
(vizualizacija: schreinerkastler.at | wien 3420)*

Na vzhodu Dunaja je med letoma 1912 in 1977 delovalo civilno in vojaško letališče Aspern. Ob zaprtju se je na delu letališča v začetku 80-ih zgradila avtomobilska tovarna GM, sedaj Opel, preostanek območja pa je kupilo mesto Dunaj leta 1992.

Razvoj območja je leta 2003 zastavila mestna vlada, ko je z urbanističnim natečajem sprožila načrtovalski proces. Od leta 2004 načrtovanje in izgradnjo naselja vodi projektno podjetje Wien 3420 Aspern Development AG, ki je v lasti deželnih, mestnih in zasebnih organizacij. Naloga tega razvojnega podjetja je zagotoviti parcele, ki so pripravljene za gradnjo in vso ostalo potrebno infrastrukturo. Urbanistični plan je soglasno potrdil mestni svet leta 2007, s čimer se je pričela prva faza gradnje.

Pionirji v novem naselju so bila podjetja v tehnološkem centru, ki je bil leta 2012 prva zaključena stavba. Naslednje leto so do območja podaljšali linijo podzemne železnice

Slika 2: Skupnostni vrtovi
(foto: Srđan Nađ in Urška Podlagar Kos | Outsider)

U2, prvi stanovalci pa so se naselili leta 2014. V letu 2018 je končana četrtna naselja: 2000 ljudi dela v preko 150 podjetjih, 6800 stanovalcev živi v 3000 stanovanjih, zgrajene so potrebne komercialne vsebine in družbena infrastruktura, ki obsega vrtčevski in osnovnošolski kampus za 800 otrok, srednjo šolo za 1100 otrok, ekumenski verski center, kreativne »pop-up« prostore za nekomercialno rabo in organ upravljanja soseske.

Urbanistični koncept za Seestadt predvideva **mešanje stanovanjskih, poslovnih, javnih in drugih funkcij**, da naselje ne bi dobilo zgolj spalnega značaja. Ključni del urbanističnega načrta je funkcionalna razporeditev rabe in prostorska razporeditev malih in velikih stavbnih mas.

Jasen, celovit in dolgoročen projekt temelji na preprostih in pragmatičnih rešitvah, kamor spada **pozidava nekdanjega letališča**. Celovitost in želja po ustvarjanju mesta se kaže v preprostih, a močnih urbanih strukturah. V centru naselja je jezero, ki tvori osrednji prostor za počitek in rekreacijo in ključno prepoznavno značilnost tega naselja, zaradi česa tudi nosi to ime. Druga močna urbana struktura je podzemna železnica, ki novo naselje povezuje s centrom Dunaja. Javni prostor okrog jezera in železnica sta za Seestadt tako pomembna gradnika kakovosti bivanja in identitete naselja, da sta bila dokončana istočasno s prvimi stanovanjskimi bloki. Tretja izrazito prepoznavna struktura je morfologija urbane pozidave, ki ni eksperimentalna, ampak so v rabi znane urbane forme: urbani bloki, avenije, glavne in stranske ulice. Krožna avenija spominja na krožne ulice in tako vzpostavi kontekstualni odnos dveh mest ter zaključí mestotvorno zasnovo naselja Seestadt.

Pomen

Načrtovanje trajnostnih naselij je **načrtovanje za neznano prihodnost**, ki prinaša demografske izzive, možnost gospodarskih in energetskih kriz, soočanje z neenakostmi, revščino ali podobnimi problemi. V preteklosti metode načrtovanja naselij niso temeljile na razmisleku, da je mesto živ organizem, ki se **nenehno spreminja in prilagaja**. Aspern Seestadt pa je projekt, ki skuša navedena tveganja čim bolj zmanjšati z večjo gospodarsko, energetsko in prostorsko učinkovitostjo.

Celovito in strateško načrtovanje je usmerjeno v **prestrukturiranje in regeneracijo opuščanih območij** ter preveritev sprejemljivosti novih lokacij z ozirom na varstvo okolja, ohranjanje narave in vključevanje lokalnega prebivalstva. Zagotavljanje **mešane rabe** spodbuja lokalno gospodarstvo ob hkratnem poudarku principov krožne ekonomije. Ta skuša zmanjšati porabo in vzpodbuja predelavo in ponovno uporabo lokalnih virov. Dostopnost družbenih in centralnih dejavnosti je zagotovljena z učinkovitim načrtovanjem prometa, ki **spodbuja rabo javnega prometa**, v povezavi z aktivnimi oblikami mobilnosti. Javni prostor je dostopen za vse pod enakimi pogoji. Vsa pozornost je usmerjena v mesto samo; v strukturo javnih prostorov, mestni utrip in pretakanje različnih urbanih funkcij.

→ Okoljski vidik

Vplivi nove soseske na okolje niso nujno vidni na prvi pogled, a skrb za okolje je pomembno zaznamovala rešitve. Prostorska zasnova temelji na zgoščevanju gradnje in mešanju rab ter na povezavi na učinkovit javni transport. Umestitev in število parkirnih mest ne spodbujata rabe osebne avtomobila.

Občutno število stanovanjskih in poslovnih stavb je zgrajenih v pasivnem standardu. V prihodnosti bodo zgrajeni v skoraj nič energijskem standardu, kar prispeva k prihrankom energije in vode. Skupaj z organizacijo prometa to vpliva na zmanjšanje porabe fosilnih goriv in na izkoristek obnovljivih virov energije ter na izboljšanje kakovosti zraka (emisije CO₂, prašni delci) in tudi na zmanjšano stopnjo hrupa.

Javni prostor in skupni stanovanjski odprt prostor sta razsežna, nista v celoti podzidana in sta izdatno, večslojno ozelenjena. Poskrbljeno je za ekološko pestrost in kakovost bivalnega okolja. Avenije, glavne in stranske ulice ter parkovne površine imajo med drugim funkcijo zbiranja in odvodnjavanja padavinske vode. Pomembno vlogo pri odvodnjavanju ima osrednje vodno telo, ki deluje tudi kot zadrževalnik. Ureditev zadrževalnika zagotavlja visoko stopnjo samoočiščevanja vode in prispeva k dvigu kakovosti vode, obrežna vegetacija pa deluje kot protierozijska zaščita, dviguje biotsko pestrost okolja ter vpliva na izboljšanje mikroklima. Pri urejanju jezera je bil izkopan material, ki so ga kasneje uporabili za oblikovanje terena v soseski in ureditev pohodnih površin.

→ Ekonomski vidik

Celovit pristop k načrtovanju stanovanjske soseske zagotavlja dolgoročno privlačnost okolja za bivanje in delo ter izvajanje dejavnosti, ugodno vpliva na stroške bivanja in dela, prispeva k dostopnosti stanovanj za različne družbene skupine in k ohranjanju vrednosti nepremičnin in razvojne zanimivosti območja.

Prihranki energije in vode v nizkoenergijskih in pasivnih stavbah na dolgi rok znižajo stroške bivanja, kar zmanjšuje tveganja za energetsko

revščino. Stanovanja so cenovno dostopna in zanimiva za različne skupine uporabnikov zaradi strnjene pozidave in različnih možnosti rabe (najem, lastnina, stanovanjske skupnosti, študentska stanovanja, upravljani apartmaji ipd.). Stanovanja dopolnjujejo prostori za pisarne, trgovino, proizvodnjo, znanost in izobraževanje, mešanje rab prispeva k zniževanju potovalnih stroškov.

Trajnostno mobilnost zagotavljata načrtovanje prometa in uveljavitev parkirnih normativov, ki ne spodbujata lastništva in rabe avtomobila, prinašata pa tudi možnosti in prihranke pri urejanju in vzdrževanju zelenih površin naselja. V naselju je načrtovano število parkirnih mest zmanjšano za 30 %, parkirna mesta so od vhodov enako oddaljena kot postajališča javnega prometa (300 m = 5 min hoje). To spodbuja k uporabi javnega transporta, k souporabi avtomobila, kolesarjenju ali pešačenju. Dve novi podzemni železniški postaji, 7 avtobusnih linij, načrtovan tramvaj in površine za kolesarje povezujejo območje z ostalimi. Cilj je zagotoviti, da bo 40 % vseh poti v naselju izvedenih s kolesom ali peš, 40 % poti z uporabo javnega transporta in 20 % poti z avtomobilom ali motorjem.

→ Družbeni vidik

Zasnova in ureditev soseske, struktura stanovanj in dejavnosti ter prometne rešitve vplivajo na to, da je socialna struktura prebivalcev mešana in da se uporabniki na poteh med posameznimi objekti in funkcijami pogosto srečujejo. To skupaj s kakovostjo javnega odprtega prostora izenačuje možnosti za kakovost bivanja, za družbeno povezanost in vključenost. Rešitve prometa in ureditve javnih površin spodbujajo hojo in kolesarjenje, rekreacijo in sproščanje na prostem ter prispevajo k dvigu kvalitete okolja in bivanja ter k javnem zdravju.

Del dejavnosti v naselju predstavljata podjetniški center in center za inovativne tehnologije. V prihodnosti bo v naselju nastanjenih približno 20.000 prebivalcev, v območju bo hkrati zagotovljeno enako število delovnih mest. Razvoj programa in načrtovanje soseske sta potekala v sodelovanju med javnimi in zasebnimi akterji, med deželno in lokalno politiko. Več nivojski pristop k načrtovanju in mešana struktura partnerjev sta zagotovila socialno mešano družbeno okolje in uresničevanje številnih drugih ciljev trajnostnega razvoja.

Proces načrtovanja naselja je bil že od začetka usmerjen k prebivalcem. Pred začetkom načrtovanja so bila pridobljena mnenja prebivalcev iz bližnje okolice lokacije s pomočjo anket, poslanih neposredno v posamezna gospodinjstva. V proces načrtovanja so bili prebivalci vključeni prek informiranja, javnih razprav, delovnih skupin in organizacij srečanj z javnostmi. Osnutek načrta je bil predstavljen na razstavi, kjer je bil mogoč pogovor z arhitektom in prometnimi inženirji. Zbiranje pomislekov, mnenj, želja je bil proces, ki je tekkel ves čas načrtovanja in gradnje in bo v teku tudi po izgradnji. Delovanje in razvoj naselja spremlja posebna skupina novih stanovalcev, ki zbira ideje, mnenja in pomisleke novih prebivalcev.

V soseski poteka program, v sklopu katerega prebivalci lahko pridobijo finančno pomoč za izvedbo različnih programov in projektov za oživitev naselja (pevski zbor, postavitve in skrb za gredice, joga, plesne vaje, zabave). Deluje tudi spletna stran, kjer se beležijo dogodki, ideje, mnenja, želje, ki so kasneje uporabljeni v procesu programiranja in načrtovanja. Delujeta tudi lokalni radijski program. V načrtu je izgradnja verskega kampusa, kjer bo prostor za 10 različnih verskih skupin s skupnim javnim odprt prostorom.

Primer: Prometne ureditve

Vodnikova cesta, Ljubljana, Slovenija

Opis

Preurejanje Vodnikove ceste po načelih trajnostnega urejanja prometnega prostora je sprožilo zanimanje prebivalcev za stanje v njihovem ožjem bivalnem okolju. Razvilo se je postopoma skozi več dogodkov, urbanih sprehodov, uličnih festivalov in javnih razprav, s katerimi so prebivalci odkrivali značilnosti okolja in delili informacije o zgodovini in potrebnih spremembah. Na dogajanje sta se pozitivno odzvali tudi četrtna skupnost in

mestna občina, se s predstavniki udeležili dogodkov, in po svoje vzpodbudili prebivalce k oblikovanju predlogov za spremembe. Primer kaže na potencial lokalnega prebivalstva za sodelovanje v urejanju prostora in na možnosti, ki se za trajnostno urejanje prostora, ki prinaša vsestranske okoljske, družbene in ekonomske koristi lokalnemu prostoru, odpirajo z vključevanjem prebivalcev.

Slika 3: Trajnostno urejen javni prostor
(vizualizacija: Manca Krošelj | Uredimo Vodnikovo)

Vodnikova cesta je ena najstarejših cest iz središča mesta proti obrobju, saj so njen potek in najstarejša vaška jedra vidni že na Franciscejskem katastru iz leta 1826. Poteka na severni strani Rožnika oziroma Šišenskega hriba med Spodnjo Šiško in Dravljami ter Kosezami. Tako kot celotna Ljubljana, se je tudi Vodnikova razvijala med vojnama, a še zlasti po drugi svetovni vojni. Ob njej se prepletajo različni urbanistični in kulturni vzorci, ki odražajo različna zgodovinska obdobja v razvoju tega dela mesta. To daje Vodnikovi poseben značaj med ljubljanskimi vpadnicami in jo dela zanimivo.

Prometna ureditev ceste, ki je v več fazah nastajala od sredine 60-ih let 20. stoletja, je prek vseh raznolikih urbanih vzorcev vsilila bolj ali manj poenoten prometni profil. V več odsekih povzroča konflikte z grajeno strukturo ter v podrejen položaj postavlja tako pešce in kolesarje kot mestno zelenje. To je vidno v odsotnosti pločnikov in preozkih širinah, nevarnem poteku kolesarske steze, visokih hitrostih avtomobilov, onesnaženosti s hrupom, nevarnimi prehodi za pešce in odsotnostjo zelenja in urbane opreme. Prevladujoč avtomobilski značaj ceste je tako v vedno bolj izrazitem nasprotju tudi s preobrazbo mesta Ljubljana v bolj zeleno in sodobno trajnostno mesto. Grajena struktura pa ni bila edina pomanjkljivost. Tudi lokalna skupnost ob ulici je bila slabo povezana, izključena iz razmisleka o prihodnosti ulice ter nezaupljiva do kakršnih koli sprememb.

Novi stanovalci, ki so se v zadnjih letih priselili na Vodnikovo, so v omenjenih dejstvih videli ne samo vsakodnevne težave, ampak tudi strokovni izziv. Skupini, čeprav sprva maloštevilni, so dali ime Inicijativa Uredimo Vodnikovo. S serijo **majhnih dogodkov** med

letoma 2015 in 2018: sprehodov, srečanj, delavnic, uličnih dogodkov ipd. so prebudili zanimanje okoliških ljudi za ulico, skupnost ljudi in četrtnih oblasti okoli nje ter vzpostavili zaupanje v glavne akterje. S **strokovno podporo strokovnih organizacij**, zlasti IPoP – Inštituta za politike prostora, so v sodelovanju s prebivalci pripravili predlog ureditve ulice, ki so ga **predstavili četrtni skupnosti, mestu, medijem in prebivalcem**. Prenova ulice je načrtovana v letu 2019 in kaže, da bodo predlogi Inicijative uredimo Vodnikovo pomembno vplivali na izvedeno rešitev.

Priložnosti ureditve Vodnikove ulice se kažejo z ureditvijo stika s Krajskim parkom Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, ki predstavlja izhodišče za rekreacijo, kulturno in naravno dediščino. Oblikovati je mogoče vaško jedro kot navezavo na Trg prekomorskih brigad in bolnišnični park. Vodnikova je povezovalna pot do rekreacijskih površin v okviru Šišenskega hriba, Mosteca in Polhograjskega hribovja, in sicer tako za pešce kot za kolesarje.

Pomen

Načrtovanje javnih prostorov je bilo v preteklosti z razširitvami cestišč in povečanim številom parkirnih mest podvrženo prilagajanju avtomobilskemu prometu. Nujno potreben prostor za pešce in kolesarje je tako močno okrnjen in ne zadostuje potrebam po varnosti najranljivejših uporabnikov javnega prostora. Načrtovanje brez upoštevanja načel mešane rabe, s poudarkom na avtomobilskem prometu, slabi živahen javni odprt prostor po meri ljudi.

Celovito in strateško načrtovanje rabe in urejanja prostora v povezavi s trajnostno mobilnostjo predvideva širok ulični profil, ki bo omogočal sodobno, ozelenjeno, prometno

varno in bivanjsko prijetno ureditev ceste.

Zmanjšanje hitrosti avtomobilskega prometa, dostopnost in povezave javnega potniškega prometa z **aktivnimi oblikami mobilnosti** (peš, kolo), javni prostor z mešano rabo, načrtovanjem zelenja in javnih prostorov po meri ljudi doprinese k zmanjšanju onesnaževanja (prašni delci, hrup, CO₂) dvigu kvalitete bivanja in javnem zdravju.

→ Okoljski vidik

Izboljšanje pogojev za hojo in kolesarjenje ter upočasnitev hitrosti vožnje vplivajo na zmanjšanje potreb po avtomobilizmu in spodbuja uporabo javnega potniškega prometa. Vse to prispeva k znižani porabi fosilnih goriv in posledično zmanjšanju onesnaževanja (prašni delci, hrup, emisije CO₂). Zmanjšanje uporabe osebnih vozil prispeva tudi k manjši potrebi po parkirnih mestih, ki se lahko spremenijo v območja za ozelenitev ulice in programe v občestnem prostoru. Načrtovanje zelenja v okviru javnega odprtega prostora (zasaditev dreves ob ulici, ozelenitev zelenih pasov ob cesti, drevesa med parkirnimi prostori) povečuje biotsko pestrost okolja in sposobnost okolja za zadrževanje vode ter znižujejo lokalno pregrevanje in povečujejo odpornost na podnebne spremembe. Drevesa z izhlapevanjem in senco znižujejo poletne temperature in zmanjšujejo vpliv toplotnih otokov; odpiranje tlakovanih površin s travnimi površinami in drevesi prispeva k zadrževanju vode in s tem zmanjševanju poplavne ogroženosti. Opisani ukrepi skupaj izboljšujejo mikroklimo in dvigujejo biotsko pestrost.

→ Ekonomski vidik

Kakovosten javni odprt prostor in za hojo privlačno okolje pomembno doprineseta k

Slika 4: Bočna parkirišča in kolesarske poti (vizualizacija: Manca Krošelj | Uredimo Vodnikovo)

dvigu kakovosti bivanja prebivalcev, vrednosti nepremičnin in tudi k razvoj lokalnih dejavnosti, storitev in trgovine. Na območju preurejene Vodnikove ceste se kažejo priložnosti za razvoj izjemne vsebinske pestrosti vezane na obstoječe programe ter tudi možnosti za nova delovna mesta. Prostori, ki so privlačni za hojo in se na njih zbira več ljudi, so razvojno privlačni kar spodbuja razvoj lokalnih gospodarskih in družbenih dejavnosti: storitev, lokalov, trgovin ipd. Na območjih z visoko gostoto dejavnosti se manj ljudi odloča za uporabo avtomobila, kar prispeva k individualnim prihrankom denarja.

→ Družbeni vidik

Na spremembe v lokalnem okolju lahko pomembno vplivajo prebivalci, ki se uspešno povežejo v lokalne skupnosti in civilne iniciative okrog vprašanj urejanja javnega prostora. Če lokalna oblast prepozna potencial lokalnega prebivalstva in se odzove na pobude ter podpre utemeljene predloge sprememb, pridobijo vsi, lokalno okolje, lokalni prebivalci in lokalna

RESTAVRACIJE
IN LOKALI

PEŠCI

KOLESARSKE
POTI

DREVESA

PARKIRIŠČA

AVTOMOBILI

AVTOBUSI

TRAMVAJ

POSTAJALIŠČA
ZA KOLESA

JAVNA
RAZSVETLJAVA

KLOPI

ZAZELENITEV/
ZELENE
FASADE

ODTOK VODE

INFORMACIJE

TRGOVINE

TOČKE
SREČANJA

VHODI

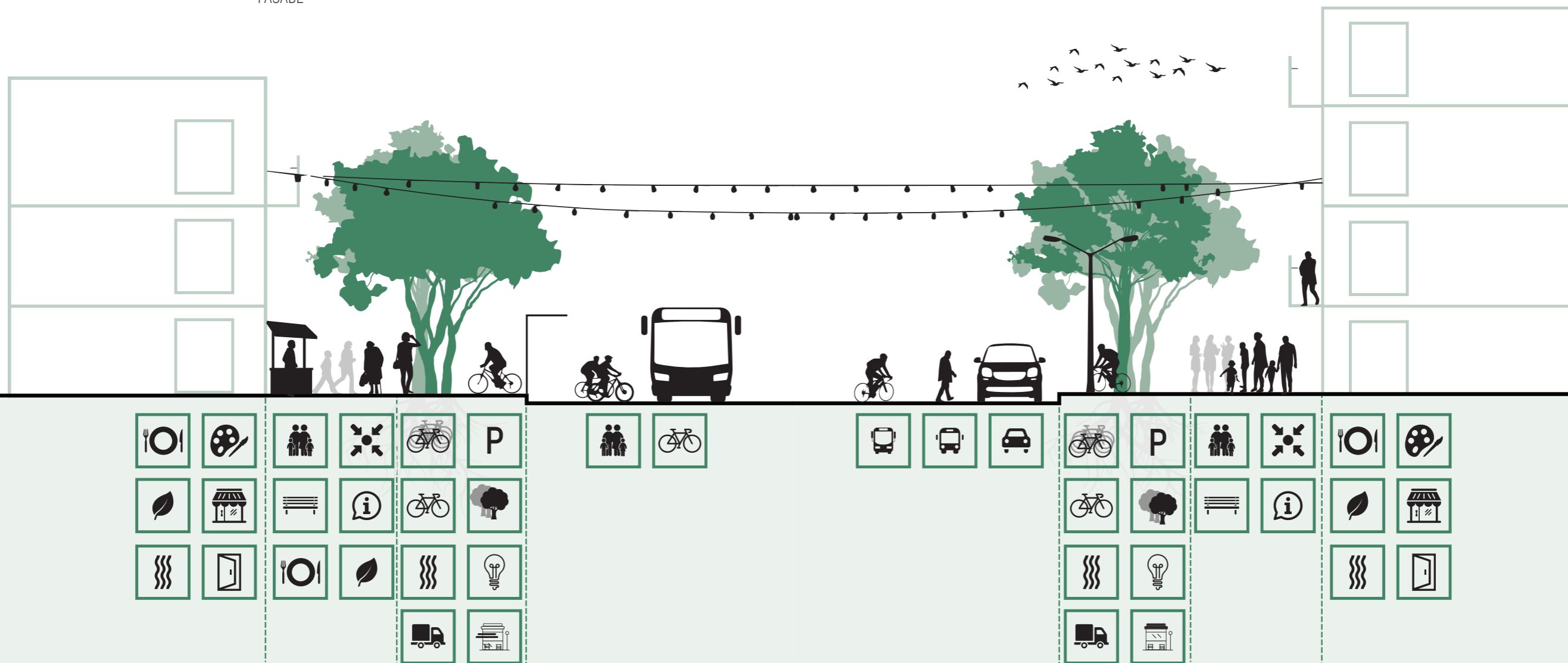
POSTAJALIŠČA
JPP

UMETNOST

DOSTAVA

Shema 7: Shematski prikaz pomembnih funkcij ob glavni mestni ulici.
Ulica je organizirana v pasovih, kjer ima vsak pas in vsaka funkcija svojo vlogo pri trajnostnem mestu.

politika. Največ koristi je deležno lokalno prebivalstvo, ki se pri delovanju poveže in usposobi za sodelovanje različnih vrst. Poleg izboljšav v fizičnem prostoru so pomembni vplivi na lokalne prebivalce, razvoj zaupanja in povezanosti, ki vplivata na dobro počutje, mentalno zdravje, čuječnost in sposobnost skupnosti za ukrepanje.

Na prevladujoč avtomobilski značaj Vodnikove ceste je najprej opozorila skupina lokalnih prebivalcev, ki je zagnala organizacijo Iniciative Uredimo Vodnikovo. V proces analize razmer in oblikovanja predlogov so povabili Mestno občino Ljubljana in Četrtno skupnost Šiška ter prek tega vzpostavili tvorno sodelovanje pri nadaljnjih aktivnostih za preobrazbo vpadnice v sodobno mestno cesto. V dobrih dveh letih je civilna iniciativa ob podpori Četrtno skupnosti Šiška, strokovnih organizacij ter mnogih lokalnih akterjev, organizirala vrsto dogodkov, s pomočjo katerih je ozaveščala o urbanistični problematiki, odpirala javno razpravo o problemih in možnih rešitvah, ter predvsem povezovala lokalno skupnost prebivalcev in drugih akterjev ob Vodnikovi cesti.

Primer: Urejanje vodotokov

Visokovodna zaščita za mesto Gradec, Avstrija

Opis

Hude poplave leta 2005 v Gradcu v Avstriji so pri pristojnih povzročile, da so se kritično ozrli na upravljanje z vodo in prostorsko načrtovanje v preteklih desetletjih. Vodo so dolgo časa zanemarjali kot pomembno nevarnost in hkrati

potencial za razvoj kakovosti bivanja. Mestna uprava izboljšuje stanje protipoplavne zaščite, v pripravo vključuje široko javnost in izboljšuje biološko kakovost voda, kar izkoriščajo za razvoj rekreacije in turizma.

*Slika 5: Renaturiran potok Petersbach
(foto: Stadt Graz/Fischer)*

Ekstremno intenzivno deževje je 21. avgusta 2005 povzročilo, da je vseh 52 poimenovanih potokov v mestu Gradec skupaj s številnimi njihovimi neimenovanimi pritoki prestopilo bregove. Med drugim je voda iz teh potokov zalila tudi poseljene dele mesta in ogrozila 2000 objektov. Kar 125 kilometrov od skupaj 270 kilometrov graških potokov, pritokov reke Mure, teče po gosto poseljenih območjih mesta in njihov vodni režim je zaradi tega na tak ali drugačen način spremenjen. Avgusta 2005 so bili pretočni profili na teh vodotokih premajhni za odvajanje visokih voda. Njihove struge so bile deloma prekrite, njihovi vodni tokovi so bili deloma speljani v podzemne cevi in dalje v mestno kanalizacijsko omrežje. Vodni in obvodni prostor, ki je nujno potreben za zadrževanje in razlitje vode ob obilnih padavinah, je bil uporabljen v druge namene.

Uprava mesta Gradec je sklenila, da bo nesrečni dogodek izkoristila za to, da bo prekinila ponavljajoče se probleme in izvedla ukrepe, ki bodo v prihodnosti zagotovili **najboljše možno visokovodno zaščito mesta**. Sestavili so **strokovno delovno skupino** iz predstavnikov mestne uprave, univerz, gradbenih inženirjev in drugih zainteresiranih strani, ki je skupaj izdelala **oceno stanja** ter **oblikovala cilje** zaščite. V tesnem sodelovanju z vlado dežele Štajerske in zvezno vlado države Avstrije je nato nastal **program visokovodne zaščite** za mesto Gradec.

Leta 2006 je bil zagnan večletni tehnični program za urejanje graških potokov (Sachprogramm Grazer Bächer, Hochwasserschutz für die Stadt Graz), za njegovo izvajanje je pristojen Oddelek za zeleni prostor in vode. Cilj programa je izvesti različne oblike poplavne zaščite ter hkrati izboljšati ekološko stanje potokov in ustvariti

rekreacijska območja ter izboljšati povezanost prebivalcev z naravo. Za poplavno ogrožena območja je pripravljen katalog ukrepov, ki temelji na raziskavah in meritvah, obenem pa je dobro usklajen s prostorskim načrtovanjem.

Program prebivalcem Gradca **ne obljublja popolne varnosti pred visokimi vodami**, ker takšne zaščite skorajda ni mogoče zagotoviti. Vsi napor se usmerjajo v obvladovanje poplavne ogroženosti in tveganj zaradi poplav z različnimi ukrepi, v vzajemno ukrepanje in samozaščitne ukrepe. Vzpostavljen je alarmni sistem, s pomočjo katerega lahko prebivalci spremljajo stanje in ukrepajo, ob določenem stanju voda pa tudi sami sprožijo opozorilni alarm.

Predstavniki mesta Gradec poročajo, da je izvajanje programa zelo zahtevno, posebno veliko časa je potrebnega za preurejanje vodotokov, ki vključuje dogovarjanje s številnimi zasebnimi lastniki zemljišč. Pripravljenost lastnikov za sodelovanje pomembno povečujejo prepričljivi učinki ukrepov. Od začetka izvajanja programa do danes so bili za mesto Gradec doseženi že zelo pomembni uspehi, v mestni upravi ugotavljajo, da jih čaka še veliko dela in načrtujejo še nove ukrepe. Program zbuja veliko zanimanja pri številnih drugih mestih v Avstriji in drugod po Evropi, v Gradcu svoje izkušnje radi in brez zadržkov delijo z drugimi.

Pomen

Vplivi podnebnih sprememb v povezavi z urbanizacijo, demografskimi, infrastrukturnimi in prostorskimi problemi predstavljajo čedalje večje izzive na področju zagotavljanja poplavne varnosti gosto naseljenih območij. Močna deževja in drugi ekstremni vremenski dogodki,

vplivajo na povečano število poplavnih dogodkov, med katerimi so številni tudi na mestnih in primestnih območjih v Sloveniji.

Celovito in strateško načrtovanje rabe in urejanja prostora mora, ob upoštevanju varstva in kakovosti okolja, predvidet usmerjanje, zamejevanje in zgoščevanje poselitve. To pomeni, da se morajo uskladiti interesi večje skupine prebivalcev in nosilcev javnih pooblastil. Iz velike katastrofe, ki se je v Gradcu zgodila leta 2005, so nosilci javnih funkcij črpali pripravljenost celotne družbe za ukrepe, ki bi jih sicer težko izvedli. Izdelali so celovito analizo, ambiciozno zastavili cilje in postavili dolgoročen program, ki se še vedno uresničuje in dopolnjuje.

Od začetka programa »Potoki Gradca« so bili za mesto Gradec doseženi pomembni uspehi pri zmanjševanju ogroženosti pred poplavami. Kljub temu pristojni ugotavljajo, da je še vedno veliko dela. Načrti za nadaljnje izboljšave so že vzpostavljeni in se bodo izvajali v naslednjih nekaj letih.

→ Okoljski vidiki

Načrtovanje poplavne varnosti z ukrepi, ki hkrati skrbijo za ekološko kakovost vodnega in obvodnega okolja in za zagotavljanje prostora za vodni tok in razlivanje vode, zagotavlja pozitivne vplive na ekološko vrednost vodnega okolja, na življenje v vodi in ob vodi in na kakovost bivalnega okolja človeka. Urejanje obrežne vegetacije, zagotavljanje prostora za razlivanje, odmikanje poselitve iz območij razlivanja vode, vpliva na prisotnost ekološko vrednih habitatov v prostoru in na dvig kakovosti bivalnega okolja. Ustrezno upravljanje z vodami vpliva na zmanjšanje poplavne ogroženosti hkrati pa obrežna vegetacija in

Slika 6: Sonaravna ureditev (tribja steza), ki omogoča prehodnost za ribe, Andritzbach (foto: J. Papež | Hidrotehnik)

ureditve različnih območij prispeva k izboljšanju mikroklima, k odpornosti okolja na podnebne spremembe, k dvigu kakovosti zraka. Obvodna vegetacija deluje tudi kot protierozijska zaščita in prispeva k ohranjanju rodovitne zemlje.

Pomemben vpliv na zaščito kakovosti rečne vode in podtalnice ter blaženje vplivov ekstremnih dogodkov imajo pasivna zaščita pred poplavami, ukrepi na celem vodozlivnem območju, sonaravna ureditev dna z ustreznimi gradbenimi in bioinženirskimi ukrepi, obrežna vegetacija in vegetacija poplavnih ravníc v kombinaciji z ustreznim vzdrževanjem in ureditvijo primerne dostopa do vodne gladine, ki ne ovira pretoka vode v strugi. Urejanje obrežnih zemljišč z ustrežno zasaditvijo in vzdrževanjem obvodnega prostora zmanjša površinski odtok padavinske vode, površinsko spiranje zemljine in erozijo tal. Sonaravne ureditve z uporabo ustreznih naravnih in lokalnih materialov omogočajo hitrejše pronicanje vode v tla, kar omogoča boljše odvodnjavanje, hkrati pa nudi habitat za

specifično floro in favno (odprava migracijskih ovir za ribe). Odpiranje prekritih in zacevljenih odsekov in odstranitev morebitnih ovir v območju struge, omogoča nemoten pretok vode.

→ Ekonomski vidiki

Tekoča voda v urbaniziranih območjih predstavlja potencial za izboljšanje kakovosti življenja in zdravja prebivalcev ter pogosto tudi nevarnost. Celovito urejanje tekočih voda, zagotavljanje prostora za vodo v urbanem okolju, preprečevanje gradnje v poplavnih območjih in sonaravno načrtovanje tehničnih rešitev in ureditev obvodnega prostora v povezavi z organizacijskimi ukrepi lahko dolgoročno pozitivno vpliva na materialne stroške varstva pred poplavami, zvišuje vrednost nepremičnin in bivalnega okolja. Urejanje vodnega in obvodnega okolja povečuje doživljajsko vrednost okolja in rekreacijski in turistični potencial okolja.

Usmerjanje gradnje na poplavno manj ogrožena območja in ustrezno urejanje vodotokov zagotovi prostor za razlitje vode, kar zmanjša poplavno ogroženost in materialno škodo. Skrb za ustrezno stanje, razvoj rekreacijske in turistične vloge vodotokov, prinaša priložnosti za nova delovna mesta.

→ Družbeni vidik

Celovito urejanje vodotokov v urbanem okolju, ki zahteva usklajen, več nivojski in medsektorski pristop in neposredno vključuje v izvajanje preventivnih ukrepov varstva tudi prebivalce zagotavlja lokalni skupnosti velike družbene koristi. Ključno gibalno urejanja je usklajevanje raznolikih interesov in delovanja z namenom doseganja skupnih ciljev.

Urejanje vodnega prostora kot javne površine in s tem zagotavljanje prehodnosti in dostopnosti bregov povezuje mestne predele in poudarja vlogo zvezne prvine vodotoka. Tu se najbolje uresničijo peš, kolesarska in plovna pot. Omogočen dostop do reke, kjer je mogoče, tvori prostore za aktivno ali pasivno preživljanje prostega časa v naravnem okolju in krepitev stika z naravo.

Sinergije, nastale med izvajanjem celovitega urejanja vodotokov doprinejajo k izboljšanju zavedanja o pomenu odgovornega ravnanja skupnosti in posameznikov z vodo, utrjujejo pravila urejanja in povezujejo prebivalce med sabo in z lokalno oblastjo in strokovnimi službami. Povezanost povečuje odpornost skupnosti na nesreče in prispeva k odzivnosti na probleme, vpliva na občutek varnosti in vključenosti. Manj privlačna območja se spremenijo v varna, kvalitetna in privlačna, lokalna skupnost spozna, kako lahko kot skupnost in kot posameznik, ki ga prizadene poplavna ogroženost, prispeva k izboljšanju ukrepov na podlagi lastnih pobud.

Dejavniki
USPEHA

Iz primerov smo skušali izluščiti dejavnike uspeha, torej ukrepe in pristope k urejanju prostora, ki so prispevali k temu, da lahko na koncu ravnanje akterjev ter rešitve in rezultate v prostoru ocenimo kot trajnostne, to je skrbno domišljene tako z vidika družbenih in okoljskih kot tudi ekonomskih učinkov urejanja prostora. Dejavnike smo v tabelah povezali z vidiki trajnosti, pri čimer posamezen

dejavnik nastopa v več vidikih. Ugotovimo lahko, da nekatere dejavnike kot so celovitost obravnave problema, dolgoročnost rešitev, več-namenskost (več-funkcionalnost) rešitev in ureditev, partnerstva, vključevanje javnosti zasledimo v vseh primerih, zato jih lahko razumemo kot principe trajnostnega urejanja prostora, ki naj pri delu vodijo tudi druge akterje.

Stanovanja

Dejavniki uspeha	Okolje	Družba	Ekonomija
Celovitost vsake faze izgradnje naselja	x	x	x
Navezava zmogljivega javnega potniškega prometa	x	x	x
Izbira degradiranega območja	x		x
Kakovosten zelen skupni in javni prostor	x	x	
Večnivojsko partnerstvo javnih in zasebnih akterjev		x	x
Mešana raba naselja in večfunkcionalnost stavb s stanovanji, delovnimi mesti in javnimi programi		x	x
Destimulacija uporabe avtomobilov	x		
Energetska varčnost in raba obnovljivih virov energije	x		
Politična podpora na mestni in državni ravni		x	
Vključevanje prebivalcev v načrtovanje in upravljanje		x	
Postopnost gradnje z vmesnimi zaključenimi fazami		x	
Raznolika socialna struktura		x	
Dolgoročno visoka kakovost bivanja		x	

Prometne ureditve

Dejavniki uspeha	Okolje	Družba	Ekonomija
Celovita obravnava ulice za večfunkcionalno rešitev prometnih, okoljskega, ekonomskih in družbenih izzivov	x	x	x
Oblikovanje kakovostnega zelenega skupnega in javnega prostora, ki spodbuja hojo in kolesarjenje	x	x	
Poudarjena vloga pešca v mestu za gospodarski in družbeni razvoj	x		x
Stremljenje k urejenemu bivalnemu okolju		x	x
Zagotovitev dolgoročne družbene podpore in kohezije z organizirano lokalno iniciativo		x	
Odzivnost javnih oblasti na lokalne aktivnosti		x	
Testiranje pristopov in rešitev		x	
Sledenje strateškim usmeritvam mesta		x	
Vključevanje prebivalcev v analizo in načrtovanje		x	
Partnersko sodelovanje prebivalcev, strokovnih organizacij in mestnih oblasti		x	

Urejanje vodotokov

Dejavniki uspeha	Okolje	Družba	Ekonomija
Večfunkcionalna rešitev za upravljanje voda: varstvo, upravljanje in razvoj kakovosti	x	x	x
Celovitost ukrepov s kombinacijo trdih (tehničnih) in mehkih (organizacijskih) ukrepov	x	x	
Dolgoročen program izvajanja in dolgoročna rešitev	x	x	
Postavitev ambicioznih ciljev	x	x	
Spodbujanje turističnega razvoja in rekreacije		x	x
Sonaravne rešitve	x		
Prepoznavna strateškega trenutka za zagon potrebnih sprememb, ki jih je ob normalnih okoliščinah težko izpeljati		x	
Organizacija strokovnega in upravnega dela – oblikovanje interdisciplinarnih in medsektorskih delovnih skupin		x	
Partnersko vključevanje prebivalcev v sistem upravljanja voda		x	

POVZETEK

Berilo o trajnostnem urejanju prostora je namenjeno široki javnosti kot pomoč pri vključevanju v postopke urejanja prostora in varstva okolja ter smiselno dopolnjuje informacijsko platformo programa Zagovorniki okolja. Sestavljeno je tako, da postopoma razloži, kako je ideja o trajnostnem razvoju povezana z urejanjem prostora in varstvom okolja, kako je v ta okvir vpet slovenski sistem urejanja prostora ter kako se značilnosti trajnostnega pristopa kažejo v praksi urejanja prostora.

Berilo skuša podpreti zanimanje javnosti za urejanje prostora in varstvo okolja s tem, da pomaga razumeti, kako kompleksen je ta sistem in kako so posameznikova prizadevanja za urejanje doma in lokalnega okolja povezana z organiziranim prizadevanjem družbe za urejanje prostora in varstvo okolja na različnih ravneh. Določila o pogojih urejanja in rabe prostora, ki jih poznamo iz občinskih prostorskih načrtov in rešitve, ki jih proučujemo na javnih razgrnitvah državnih prostorskih načrtov in drugih izvedbenih aktov, berilo poveže z nadrejenimi dokumenti, strateškimi razvojnimi dokumenti naše države, s skupnimi evropskimi predpisi in številnimi mednarodnimi dokumenti, s katerimi se naša država pridružuje prizadevanjem globalne skupnosti za trajnostni razvoj.

Berilo ob tem izpostavlja zgodovinski pomen javnosti, to je zainteresirane civilne družbe, za preboj skrbi za varstvo okolja v prakso odločanja o razvoju v prostoru in aktualen pomen skrbi za družbene razsežnosti razvoja, ki še posebej prihaja do izraza v kontekstu spopadanja s podnebnimi spremembami in prizadevanja za trajnostni razvoj. Berilo poudarja tudi strateško vlogo celovitega in

vključujočega prostorskega načrtovanja za učinkovito zagotavljanje ciljev trajnostnega razvoja, za dolgoročno vzdržno rabo naravnih virov in skladen družbeno-ekonomski razvoj.

Berilo uvodoma razloži problem soočanja posameznika s sistemom urejanja prostora, predstavi idejo trajnostnega razvoja in urejanja prostora ter ga postavi v vlogo sodelujočega v sistemu urejanju prostora. Trajnostno urejanje prostora razloži kot razporejanje in izvajanje dejavnosti in rabe v prostoru, ki načrtno in organizirano skrbi za dolgoročno skladnost treh vidikov razvoja: okoljskega, družbenega in ekonomskega. Odgovornost za trajnostno urejanje prostora pripíše vsem: lastnikom in uporabnikom prostora, lokalni skupnosti, nevladnim organizacijam in organizirani civilni družbi, nosilcem urejanja prostora in javnih pooblastil in javni oblasti na ravni občine, države in Evropske unije ter tudi Organizaciji združenih narodov. Udeležbo v urejanju povezuje z vsakdanjo rabo, odločitve o aktivni soudeležbi prepušča posamezniku.

V nadaljevanju berilo predstavi ključne sestavine trajnostnega urejanja prostora. Razloži zgodovinski kontekst razvoja ideje o trajnostnem razvoju, poveže jo s spoznanji o negativnih vplivih človekovih dejavnosti na okolje in zdravje človeka in o omejenosti in ranljivosti naravnih virov ter predstavi njen medgeneracijski, medresorski in čezmejni kontekst. Idejo o trajnostnem razvoju naveže na podnebne spremembe in razloži, kako te vplivajo na krepitev prizadevanj družbe za obvladovanje razmer v fizičnem in družbenem okolju, izpostavi izzive spopadanja s podnebnimi spremembami v urejanju prostora in opiše posebnosti slovenskega podnebja in spremembe. Sledi razlaga področja urejanja prostora, s poudarkom na strateškem pomenu

prostorskega načrtovanja in z razlago pristojnosti za organizacije v Sloveniji in predstavitvijo načrtovalskega procesa pri pripravi občinskega prostorskega načrta kot prostorskega akta, katerega priprava se najbolj približa vsem prebivalcem Slovenije. Posebej so razložene značilnosti področja varstva okolja, navezava na prostorsko načrtovanje in posebnosti slovenskega sistema. V sklepnem delu je razložen pomen sodelovanja v urejanju prostora, pri čemer je izpostavljena tako vloga sodelovanja med formalnimi akterji kot vloga vključevanja javnosti in organizirane javnosti, to je nevladnih organizacij in civilnih iniciativ.

Berilo izpostavlja tri primere trajnostnega urejanja prostora, ki so izbrani tako, da vsebine predstavljajo kar se da aktualne izzive za urejanje prostora v Sloveniji. Primeri prikazujejo, kdaj lahko rečemo, da so gradnja stanovanj, nove prometne rešitve in upravljanje vodotokov v naseljih trajnostni, da uspešno skrbijo za vse tri vidike razvoja in zagotovijo z okoljem skladen družbeno-ekonomski razvoj v prostoru. Berilo predstavi stanovanjsko gradnjo na primeru Aspern Seestadt na Dunaju, spreminjanje prometnih rešitev na primeru Vodnikove ceste v Ljubljani in upravljanje vodotokov na primeru rešitev za visokovodno zaščito mesta Gradec. Vsak od primerov je kratko opisan, predstavljene so značilnosti in rešitve, ki pričajo o celovitem in vključujočem načrtovanju, večnivojskemu pristopu k reševanju problemov, povezovanju javnih in zasebnih akterjev, skrbi za okolje, družbo in ekonomijo. Predstavljeni so tudi dejavniki uspeha, ki kažejo na skupne značilnosti trajnostnega urejanja prostora. Primeri niso prenosljivi neposredno, v urejanju prostora morajo biti rešitve vedno prilagojene za potrebe konkretne lokacije, skupnosti in problemov.

So pa primeri odlično izhodišče za preverjanje našega ravnanja pri odločanju o podobnih nalogah in hkrati so tudi dovolj blizu in dovolj aktualni, da se lahko uporabnost za domačo prakso preveri tudi v živo.

SUMMARY

The Reader on sustainable spatial planning is aimed at the general public to help involve it into spatial planning processes, its content relates to an information platform of advocates of environment "Zagovorniki okolja". The Reader is designed to explain how the idea of sustainable development is related to spatial planning and environmental protection, how the Slovenian spatial planning system is integrated into this framework and how the characteristics of a sustainable approach are reflected in the spatial planning practice.

The Reader attempts to support the public's interest in spatial planning and environmental protection by helping to understand how complex this system is and how the individual's efforts to organise their home and local environment are linked to the organized effort of the society for spatial planning and environmental protection at various levels. The Reader links provisions on the conditions of spatial planning and use, which we know from the municipal spatial plans, and solutions that we are studying at the public consultations of the national spatial plans and other implementation plans, with the superior documents, the Slovenian strategic development plans, the common EU regulations and numerous international documents with which Slovenia joins the efforts of the global community for sustainable development.

In this context, The Reader emphasizes the historical importance of the public, the interested civil society, for the breakthrough of environmental protection into the practice of decision-making on spatial development, and the current importance of taking care of the social dimension of development, which

is especially pronounced in the context of tackling climate change and efforts for sustainable development. The Reader also underlines the strategic role of integrated and inclusive spatial planning in order to effectively deliver sustainable development goals, for long-term sustainable use of natural resources and harmonious socio-economic development.

Initially, The Reader explains the problem of the individual's confrontation with the spatial planning system, presents the idea of sustainable development and spatial planning and places the individual in the role of a participant in the spatial planning system. Sustainable spatial planning is explained as the allocation and implementation of activities and use in space, which carefully and in an organised way takes care of the long-term compliance of three aspects of development: environmental, social and economic. The responsibility for the sustainable spatial development is attributed to all: the owners and users of the space, the local community, non-governmental organizations and organized civil society, spatial planning and public authorities, and public authorities at the municipal, national and EU levels as well as to the United Nations. It associates participation in spatial planning with everyday use, leaving the decision on active participation to the individual.

In addition, The Reader presents key components of sustainable spatial planning. It explains the historical context of the sustainable development concept, links it with findings on the negative impacts of human activities on the environment and human health and on the limited and vulnerable natural resources, and presents its intergenerational, inter-sectoral and cross-border context. It

links the idea of sustainable development with climate change and explains how it influences the strengthening society's efforts to manage the situation in the physical and social environment, outlines the challenges of tackling climate change in spatial planning and describes the specificities of the Slovenian climate and changes. Later on The Reader explains the field of spatial planning, with emphasis on the strategic importance of spatial planning and the explanation of responsibilities for organizations in Slovenia and the presentation of the planning process in the preparation of the municipal spatial plan as a spatial act, that is the closest to all inhabitants of Slovenia. Particularly explained are the characteristics of the field of environmental protection, the connection to spatial planning and the particularities of the Slovenian system. The concluding part explains the importance of cooperation in spatial planning, emphasizing the role of cooperation between formal actors and the role of involving public and organized public, namely non-governmental organizations and civil initiatives.

The Reader highlights three examples of sustainable spatial development, which are selected to present contents that are relevant for spatial planning in Slovenia. Examples illustrate when we can say that housing construction, new traffic solutions and management of watercourses in settlements are sustainable in order to successfully manage all three aspects of development and to ensure a harmonious socio-economic development. The Reader presents the case of housing construction Aspern Seestadt in Vienna, the changes of traffic solutions on Vodnikova ulica in Ljubljana and the management of watercourses in the city

of Graz. Each of these examples is briefly described, presenting features and solutions to show the integrated and inclusive planning process, the multi-level approach to problem solving, the integration of public and private actors as well as the care for the environment, society and economy. Success factors that stress the common features of sustainable spatial development are presented as well. These examples are not directly transferable, as spatial planning always has to adapt the solution to the needs of a specific location, community and its problems. However, the examples are an excellent starting point to check our behaviour when taking decision on similar issues, and are at the same time also close enough and relevant enough so that their usefulness in local practice can be tested live.

O AVTORJIH

dr. Maja Simoneti je krajinska arhitektka in prostorska načrtovalka, izobraževala se je na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete, Utah State University v ZDA in na Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo v Ljubljani. Z dolgoletnimi izkušnjami s področja prostorskega in urbanističnega načrtovanja in krajinskega projektiranja se na IPoP – Inštitutu za politike prostora ukvarja z zagovorništvom sodelovanja, hoje in zdravja v urejanju prostora. Raziskovalno in praktično jo zanima urejanje javnih in posebej zelenih površin, ukvarja se z izobraževanjem in komuniciranjem znanja s področja trajnostnega urbanega razvoja, prostorskega načrtovanja in upravljanja prostora, zanima jo povezovanje akterjev in področij v urejanju prostora. Je članica Zbornice za arhitekturo in prostor Slovenije in Društva krajinskih arhitektov Slovenije.

dr. Aidan Cerar je sociolog, izobraževal se je na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani in Univerzi Leuphana Lüneburg v Nemčiji. Na Regionalni razvojni agenciji Ljubljanske urbane regije se je ukvarjal s projekti, povezanimi s trajnostno mobilnostjo, sodelovanjem javnosti in spodbujanjem razvoja kreativnega sektorja. Na IPoP – Inštitutu za politike prostora se ukvarja s trajnostnim urbanim razvojem, skupnostnimi in prostorskimi praksami ter trajnostno mobilnostjo, sodeluje v raziskavah ter predava na univerzah v Sloveniji in tujini. Je soustanovitelj Knjižnice REČI, soavtor Celostne prometne strategije Mestne občine Ljubljana in član društva Maja Farol.

Urban Jeriha je arhitekt, izobraževal se je na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani in delal kot arhitekt ter tehnični sodelavec na fakulteti. Pri delu se posveča trajnostnemu razvoju na področjih mobilnosti in skupnostne urbane regeneracije. Deluje kot raziskovalec in je soavtor publikacij s področja mest, mobilnosti in prostorskega razvoja. Sodeluje s sorodnimi nevladnimi organizacijami po vsej Evropi. Je ustanovitelj društva Preboj, ki se ukvarja s kulturno produkcijo in svetovanjem nevladnim organizacijam ter igra aktivno vlogo v lokalni pobudi, povezani s prometno politiko.

dr. Petra Vertelj Nared je krajinska arhitektka, od leta 2004 zaposlena v podjetju LUZ, d.d. v Ljubljani. Pri svojem delu se največ ukvarja s prostorskim načrtovanjem, pripravo občinskih prostorskih načrtov, izdeluje raznovrstne strokovne podlage s področja prostorskega in urbanističnega načrtovanja, vrednotenja prostora in okolja, sodeluje pri pripravi celostnih prometnih strategij ter pri raziskovalnih in metodoloških študijah s področja prostorskega načrtovanja. Zanimajo jo tudi vprašanja javnega prostora v mestih kot enega pomembnejših dejavnikov za dvig kakovosti bivanja. Je članica Društva krajinskih arhitektov Slovenije in pooblaščenca prostorska načrtovalka z licenco Zbornice za arhitekturo Slovenije.

Petra Pečan je krajinska arhitektka na začetku poklicne poti, študirala je na Oddelku za krajinsko arhitekturo, na Biotehniški fakulteti v Ljubljani. Po študiju je delovala v okviru projektov, v katerih si mladi krajinski arhitekti prizadevajo za ozaveščanje o pomenu kakovostno oblikovanega odprtega prostora v mestih. V okviru Biotehniške fakultete je sodelovala pri strokovnih projektih in natečajih, ki se ukvarjajo predvsem z ranljivimi uporabniškimi skupinami, kot so starejši in otroci. Zanima jo razumevanje oblikovanja in družbe ter potencial njune interakcije za humanizacijo mest.

Zagovorniki okolja

Adriana Aralica je na Pravno-informacijskem centru nevladnih organizacij zaposlena kot strokovna sodelavka in je vodja projekta Zagovorniki okolja (2018–2019). Ima večletne izkušnje vodenja projektov, pa tudi zagovorniških in ozaveščevalnih aktivnosti, s področja trajnostnega razvoja ter človekovih pravic.

mag. Senka Šifkovič Vrbica je pravnica in magistra socialne antropologije, ki že dolgo let deluje izključno na področju pravnega varstva okolja in urejanja prostora. Posebej se posveča tudi reševanju sistemskih problemov omenjenih področij, predvsem zagotavljanju sodelovanja javnosti in dostopu do pravnih sredstev v skladu z Aarhuško konvencijo in s poudarkom na blaženju podnebnih sprememb ter ohranjanju biodivezitet.

Fokusna skupina

mag. Jože Papež je projektant in raziskovalec na področju upravljanja in urejanja voda ter varstva pred naravnimi nesrečami v podjetju Hidrotehnik d. d.. V zadnjih letih je predstavnik Slovenije v delovnih skupinah za naravne nesreče v Alpski Konvenciji in Alpski makro regiji. Glavni strokovni izziv mu predstavlja uresničevanje koncepta celostnega obvladovanja tveganj zaradi naravnih nevarnosti v vsakodnevni praksi. Poleg strokovnega dela si stalno prizadeva za izboljševanje sodelovanja in sinergijske učinke med različnimi institucijami, posamezniki in vsemi, ki so vključeni v različne faze cikla obvladovanja tveganj pred naravnimi nesrečami.

Tadej Žaucer je arhitekt, ki se strokovno posveča pretežno urbanizmu in trajnostni urbani mobilnosti. Na začetku svoje poklicne poti je nekaj let deloval kot projektant, kasneje pa kot asistent na fakulteti. Na IPoP – Inštitutu za politike prostora se je šest let ukvarjal s projekti na področju trajnostnega urejanja prostora in gradnje, trajnostne mobilnosti, celovite urbane prenove ter sodelovanja javnosti pri urejanju prostora. S sodelavci IPoP in projektne skupine Maja Farol je uspešno sodeloval na več urbanističnih natečajih. Od 2016 je zaposlen kot podsekretar v Službi za trajnostno mobilnost in prometno politiko Ministrstva za infrastrukturo, kjer strokovno pokriva predvsem področje hoje.

Tamara Klepac Sterle je arhitektka in občinska urbanistka, ki na občini Cerknica že vrsto let vodi pripravo strateških in izvedbenih prostorskih aktov ter z njimi povezanih okoljevarstvenih vsebin. Med študijem arhitekture je nabirala izkušnje v projektivnem biroju, leta 1999 se je zaposlila na Upravni enoti Cerknica na Oddelku za urbanizem, od leta 2000 pa je zaposlena na Občini Cerknica.

VIRI

Trajnostni razvoj

Meadows, Donella H. et al. 1972. *Meje rasti*. Donella Meadows Institute.

Sloga platforma. 2015. *Cilji trajnostnega razvoja*. Sloga – platforma nevladnih organizacij. Dostopno prek

http://www.sloga-platform.org/wp-content/uploads/2015/12/SLOGA_CiljiTrajnostnegaRazvoja_Brosura_SPLET-1.pdf (15. november 2018)

Statistični urad Republike Slovenije. 2017. *Kazalniki trajnostnega razvoja, Slovenija, 2016*. Dostopno prek <https://www.stat.si/StatWeb/sl/News/Index/7145> (15. november 2018)

Podnebne spremembe

ARSO. 2018. *Podnebna ranljivost slovenskega prostora*. Ljubljana, ARSO. Dostopno prek http://www.arso.gov.si/podnebne%20spremembe/poročila%20in%20publikacije/klimatska_ranjivost.html (15. november, 2018)

ARSO. 2018. *Podnebne spremembe*. Ljubljana, ARSO. Dostopno prek <http://www.arso.gov.si/podnebne%20spremembe/> (15. november, 2018)

ARSO. 2018. *Kaj prinašajo podnebne spremembe Sloveniji?* Ljubljana, ARSO. Dostopno prek <http://www.arso.gov.si/podnebne%20spremembe/Podnebne%20v%20prihodnosti/> (15. november 2018)

Bertalanč R. et al. 2018. *Ocena podnebnih sprememb v Sloveniji do konca 21. stoletja: sintezno poročilo*. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, ARSO.

Golobič, M. et al. 2012. *Ocenjevanje ranljivosti sektorjev za podnebne spremembe*. Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Kajfež Bogataj, L. 2018. *Podnebne spremembe in prihodnost Slovenije*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani. Dostopno prek <http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf> (15. november 2018)

Svet evropske unije. 2018. *Pariški sporazum o podnebnih spremembah*. Dostopno prek <https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/climate-change/timeline/> (15. november 2018)

C40. 2018. *What IPCC special report on global warming of 1.5°C means for cities. Summary for Urban Policy Makers*. Dostopno prek <https://www.c40.org/researches/summary-for-urban-policy-makers-what-the-ipcc-special-report-on-global-warming-of-1-5-c-means-for-cities> (12. december 2018)

Varstvo okolja

7. okoljski akcijski program. Dostopno prek <http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/7eap/sl.pdf> (15. november 2018)

Aarhuška konvencija: https://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pdf/arhuska_konvencija.pdf (15. november 2018)

Agenda 2030. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika_in_mednarodno_pravo/mednarodno_razvojno_sodelovanje_in_humanitarna_pomoc/politike_mrs/cilji_trajnostnega_razvoja/ (15. november 2018)

Celovita presoja vplivov na okolje. Dostopno prek http://www.mop.gov.si/si/delovna_podrocja/presoje_vplivov_na_okolje/celovita_presoja_vplivov_na_okolje/ (15. november 2018)

Gradbeni zakon (GZ), (Uradni list RS, št. 61/17 in 72/17 – popr.)

International Union for Conservation of Nature – IUCN. Dostopno prek <https://www.iucn.org/> (15. november 2018)

Kjotski sporazum. Dostopno prek http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2009/podnebne/Kjotski_protokol.pdf (15. november 2018)

Konferenca Združenih narodov o okolju in razvoju (Rio de Janeiro, 1992). Dostopno prek http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF (15. november 2018)

Lovejoy, D. (ur.). 1979. *Land use and Landscape planning*, 2nd edition. TBS The Book Service Ltd.

Marušič, I. 1996. Prispevek k splošni teoriji varstva, v: *Varstvo narave zunaj zavarovanih območij*. Zbornik konference: 43–55.

Marušič J. 1993. Optimizacijski postopki kot sredstvo za vključevanje varovalnih presoj v celokupno in z okoljem skladno prostorsko načrtovanje. Ljubljana, Katedra za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta

Marušič J., Mlakar A., Vertelj Nared P. 2004. Vključevanje varstva v sistem prostorskega planiranja ter načrtovanje prostorskega razvoja v območjih varstva naravnih vrednot in kulturne dediščine. Raziskovalno - razvojni projekt v okviru ciljnega raziskovalnega programa "Konkurenčnost Slovenije 2001-2006". Zaključno poročilo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, v sodelovanju z LUZ d.d.. Naročnika: MOPE UPP in MŠZŠ.

Mednarodni dokumenti – ratifikacije konvencij, protokolov. Dostopno prek http://www.mop.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/mednarodni_dokumenti/ (15. november 2018)

Mlakar, A., Marušič, J. 2000. Ranljivost okolja in vprašanje prostorske informacijske enote, kot ga je nakazal projekt ONIX-GPOV. Urbani izziv 11/1: 96–101.

Mlakar, A., Jankovič, K., Mlakar, B. 2005. Vključevanje varstva kulturne dediščine v pripravo okoljskih poročil in celovite presoje vplivov na okolje (po ZVO-1). Naročnik: Ministrstvo za kulturo: 48 str.

Nacionalni program varstva okolja 2030. Dostopno prek http://www.mop.gov.si/si/priprava_nacionalnega_programa_varstva_okolja_2030/ (15. november 2018)

National Environmental Policy Act of 1969. dostopno na: https://www.energy.gov/sites/prod/files/nepapub/nepa_documents/RedDont/Req-NEPA.pdf

Okoljevarstveno dovoljenje: http://okolje.arso.gov.si/onesnazevanje_zraka/vsebine/okoljevarstvena-dovoljenja

Pariški sporazum. Dostopno prek <https://unfccc.int/process/the-paris-agreement/what-is-the-paris-agreement> (15. november 2018)

Pravilnik o podrobnejši vsebini dokumentacije in obrazcih, povezanih z graditvijo objektov, Uradni list RS, št. 36/18.

Pravilnik o presoji sprejemljivosti vplivov izvedbe planov in posegov v naravo na varovana območja, Uradni list RS, št. (Uradni list RS, št. 130/04, 53/06, 38/10 in 3/11).

Presoja vplivov na okolje. Dostopno prek http://www.mop.gov.si/si/delovna_podrocja/presoje_vplivov_na_okolje/presoja_vplivov_na_okolje/ (15. november 2018)
in www.arso.gov.si/varstvo%20okolja/presoja%20vplivov%20na%20okolje/ (15. november 2018)

Programi in načrti varstva okolja. Dostopno prek http://www.mop.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/veljavni_predpisi/okolje/zakon_o_varstvu_okolja/programi_in_nacrti_varstva_okolja/#c17902 (15. november 2018)

Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja 2005-2012, Ur.l. RS, št. 2/06. Dostopno prek <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RES041> (15. november 2018)

Skoberne, P. 1998. *Varstvo narave v Sloveniji (pregled dejstev – 1998)*. MOP, Uprava RS za varstvo narave.

The EU Environmental Implementation Review Country Report – SLOVENIA, 2017. Dostopno na: http://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_si_en.pdf (15. november 2018)

Uredba o okoljskem poročilu in podrobnejšem postopku celovite presoje vplivov izvedbe planov na okolje, Uradni list RS, št. 73/05

Uredba o posegih v okolje, za katere je treba izvesti presojo vplivov na okolje, (Uradni list RS, št. 51/14, 57/15 in 26/17)

Uredba o vrsti dejavnosti in naprav, ki lahko povzročajo onesnaževanje okolja večjega obsega, (Uradni list RS, št. 57/15)

World Conservation Strategy, 1980. Dostopno prek <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/WCS-004.pdf> (15. november 2018)

Zakon o ohranjanju narave (ZON), Uradni list RS, št. 96/04 in spremembe

Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1), Uradni list RS, št. 16/08

Zakon o varstvu okolja (ZVO-1), Uradni list RS, št. 39/06 in spremembe

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2), št. 61/17

Zakon o ohranjanju narave (ZON), Uradni list RS, št. 96/04 in spremembe

Zakon o varstvu okolja (ZVO-1), Uradni list RS, št. 39/06 in spremembe

Zakon o vodah (ZV-1), Uradni list RS, št. 67/02 in spremembe

Vključujoče načrtovanje in upravljanje

Gradbeni zakon (GZ) Uradni list RS., št. 61/17, 72/17

Prostor za vsakdanjo rabo: ABC urejanja prostora. Maja Simoneti, Alma Zavodnik Lamovšek, Andrej Černe. Ljubljana : Ministrstvo RS za okolje in prostor, Urad za prostorski razvoj, 2005

Urbanistični terminološki slovar. Breda Mihelič, Marjeta Humar, Matej Nikšič. Ljubljana, Založba ZRC SAZU, 2016. Dostopno prek: <https://fran.si/202/urbanisticni-terminoloski-slovar>

Uredba o prostorskem redu Slovenije (Uradni list RS, št. 122/04, 33/07 – ZPNačrt in 61/17 – ZUreP-2)

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2), Uradni list RS, št. 61/17

Primer: Stanovanja

Aspern Die Seestadt Wiens. 2018. Dunaj, Vienna city administration. Dostopno prek <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/projekte/aspern-seestadt/> (15. oktober 2018)

Die Seestadt Wiens. 2018. Dunaj, 3420 A6. Dostopno prek <https://www.aspern-seestadt.at/> (15. oktober 2018)

Flugfeld Aspern. Dostopno prek https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Flugfeld_Aspern (15. november 2018)

Honigsberger H. 2015. Aspern: Strafzettel-Flut für Seestadt-Pioniere. Dunaj, Kurier. Dostopno prek <https://kurier.at/chronik/wien/aspern-strafzettel-flut-fuer-seestadt-pioniere/116.768.434> (15. oktober 2018)

Ist das noch Rotes Wien oder schon neogrüner Kapitalismus? Dostopno prek <http://static.woz.ch/1720/seestadt-aspern/ist-das-noch-rotes-wien-oder-schon-neogruener-kapitalismus.> (15. november 2018)

Nač S., Podlogar Kos U. 2017. Ko se sredi dunajskega predmestja zgodi mesto. Ljubljana, Outsider. Dostopno prek <http://outsider.si/ko-se-sredi-dunajskega-predmestja-zgodi-mesto/> (15. oktober 2018)

Planungsprozess 2003 bis 2012 - aspern Seestadt. Dostopno prek <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/projekte/aspern-seestadt/planungsprozess/> (15. oktober 2018)

Primer: Prometne ureditve

Kakšno Vodnikovo si želimo?, November 2016. Dostopno prek <http://ipop.si/2016/11/23/kaksno-vodnikovo-si-zelimo/> (15. oktober 2018)

UREDIMO VODNIKOVO: Urbani sprehodi Jane's Walk. Maj 2016. Dostopno prek <http://ipop.si/wp/wp-content/uploads/2016/04/LETAK-JJ2016-Zgornja-%C5%A0i%C5%A1ka.pdf> (15. oktober 2018)

Iniciativa Uredimo Vodnikovo: Zavzemajo se za celovito prenovo Vodnikove ceste. Dnevnik, april 2016. Dostopno prek <https://www.dnevnik.si/1042734840> (15. oktober 2018)

Iniciativa za ureditev Vodnikove ceste: ožje cestišče, drevesa in skupni prometni prostor. Dnevnik, Maj 2018. Dostopno prek <https://www.dnevnik.si/1042821103> (15. oktober 2018)

Register nepremične kulturne dediščine. Dostopno prek <http://giskd6s.situla.org/giskd/> (15. november 2018)

Uredimo Vodnikovo. 2018. Ljubljana, Civilna iniciativa Uredimo Vodnikovo. Dostopno prek <https://www.facebook.com/pg/uredimo.vodnikovo/> (15. oktober 2018)

Za urejen promet na zeleni Vodnikovi, Delo. Maj 2016. Dostopno prek <https://www.delo.si/novice/ljubljana/za-urejen-promet-na-zeleni-vodnikovi.html> (15. oktober 2018).

Primer: Urejanje vodotokov

Das Sachprogramm Grazer Bäche. 2006. Gradec, Stadt Graz. Dostopno prek https://www.graz.at/cms/dokumente/10278063_7969121/b740541a/140128_Wasserland_Steiermark_Preis_Hochwasserschutz%20f%C3%BCr%20HP.pdf (15. oktober 2018)

Globevnik L., Kavčič I., Biro A., Muck P., Kustec A., Bensa B. 2011. Koncept revitalizacije Ledave in pritokov v občini Ledava. Maribor, 22. Mišičev vodarski dan 2011. Dostopno prek <http://mvd20.com/LET02011/R34.pdf> (15. oktober 2018)

Hornich R. 2010. Program Graz streams: Flood management in urban areas. Gradec, Office of Styrian Government. Dostopno prek https://circabc.europa.eu/webdav/CircaBC/env/wfd/Library/framework_directive/the_matic_documents/flood_management/information_exchange/documents_information/cagliari_26-2852010/papersabstracts/P10_abstract_HORNICH.pdf (15. oktober 2018)

Papež J., 2018, Poročilo o udeležbi JP na dogodku Plan Alp River Without Borders. Ljubljana, Hidrotehnik.

Rainman. 2018. Central Europe, Interreg. Dostopno prek <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/RAINMAN.html> (15. oktober 2018)

Sectoral programme: Streams of Graz – Study 2006. 2007. Gradec, Civil Engineers Ltd. Dostopno prek <http://www.freiland.at/en/menu430/projekte21/> (15. oktober 2018)

The streams of Graz. 2018. Gradec, Umweltconsulting GmbH. Dostopno prek <http://www.wasserwirtschaft.steiermark.at/cms/beitrag/10960200/4660198/> (15. oktober 2018)

Berilo za trajnostno urejanje prostora

Izdal in založil: IPoP – Inštitut za politike prostora
Tržaška 2, 1000 Ljubljana, www.ipop.si

Avtorji: dr. Maja Simoneti, dr. Petra Vertelj Nared,
Urban Jeriha, dr. Aidan Cerar, Petra Pečan

Strokovna podpora - fokusna skupina projekta:
Senka Šifkovič Vrbica (pravnica, PIC), dr. Petra
Vertelj Nared (krajinska arhitektka in prostorska
načrtovalka, LUZ, d.d.), mag. Jože Papež (inženir
gozdarstva, Hidrotehnik, d.d.), Tamara Klepac Sterle
(arhitektka in prostorska načrtovalka/urbanistka,
Občina Cerknica), Tadej Žaucer (arhitekt in urbanist,
Ministrstvo za infrastrukturo), Adriana Aralica
(strokovnjakinja za odnose z javnostmi, PIC, vodja
projekta)

Sheme: Petra Pečan

Fotografije: Lea Benčina, Fischer, Janko Ferlič,
Daniel Funes Fuentes, Urban Jeriha, Robin Joshua,
Manca Krošelj, Andraž Lazič, Srđan Nađ, Jože Papež,
Urška Podlogar Kos, Jakob Stele

Lektoriranje: Petra Očkerl

Oblikovanje: Darja Klančar, www.darka.si

Tisk: Demago d.o.o., Maribor, november 2018,
naklada 200 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
711.2(035)

BERILO za trajnostno urejanje prostora / [pisci
besedila Maja Simoneti ... [et al.]; sheme Petra
Pečan; fotografije Urban Jeriha ... [et al.]; urednica
Maja Simoneti]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : IPoP -
Inštitut za politike prostora, 2018

ISBN 978-961-94325-9-4
1. Simoneti, Maja
297995264

Publikacija je objavljena pod licenco Creative Commons
»Priznanje avtorstva«, »Nekomercialno« in »Deljenje pod istimi
pogoji«. Besedilo licence je na voljo na internetu na naslovu
www.creativecommons.si.

Publikacijo sofinancirata Eko sklad - Slovenski okoljski javni
sklad in Ministrstvo za okolje in prostor (iz Sklada za podnebne
spremembe).

Foto: Daniele Funes Fugazza - Unsplash

ISBN 978-961-94325-9-4

9 789619 432594